

ตำราแบบธรรมเนียมในราชสำนักครั้งกรุงศรีอยุธยา

กับ

พระวิจารณ์ของสมเด็จพระยาตำราวงษานุกา

สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์พระราชทาน

ในงานพระศพ

เจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าประภาพรรณพิไลย

ณ พระเมรุท้องสนามหลวง

พุทธศักราช ๒๔๘๓

93

๑๖๕

ตำราแบบธรรมเนียมในราชสำนักครั้งกรุงศรีอยุธยา

กับ

พระวิจารณ์ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยาตำราวงราชานุภาพ

ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์พระราชทาน

ในงานพระศพ

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าประภาพรรณพิไลย

ณ พระเมรุท้องสนามหลวง

พุทธศักราช ๒๔๘๓

คำนำ

ในงานพระเมรุทองตั้งนามหลวง พุทธศักราช ๒๔๗๓ ด้านัก
พระราชวังแจ้งพระบัญชา พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมขุนชัยนาทนเรนทร
เมือทรงดำรงตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ทรงมอบภาระการ
เลอกละการพิมพ์หนังสือสำหรับพระราชทานแจกงานพระบรมศพและ
พระศพทูกงานมาให้กรมศิลปากรจัดทุดเกล้าฯ ถวายเป็น กรมศิลปากรได้
เลอกละการพิมพ์ในงานพระบรมศพและพระศพแต่ในงานดงนี้ คือ

๑. งานพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันท-
มหิดล พิมพ์เรื่องพระประวัติสมเด็จพระนเรศวรมหาราช พระนิพนธ์
สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ

๒. งานพระศพสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระนคร-
สวรรค์วรพินิต พิมพ์พระราชหัตถเลขาเรื่องเสด็จประพาสดำเนินมา
เฒ่าและพระราชกระแสเรื่องจัดการทหารมณฑลกรุงเทพฯ ในรัชกาลที่ ๕

๓. งานพระศพสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยา
นริศรานุวัดติวงศ์ พิมพ์เรื่องพระราชดัญญูและตราประจำตัวประจำ
ตำแหน่ง ซึ่งพระยาอนุমানราชชน (ยง เสฐียรโกเศศ) เรียบเรียง

๔. งานพระศพพระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าพวงสร้อยดอกลี
พิมพ์ประชุมพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ ๔ ภาคปกิณณกะ

๕. งานพระศพพระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าประภาพรรณ-
พิไชย พิมพ์เรื่องตำราแบบธรรมเนียมในราชสำนักกรุงศรีอยุธยา กับ
พระวิจารณ์ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ

เรื่องทพมพในสมัยนั้น คือเรื่องตำราแบบธรรมเนียมในราชสำนัก
 ครงกรงศ์ร้อยชยา กับพระวิจารณ์ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรม
 พระยาตำราวงษาภาพ คือเรื่องตำราแบบธรรมเนียมในราชสำนัก
 นน ไตพมพครงแวกเมอ พ.ศ. ๒๔๗๐ อยู่ในชุดดัดทธีธรรมเนียมต่าง ๆ
 ภาคท ๑๘ ดิมเด็จพระมพระยาตำราวงษาภาพได้ทรงอธิบายตำนานของ
 หนงดือน ไตเมอพมพคราวนวนา

“เมอครงเดยกรงศ์ร้อยชยาแกพะมา เมอ พ.ศ. ๒๓๓๐ หนงดือน
 ค้าหรับตำราในราชการเบนอนตรายหายค่นยไปเดยเกือบหมด เพราะใน
 สมยนั้นยงไมมอชพมพหนงดือนไทย หนงดือนทงปวงเบนแตเชยนไคอยางดะ
 ณะบดองณะบ เมอประเทศสยามกตบคตงราชารูปไคยเบอนดัดระชนอก
 ชาคค้าหรับตำราในพระราชสำนัก พระเจากรงชนบูรจิงโปรดให้ชาราช-
 การชงเบนผริแบบแผนชนบธรรมเนียมครงกรงศ์ร้อยชยา ประชมกัน
 แต่งตำราในพระราชสำนักชนใหม่ การทแต่งนอยางไดมกจตองการก
 แต่งดะเพาะเรองนงกอน เมอครงกรงชนบูรปรากฏว่าไดทำตำราชนใหม่
 ไมเกรอง มาแต่งมากเมอในรัชกาลที่ ๑ กรงรัตน โกลนทรจันถงรัชกาล
 ที่ ๒ ดเหมอนจะหมตดอชาราชการครงกรงศ์ร้อยชยาเพียงในรัชกาล
 ที่ ๒ จงมไคปรากฏณะบค้าหรับตำราครงกรงศ์ร้อยชยาชงแต่งภาย
 หตงรัชกาลที่ ๒ มา แมคค้าหรับตำราชงไคแต่งชนตงกตาวมานนก
 กระจดกระจายไมมแห่งไคทไครวบรวมไคทงหมด เมอตงหอพระสมด
 ค้าหรับพระนครชนแค พ.ศ. ๒๔๔๘ เดาะหาหนงดือนเก้ามารুবรวมกได
 ค้าราเหตานั้นมาแตทละเรองดองเรอง ไคเรองไคมากพมพไป เพอจะ
 รกษาระบบไคมให้ค่นยเดย เรองจิงแยกกยายกนตงกตาวมาชางตน

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๘ มีผู้ได้พระตำราทรงเครื่องตนครกรุงศรี-
 ออยุธยาชนทูตเกล้าฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบัน
 น ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานฉบับมายังหอพระสมุดฯ
 ออกเรื่องหนังสือซึ่งไม่เคยพิมพ์ พงจะได้พิมพ์ในสมุดเดือนเบนครั้งแรก
 คำหรับตำราในพระราชสำนักซึ่งแต่งขึ้นเมื่อครั้งกรุงธนบุรีและรัชกาลที่
 กรุงรัตนโกสินทร์ ซึ่งยังไม่ได้ฉบับมาไว้ในหอพระสมุดฯ ก็เห็นจะยังมี
 ออก ถึงกระนั้นเพียงเท่าที่ได้นำเอาแต่รวมพิมพ์ไว้ในสมุดเดือน เบน ก็เชื่อ
 ได้ว่าบรรดาผู้ศึกษาโบราณคดีคงจะพอใจอ่านไม่เว้นตัว” ดังนี้

ส่วนประวัติการค้นของสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพนั้น ทรง
 นิพนธ์ในระหว่างประทับอยู่ที่บึง เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๐ ความมุ่งหมายของ
 พระองค์ท่าน ทรงจำนงเขียนเป็นร่างถวายสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ
 เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ เพื่อทรงตรวจตราแก้ไขทุกท่วงท
 พลาดพดงบกพร่องหรือแทรกแซมเพิ่มเติมให้ดีขึ้น ได้ทรงนิพนธ์ตั้งมา
 ถวายเป็นคราว ๆ รวมหลายคราว แต่ไม่เคยถวายทรงแทงฉบับอยู่บาง
 เรื่อง ยังหาฉบับบรรณทุกเรื่องไม่ ถึงกระนั้นเท่าที่ทรงนิพนธ์ไว้แล้ว
 กรมประ โยชนเกอกลดแกผู้สนใจในวิชาโบราณคดีเป็นอย่างมาก

ขอพระราชกศัตททรงบำเพ็ญเป็น ส่วน บรมวงศ์ญาติ ตั้งคหกรรม
 จงเป็นผลสำเร็จแก่พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าประภาพรรณพิไล
 ตามควรแก่คดีด้วยในสมัยปรายภพ ทุกประการ.

กรมศิลปากร

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าประภาพรรณพิไลย

สารบัญ

ตอนต้น

๑. ตำรากระบวนเสด็จพระราชดำเนินครั้งกรุงศรีอยุธยา หน้า ๑
 - กระบวนเสด็จโดยทางชลมารค " ๒
 - ตอมวง ณ ที่ประพาส " ๕
 - เสด็จทางสถลมารค กระบวนร่าย " ๖
 - เสด็จทางสถลมารค กระบวนช้าง " ๘
 - เสด็จทางสถลมารค กระบวนม้า " ๑๐
 - จุกช่องรายทาง " ๑๓
๒. กระบวนเสด็จไปพระพุทธรบาท " ๑๓
 - ตอมวงที่พบพดดาท้าวเจ้าذنก " ๑๓
 - กระบวนทางสถลมารคเสด็จขึ้นพระพุทธรบาท " ๑๖
 - ตอมวงที่พระพุทธรบาท " ๒๔
๓. การรักษาพระนครเวลาเสด็จไม่อยู่ " ๒๖

ตอนที่ ๒

๔. ตำราหน้าที่มหาดเล็ก " ๒๘
๕. ตำราหน้าที่ชาวที่ " ๓๗
๖. ตำราหน้าที่ตำรวจ " ๔๓
๗. ตำราหน้าที่กรมวัง " ๔๘

๒

ตำราราชาภิเษกครั้งกรุงศรีอยุธยา
พระตำราทรงเครื่องต้น

หน้า ๕๘
" ๕๕

พระวิจารณ์ของสมเด็จพระยาตำราธิราช

๑. ดินแดนยดกษณะการตงตาราชนบธรรมเนียม " ๕๘
๒. ดินแดนยดกษณะการตงตาราชนบธรรมเนียม " ๖๐
๓. ว่าด้วยกระบวณเด็คจประพาด " ๖๓
๔. ดกษณะกะเกณท์กระบวณแห้ " ๖๔
๕. กระบวณแห้เด็คจทางชดมารค " ๖๕
๖. อธิบายดกษณะเรือด่าง ๆ ที่แห้เด็คจ " ๗๓
๗. กระบวณแห้เด็คจทางชดมารค " ๗๗

ตำราแบบธรรมเนียมในราชสำนัก

ตอนต้น

๑ ตำรากระบวนเสด็จพระราชดำเนิน ครึ่งกรุงศรีอยุธยา แต่งครึ่งกรุงธนบุรี

๑ วัน ๒๓ ๑๒ คำ จุติศักราช ๑๑๕๒ ปีชวด โทศก เจ้าพระยาจักรี รับผิดชอบได้เกล้าฯ ตั้งว่า ขนบธรรมเนียมราชการทุกถ้วนพันเพอญให้

เจ้าพระยาศรีธรรมราช

เจ้าพระยาราชมนตรี

เจ้าพระยาราชนาถ

พระยาราชสุภาวดี ดกร^(๑)

พระยาราชทูต

พระยาศรีสุริยราช กรมท่า^(๒)

พระยาราชกรม ไตร โถก

พระศรีสุริยราช

พระมหาอำมาตย์

พระอินทราช

พระนิตพด นอกราชการ

หอดวงศรัฎฐาพดมต

(๑) พระยาราชสุภาวดีคนนี้ ได้เป็นเจ้าพระยาอนครศรีธรรมราช ในแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าบรมโกศ เมื่อปีจอ พ.ศ. ๒๒๕๕ ต่อมาถึงแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าเอกทัศ มีความผิดต้องออกจากตำแหน่งเมืองนคร เจ้านครฯ เป็นปลัดจึงได้ตั้งเมืองมาจนเสียดกรุงฯ

(๒) ทำนองจะว่าที่โกษาธิบดี

หมนนทรธรณ์ นอกราชการ

หมนศรีวัดเทพ นอกราชการ

พนเทพราช

พนพุด

พนภาณ

พนเภา

พนจันท

นายหงส์ เต็มยมนครบาดแต่ก่อนคนเก่า ๒๐ คน^(๑) มาพร้อมกัน
ณ โรงพระแก้วมรกต บอกชนบชกรรมนิยมราชาการตามอย่างแต่ก่อน

(กระบวนเสด็จโดยทางชลมารค)

แต่ทว่าไฉนหนา ถามทเสด็จฯ ทางชลมารคไปประพาสแห่งใด
มิได้ประทับแรม

พันพิพรราชกตาโหมเวรพระคำหนัก คุณเจ้าพนักงานด้วารจทำ
ฉนวนทำพัดบดารบเสด็จของหดวง และฉนมตำรวจทำฉนวนทำพัดบ-
ดดา เจ้าคางกรมข้างหน้าข้างใน

และเรือพระที่นั่งศรีตักหุดาด (ดำ) ทรง และ (ดำหนึ่ง) รอง
เบนนพนักงานหดวงอินทรเทพ หดวงพิเรนทรเทพ หมนไชยภษา หมน
ไชยภรณ์ ได้แต่งเรือและเกณฑ์บโชน พันหวิ พันทาย ฝพาย
ดำหรับ (ดำ)

และหน้าเรือพระที่นั่ง (นน) มหาตเด็ก หวหมน (หรือ) นายเวร
ตงคน ๑ ชาวแดงบนตคน ถอบน (หรือ) กระตั้น หมนอคเนศร์ (หรือ)
หมนศรีดำแดง กำนนพระแดงตงคน ๑ ทายเรือพระที่นั่ง มหาตเด็ก

(๑) ทิวักนเก่า คือเคยเป็นข้าราชการมีตำแหน่งเมื่อครั้งกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี

หุ้มแพร (หรือ) มหาตเด็กเดว คุมพระเต่าตงพระบังคน หีบใส่เงิน
พระแสงกระสุนไปคน ๓ ชาวพระภูษามาดาเอาธงตั้งหัดได้พระภูษา
พระมาตาไปคน ๓ (มหาตเด็กกับภูษามาดาตงทวายเรือพระที่นั่ง) ๒ คน
พายเรือด้วย

แฉะเรือพระที่นั่งทองแขวนฟ้า (๑) แฉะเรือตงนน พันพรหมราช
กตาไหมได้เกณฑ์รบได้ดำ ๑ เป็นเรือพระที่นั่งทองแขวนฟ้าบ้านใหม่
ชนหลวงตงเรนทรวงศ์ดำ ๑ โพธิ์เรียง ชนหลวงอภัยเสนาดำ ๑ เรือตง
ทหารในขวาชนหลวงวิสุตโยชามาตย์ดำ ๑ ชายชนหลวงราชโยธาเทพ
ดำ ๑ เรือเกณฑ์หัดอย่างฝรั่งชนแก่หลวงพิชิตเสขเจ้ากรม ขวาชน
พิชิตณรงค์ปลัดกรม ชายชนทวงวิไชยปลัดกรมรวมกันดำ ๑ เรือตง
อาสาพิเศษดำขวาชนหลวงเสนาหนดำ ๑ ดำชายชนหลวงพลอาสา
ดำ ๑ รวม (เป็นเรือ) ๗ ดำ

แฉะหมอย่างนตงเรือพระที่นั่งทองแขวนฟ้า (ด้วย) คน ๓
พลพายเรือพระที่นั่งทองแขวนฟ้า ๒ ดำ เรือตงทหารใน ๒ ดำ
เรือเกณฑ์หัดอย่างฝรั่งดำ ๑ พันเทพราชได้เกณฑ์ ๕ ดำ (แต่)
เรือตงอาสาพิเศษชายขวา ได้ตั้งเกณฑ์ ๒ ดำ รวม ๗ ดำ
ชาวแฉะเกณฑ์ทนายเอก ถือบนคาบศีลาตงเรือตง ๕ ดำ ถ้าตะ
& กระบอ

พันพรหมราชกตาไหมเวรเรือได้ตรวจตราว่ากล่าวบอกทางว่าแก่
นายเวรกตาไหมตั้งชาววัง ชาววังตั้งมหาตเด็ก

แฉะเรือชาติตงเรือของ ๑ มีตำแหน่งนำแฉะตำแหน่งตามได้ตั้งหน้า

(๑) เรือคู่ชักมักเรียกกันว่าเรือขานฟ้าดำ ๑ เรือบ้านดำ ๑ แต่ในหนังสือนี้
เรียกว่าเรือพระที่นั่งทองแขวนฟ้าทุกแห่ง

เสด็จ มหาดไทย หาดวงราชินิกุลดำ ๓ เจ้ากรม (หรือ) ปลัดกรม
 ตำรวจผู้อยู่เวรดำ ๓ รวม (เรื่อนำเสด็จ) ๒ ดำ เรือตามเสด็จตำรวจ
 ในขวา หาดวงมหามนตรีดำ ๓ หมนทพิเส่นาปลัดกรมดำ ๓ ตำรวจ
 ในซ้าย หาดวงมหาเทพดำ ๓ หมนราชามาตย์ปลัดกรมดำ ๓ ตำรวจ
 นอกขวา หาดวงราชรินทร์ดำ ๓ หมนทพรักษาปลัดกรมดำ ๓ ตำรวจ
 นอกซ้าย หาดวงอินทรเดชดำ ๓ หมนราชาบาท ปลัดกรมดำ ๓ ตำรวจ
 ใหญ่ขวา หาดวงพิเรนทรเทพดำ ๓ ตำรวจใหญ่ซ้าย หาดวงอินทรเทพ
 ดำ ๓ ทหารในกลาง พระราชสังครามดำ ๓ ทหารในขวา หาดวงวิสูตร
 โยชามาตย์ดำ ๓ ทหารในซ้าย หาดวงราชโยธาเทพดำ ๓ บ้านใหม่
 หาดวงสุเรนทรวิษิตเจ้ากรมดำ ๓ โป้ชเวียง หาดวงอภัยเส่นาเจ้ากรมดำ ๓
 กรมวัง หาดวงรักษมณเฑียรดำ ๓ หาดวงบำเรอภักตดำ ๓ จมนางขวา
 ดำ ๓ จมนางซ้ายดำ ๓ ปลัดวงขวาดำ ๓ ปลัดวงซ้ายดำ ๓ รวมเรือ
 ตามเสด็จ ๒๓ ลำ รวมทั้งสิ้น ๒๓ ลำ

และเรือส้มเตจพระเจ้าตากเรือ พระเจ้าหลานเรือ ขาทูตละของ ๗
 นอกกวานตวงเรือตำรวจและเรือชาววงชนไปมิได้

เรือไซ้ ทนายเลือกหอก ขวาชนภักตอาดำดำ ๓ ซ้ายชนโยธา
 ภักตดำ ๓ ทนายเลือกปืน ขวาหมนออกคนศร์ดำ ๓ ซ้ายหมนศร์ดำแดงดำ ๓
 ตำรวจใหญ่ หาดวงอินทรเทพดำ ๓ หาดวงพิเรนทรเทพดำ ๓ ทหารในขวา
 หาดวงวิสูตรโยชามาตย์ดำ ๓ หาดวงราชโยธมเทพดำ ๓ เขากัน ๘ ด้าน
 เจ้ากรมปลัดกรมได้แต่งพันทนายไปดำละ ๒ คน

ขาทูตละของ ๗ ผู้นำผู้ตามทางน นายเวรมหาดไทย นายเวรกติาใหม่
 บอกทางว่าตั้งชาววง ชาววงตั้งมหาดเล็กผู้บเวร ถึงทประทบกรมวง

ได้ตรวจเอาบัญชีรายชื่อราษฎรของ ๑ ผู้ตามเสด็จชั้น ๑ ชั้น ๒ และเรือผู้ติดตาม (หรือ) มีหนังสือ เอกกราบทูลพระกรุณา ๑

(ล้อมวง ณ ที่ประพาส)

และพันเทพราชกตาใหม่ได้เกณฑ์พันนายคบหอก หมูตำรวจใน
ซ้าย ๑๖ ขวา ๑๖ รวม ๓๒ หมูตำรวจใหญ่ ซ้าย ๑๖ ขวา ๑๖ รวม ๓๒
หมูตำรวจนอกซ้าย ๑๐ ขวา ๑๐ รวม ๒๐ หมูทหารในซ้าย ๑๖ ขวา ๑๖
รวม ๓๒ หมูทหารนอกซ้าย ๑๐ ขวา ๑๐ รวม ๒๐ รวมทั้งสิ้น
๓๓๖ คน ล้อมวงชั้นในชั้นนอก

พันอินทราช (กตาใหม่) เกณฑ์บนหามแดน หมูตำรวจในซ้าย ๒
ขวา ๒ รวม ๔ กระบอ ก หมูตำรวจใหญ่ซ้าย ๒ ขวา ๒ รวม ๔ กระบอ
อาสาเดโช กระบอ ๑ อาสาท้ายนากระบอ ๑ อาสาซ้ายกระบอ ๑
อาสาขวากระบอ ๑ รวม ๓๒ กระบอ ล่วงไปล้อมวงชั้นใน

และหมื่นนรินทร์ชั้น พันเทพราชได้เกณฑ์เจ้ากรมปลัดกรมอาสา
๖ เหล่า อาสาจาม ตงกองรายล้อมวงชั้นนอก

และหมื่นนรินทร์ชั้น เกณฑ์หลวง ขุน หมื่น ฝ่ายทหารขนาด
๕ ขุนล้วนชั้นมั่งมั่ง (๑) ครนเสด็จถึงที่ประทับฉนวนแล้ว ผู้คนเอกกราบทูล
พระกรุณา ๑

ถ้าข้างในไปตามเสด็จด้วย ขุนจันทราทิต ขุนอินทราทิต ขุน
รักษานาด ขุนราชบำเรอ สันนซ้ายขวา (เป็น) เจ้าพนักงานเกณฑ์
เรือคฤหัตถ์ของคอน ขวา ที่ตั้งวงพันต้นดำ ๑ งานใช้พันต้นดำ ๑ พิเศษใน
ขุนโอซารัดดำ ๑ รวมขวา ๓ ดำ ซ้ายพระภูษาน้อยพันต้นดำ ๑

(๑) ทรานเห็นจะหมายความว่า ชั้นตรวจที่เสด็จประพาสก่อนเสด็จไปถึง

พิเศษใน ขุนเทพโสดา ๓ รวมชาย ๒ ตำแหน่ง (เรือคฤหัสถ์สองคน) & ตำแหน่ง เรือกรมม่านใหญ่ ขวาขุนรักษานาดำ ๓ ชายขุนราชบำเรอ ตำแหน่ง ๓ รวม (เบ็ดเสร์จ) ๗ ตำแหน่ง สัตตภัณฑ์พดพวยทุกตำแหน่ง

อนึ่ง สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ พระเจ้าลูกเธอทรงพระเยาวมไฉน เสด็จไว้แก่เสด็จจะได้ไปตาม (เสด็จ) ข้างในตั้งสนมพดเรือน สนมพดเรือน ตั้งมหาดไทย มหาดไทยหมายบอกเสด็จ สัตตภัณฑ์พดพวยให้

(ถ้าแต่) ตั้งให้ข้าทูลละอองฯ ซักเรือสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ พระเจ้าลูกเธอ เจ้าแก้งตั้งสนม (พดเรือน) สนมตั้งชาววัง ชาววังตั้ง มหาดไทย กตาทโหม และหมื่นนรินทร์เด้น หมื่นศรีรสเทพเกณฑ์ ข้าทูลละอองซัก ทหารตำแหน่ง ๓ พดเรือนตำแหน่ง ๓ รวม ๒ ตำแหน่ง

(เสด็จทางสถลมารค กระบวนราบ)

อนึ่งถ้าเสด็จทางสถลมารค ออกจากพระราชวังไปวัดวาอาราม ถ้าไปแห่งใด ๆ มิได้ประทับแรม

หมื่นนรินทร์เด้น เกณฑ์หอดวง ขุน หมื่น ตำรวจใน ตำรวจนอก ตำรวจใหญ่ อาสา ๖ เหล่า คำนัดวาอารามสัมทุมพุ่มไม้ คอยกราบทูล พระกรุณาฯ

พันทิพราชกตาทโหมคุมเจ้าพนักงานสำรวจ ตำรวจนอก สนม ตำรวจ ไปทำณนจนและพดบพด

พันทิพราช (กตาทโหม) เกณฑ์ทนายคบหอก หมู่ตำรวจใน ชาย ๒๐ ขวา ๒๐ รวม ๔๐ หมู่ตำรวจใหญ่ ชาย ๒๐ ขวา ๒๐ รวม ๔๐ หมู่ตำรวจนอก ชาย ๓๕ ขวา ๓๕ รวม ๗๐ ทหารใน ชาย ๒๐ ขวา ๒๐ รวม ๔๐ ทนายเตอกหอก ชาย ๓๐ ขวา ๓๐ รวม ๖๐ รวมทั้งสิ้น ๓๗๐ คน

และบักดองชนะชงฉาน (๕) นอก เจ้ากรมปลัดกรมหัวหมื่นตวดดี
 คำรวจเดอแห่งเด็ดจ ๖

พันอินทราช (กตาโหม) เกณฑ์ปืนหามแดงตามท้ายท่ง ให้
 เจ้าหมู่คำรวจใน ซ้าย ๒ ขวา ๒ รวม ๔ กระทบอก คำรวจใหญ่ ซ้าย ๒
 ขวา ๒ รวม ๔ กระทบอก อาดำเตโช กระทบอก ๓ อาดำท้ายนา กระทบอก ๓
 อาดำซ้าย กระทบอก ๓ ซวากกระทบอก ๓ รวม ๒ กระทบอก ตามเด็ดจ ๖

พันเทพราช (กตาโหม) ตั้งมาให้พันพุ่ม (มหาดไทย) หมายถึง
 บอกหมนออกคนศร หมนศรดำแดง เกณฑ์ทนายเดอกแดงบนตามท้าย
 พระท่ง ซ้าย ๔๐ ขวา ๔๐ รวม ๘๐ คน

(ให้พันพุ่ม) หมายถึงให้ขุนโจมพุดด้าน ๓ ขุนตั้ง้านพุดแดง ๓
 ขมาน่า พันไชยชรบโตนหลวงราชนิกุดถอง ๘ ชายนำทางเด็ดจ และ
 เจ้ากรมปลัดกรมหัวหมื่นตวดดีคำรวจเดอแห้วชุนในตามตำแหน่ง

(กระบวน) แห่หน้า หดองเทพอรชุน ๓ หดองราชนิกุด ๓
 นำรวชุนใน ๒

ขุนราชมน ๓ พันเทพราช ๓ คุมบักดองชนะ ๒
 คำรวจในซ้ายขวา คำรวจใหญ่ซ้ายขวา คำรวจนอกซ้ายขวา
 รวม (แห่หน้า) ๖ กรม

แห่หลัง ทหารในซ้ายขวา รัชษาองค์ซ้ายขวา ดนมกกลางซ้าย
 ขวา พดพันซ้ายขวา เจ้ากรมบ้านใหม่ เจ้ากรมโพธิ์เรียง ทนายเดอก
 หอกซ้ายขวา หมนนวนินทรเด้น ๓ หมนศรวัดเทพ ๓ รวม (ทงกระบวน
 หน้าหลัง) ๑๘ กรม

และกรมวงเค็ดตรวจตราเกณฑ์ชาวเครื่องถอยเครื่องตั้ง ขุนราช
 พมาน พันทอง ตวดดี คุมแห่หน้า เครื่องตั้งหาชุน เขยวคู ๓ แดงคู ๓

เหลืองคู่ ๑ รวม ๓ คู่ บึงแทรก ต้าคู่ ๑ เหลืองคู่ ๑ รวม ๒ คู่ คู่แม่
หลังเครื่องตั้งห้าชั้น ชาวคู่ ๑ ต้าคู่ ๑ รวม ๒ คู่ บึงแทรก แดงคู่ ๑
รวมเบน ๓ คู่ รวมทงหนาทองเบน ๘ คู่ บึงพระสุริย์ ๑

ต้นมพดเรือนและชาวแดงแท้ในหว่างเครื่องตั้ง แท้หน้าพระแดง
คาบได้ห้ หมนพรสุรินทร ๑ หมนอินทรจำเวญ ๑ รวมต้นม ๒ พระแดง
หอกตามไม้มะเกดขยออกทอง ชุนแดงสัตว์พยุท ๑ กำหนดพระแดงใน ๑
รวม ๒ พระแดงคาบไทย กำหนดแดงใน ๑ พระแดงเซนกำหนดพระแดง
ใน ๑ รวมแท้หน้า ๖ แท้หลัง พระแดง้าวชุนคชนากกัต ๑ พระแดง
หอกงามชุนแดงดำรภาษ ๑ รวมแท้หลัง ๒

ถ้าในพระราชวัง มหาดเล็กถย (?) และหอดวงบำเรอภกัต หอดวง
รักษมณเขยว จมนจงชาย จมนจงขวา ปัดคังชาย ปัดคังขวา
เคยงพระวอ

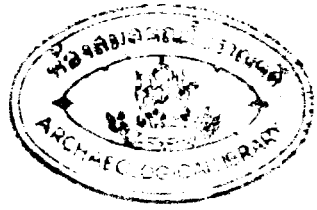
และกระบวนเด็ดจทรงหมนนวนทรเด็น พันเทพราชกตาโหม
ไต้บบบญชีให้ส้มพระกตาโหมกราบทุตพระกรุณา ฯ

(เสด็จทางสถลมารค กระบวนช้าง)

ถ้าเด็ดจทรงช้าง กรมช้างเกณฑ์ช้างพลาย ๗ ช้างพัง ๖๕
รวม ๗๒ ช้าง

พระทงทรงโง ผูกเครื่องตูกพด เครื่องดาวทองคำ ชาวพระ
แดงเชิญพระแดงได้ในเบาะ พระแดงบนต้นองค ๑ พระแดงพร้าองค ๑
กระบมา (ม้า) ผูกข้างเบาะองค ๑ รวม ๓ องค ทายช้างคควญ ๑

พระทงหลังคาทอง ดีคาวจรเชิญมาผูก ชาวพระแดงเชิญพระ
แดงมาผูก (คือ) บนต้นค ๑ หอกต้นตามเหตักบิตทองคู่ ๑ นายทาย
ช้าง คอ ๑ ทาย ๑ รวม ๒ คนช้าง ๑

๕

พระทนต์ประพาส ดัดตำรวจเชิญมาให้ นายท่ายข้างผูก ชาวพระ
แดงเชิญพระแดงมาผูก (คือ) บนต้น ๑ บนยาว ๑ หอกต้นตามเหล็ก
บัตทองคู่ ๑ นายท่ายข้าง คือ ๑ ทาย ๑ รวม ๒ คนข้าง ๑

พระทนต์รอง ผูกเครื่องดาวทอง ชาวพระแดงเชิญพระแดงกระบี่ ๑
พรา ๑ มาผูก ชาวพระแดงบนกลีบบนคาบคี่ดากดางข้าง ๑ นายท่ายข้าง
คือ ๑ ทาย ๑ รวม ๓ คนข้าง ๑

ข้างดงผูกเครื่องมน ทนายเด็กแดงบนคาบคี่ดากดางข้าง ๆ ละ
คน เบนข้างดงหนา ๓ หดง ๓ รวม ๖ ข้าง นายท่ายข้างชคอเบนควาญ ๖
ข้างแทรก (เบนข้าง) พัง มหาดไทยข้าง ๑ กตาไหมข้าง ๑
จตุตคตมก ๕ ข้าง ดัดคี่ดางข้าง ๑ คดงมหาตมบดข้าง ๑ มหาดเด็ก
หวหน ๕ ข้าง นายเวร ๕ ข้าง ขุนข้าง ๒ ข้าง ปดตข้าง ๒ ข้าง ขุน
เชือก ๒ ข้าง ปดตเชือก ๒ ข้าง รวม ๒๕ ข้าง

ข้างบนใหญ่ หมนราชฤทธิ หมนราชรงค์ หมนเพชร (ฎ) ไชย
หมนทรงพิไชย ตำรวจนอกท่าจำลอง ดัดคี่เกณฑ์เดขตั้งให้หมนกริน-
ศร์เชษฐ ๑ หมนอค์ษศร์ชาญ ๑ คมเกณฑ์หัดเบนทนายบนและนาย
ข้างชคอ ๑ ชาวกองชทาย ๑ เด่มอข้าง ๑ คนทนายบนกดางข้าง ๑
กรมข้างซ้าย ๑ ขวา ๑ บนกระสุนหวงกกระบอก ๑ กระสุนโดด ๑๐
กระสุน กระสุนปราย ๒๐๐ กระสุน หอกซัด ๑๐ แหदनซัด ๑๐ ชงผูก
ทองฉดดอกแดงหนา ๑ เขียวหด ๑ รวม ๒ คน

ข้างกนผูกเครื่องมน ข้าง ๑ ทนายเด็กบนคาบคี่ดากดางข้าง
ข้างดะกระบอ ๑ ขุนหมนกองข้างชคอ ๑ นายข้างเบนควาญ ๑ ซ้าย
๑๐ ข้าง ขวา ๑๐ ข้าง รวม ๒๐ ข้าง และทนายเดอกนหมนอคนศร์ ๑
หมนศร์ดำแดง ๑ ได้เกณฑ์ได้ข้างตามพนักงาน

ถ้าข้างในจะไปตามเด็คดีด้วย ข้างในบอกทางว่าด้นมพดเวียน
 ดั่งเวร ชาววัง มหาไไทย กตาทิม ให้กรมช่างเกณฑ์ช่าง (แตะ) หดง
 พรหมบริรักษ์ หดงดรัยภักดี ชนดัมพพิมาน ชนุประชานมณเฑียร
 ด้นมทวารแดงจาดองแตะกบเขียนดายรง ขวาพนแดง ๑ ซ้ายพนดำ ๑

แตะหดงเทพราชา หดงทพิราชา กรมช่างคุมหมู่เจ้าเจียม
 ตำรวจนอก เครื่องมอสำหรับช่างปากไม้ ๓๐ คน คบเพลิงตัวตะ ๒ ดอก
 เบนช่างซ้าย ๒๐ ขวา ๒๐ รวม ๔๐ ช่าง

เขากน (ทงกระบวน) ช่างพดาย ๗ ช่างพัง ๖๕ เป็น ๗๒ ช่าง
 พันภาน (มหาไไทย) ได้เรียกทางว่าดยนดัมพนายกกราบทุดพระกรุณาฯ

(เสด็จทางสถลมารคกระบวนม้า)

กรมมาเกณฑ์มาพระทงนงผูกเครื่องทองคำ พระทงนงทรง ๑ พระ
 ทงนงรอง ๑

ม้าแข่งใน (นายมาช) ถือบนดาบขัดแดง (หรือ) ถือบทวนดาบ
 ขัดแดง ซ้าย ๓ ขวา ๓ รวม ๖ ม้า

ม้าแข่งนอก (นายมาช) ถือบทวนดาบขัดแดง ซ้าย ๕ ขวา
 ๕ รวม ๑๐ ม้า (นายมาช) ถือบทวนดาบขัดแดง ซ้าย ๖ ขวา ๖ รวม ๑๒ ม้า

รวมม้าแข่งนอก ๒๒ ม้า รวมม้าแข่ง (ทงต้น) ๒๘ ม้า

ม้าด่อนทางไปหน้า แห่ซ้ายหมนเทพด้าวรดี ๑ แห่ขวาหมนพาช
 ไชย ๑ รวม ๒ ม้า

ม้าไซ (ไปข้าง) หดง ซ้ายหมนไกรพดแมน ๑ ขวามันแดน
 ใจเพชร ๑ รวม ๒ ม้า

ม้านาเด็คดี ซ้ายชนดัมพทานพดแดน ๑ ขวาชนุโจมพดด้าน ๑
 รวม ๒ ม้า

กระบวนมารวมทั้งสิ้น ๓๖ มา มาทางพนงภามหาดไทยได้เรียก
ทางว่าย่นต้มุหนายกกราบทูลพระกรุณา

(จุกช่องรายทาง)

พันเพรชกตาโหมเกณฑ์หนายกตำรวจในซ้ายขวา จุกช่อง
แต่พันกำแพงพระราชวังออกไปช่องละ ๒ คน ตามซ้ายขวารายทางไปจน
ถึงที่ประทับ

และพันจันทมหาดไทย ว่าแก่นายเวรนครบาลแขวง (ให้) ชำระ
ทาง คัดไม้ชายเอนตามทาง

๒๒ กระบวนเสด็จไปพระพุทธรบาท

ถ้าเสด็จไปพระพุทธรบาทเป็นการปรกติ (เจ้า) พระยากตาโหม
พระสรเสนา หดวงเทพ (อรชุน) ตั้งพันพิราซให้เกณฑ์หดง ชุน
หม่น ๒ คน ๓ คนเบนนายกองทำตำหนัก คุมพนักงาน ๔ ตำรวจ สนม
(ทหาร) ซ้ายขวา สนมกดางซ้ายขวา ตำรวจนอกซ้ายขวา ไปทำ
ตำหนักฉนวนพระนครหดง ทำเจ้าสำนักพระพุทธรบาท และการรับเสด็จ
ของหดงเจ้าต่างกรม

พระสรเสนา หดวงเทพ (อรชุน) พันพิราซไปตรวจตราเร่งรัด
ถ้าเป็นอำเภอแขวงกรมการ แขวงกรมการได้ทำ เจ้าพนักงานเบน
เร่งรัดให้แขวงกรมการทำ ถ้าแขวงกรมการทำไม่ทัน (หรือ) จากไม่
ไม่พอ เจ้าพนักงานทรงนคองหาไม้หาจากทำด้วย

และตำรวจใหญ่ซ้ายขวาแต่งเรือพระที่นั่งศรีตักหาด พระที่นั่ง
กรวย (ดำ) ทรงรับเสด็จ

และพันพรหมราชกตาใหม่ได้เกณฑ์เรือพระที่นั่งกงชนกนาเสด็จ
 เบนเรือพระที่นั่งทองแขวนฟ้า บ้านใหม่ดำ ๓ โพธิ์เรียงดำ ๓ รวม
 (คู่ชัก) ๒ ดำ เรือคองทหารในซ้ายดำ ๓ ขวาดำ ๓ รวม ๒ ดำ เกณฑ์
 หด้อย่างฝรั่ง ซ้ายดำ ๓ ขวาดำ ๓ รวม ๒ ดำ ขาดำพิเศษซ้ายดำ ๓
 ขวาดำ ๓ รวม ๒ ดำ รวม (เรือคอง) ๒ ดำ เบน ๘ ดำทางเรือคู่ชัก เรือ
 กนเรือตำรวจในซ้ายดำ ๓ ขวาดำ ๓ เรือตำรวจใหญ่ซ้ายดำ ๓ ขวาดำ ๓
 สัตต์ซ้ายดำ ๓ ขวาดำ ๓ เรือ ๓๔ ด้านพดพวยผายทหารพันเทพราชได้
 เกณฑ์ ผายพดเรือนสัตต์ได้เกณฑ์

และหม่นอกคนศร ๓ หม่นศรดำแดง ๓ เกณฑ์ทนายเด็กบดิน
 เรือคองเรือกนดาดะ ๔ กระบอก

และเรือพระที่นั่งมดตงกรตนาสัน ๓ เรือพระที่นั่ง (มดตง) ราช
 สัมเด็จพระ ๓ ต้องด้านพนักงานตำรวจในซ้ายขวาทำและรักษา ครนมห
 เสด็จทหารในซ้ายขวารับ (ไป) บรรจพดกนเชียงแดงเอาไปทอดทำ

และเรือคองห้องคอนสันมพดเรือน ซ้ายขวาเกณฑ์ไปตามเสด็จ
 (เรือผาย) ซ้าย เรือพระภุษาใหญ่ พันพิเศษดำ ๓ เรือพระภุษาน้อยพัน
 สันดำ ๓ เรือพระสัมต พันแคว้นดำ ๓ เรือพระโสด พันชนะดำ ๓ เรือ
 พิเศษ (เครื่อง) ขุนทิพโชาดำ ๓ หม่นโชาดำพังดำ ๓ รวม ๒ ดำ
 รวมเบนเรือผายซ้าย ๒ ดำ เรือผายขวา เรือต่งรัง พันสันดำ ๓ เรืองาน
 ไซ พันนดำ ๓ เรือคอง พันแคว้นดำ ๓ เรือพิเศษ (เครื่อง) ขุนโชา
 รัดดำ ๓ หม่นกอนแคว้นดำ ๓ เรือ (เครื่อง) นมัสการ พันศรรักษา
 ดำ ๓ รวมเรือผายขวา ๒ ดำ เบน ๓๒ ดำ พดพวยนสัตต์ซ้ายขวาได้เกณฑ์

และเรือศรผาแดง เรือทงกรวบแจมกรมแดง เจ้ากรมปดกรม
 เกณฑ์พดพวยกนเชียงในกรม ถ้าเรือศรผาแดง เรือทงกรวบ เรือ

มีมานเจ้าหากรรมไ้ไปตามเสด็จ ด้นมพดเรือนบอกจำนวนเรือ จำนวน
พดพายพดกันเขียงมาแกัดัดดี ๆ เกณฑ์เดซีให้

(ล้อมวงที่พลับพลาทำเจ้าสนุก)

ครนเสด็จฯ ถึงท่าเจ้าสนุกแถว พนเทพราช ดัดดียกเอานายเรือ
(และ) พดพายเรือคิงเรือคนขนนอนกองซุ่มหน้าฉาน พันพรหมราช
เกณฑ์แต่ดำเรือตั้งให้แกัดัดดีตรวจแะอาสำหกเหล่า ทอดท่นหน้าฉาน
ค้อกันตงไปเส่มอ ดำหนึ่งนาย ๓ ไพร์ ๕ คน

แะด้อมวงแบ่งกนอยู่รักษาฉาง บ้างตงขนไปตงตารวงวงชวาก
เหล็กรอบพระตำหนักกวาง ๕ ค้อก ๑๐ กอง เดีมอกของท่ง บินคาตะเงิน
กระบอก ๓ บินห้ามแ่นกกระบอก ๓ บินทองกระสุนปราย ๒ กระบอก
บินคาบชด ๓๐ กระบอก รวมบิน (กองตะ) ๑๕ กระบอก ขน ๕ คัน
หน้าไม้ ๕ คัน ชวากกระจับ ๕๐ หลุม ฆ้องใหญ่ใบ ๑ ไพร์ ๕๐ ค้อของ
ชานยาม

อาสาวิเศษ ทหารใน นอนนอกด้อมวง ๕ กอง เป็นอาสาวิเศษ
๒ กอง ๑๖ คน ทหารใน ๒ กอง ๑๖ คน รวม ๓๒ คน

แะกรมตำรวจใน ตำรวจใหญ่ ทหารใน ด้นมทหารซ้ายขวา
เจ้าพนักงานเอาบินตอไปตงประตตะ ๒ กระบอก ชววงกำกับประตูด้วย
แะชวาท มหาดเล็กวงหน้า^(๑) ชววงตำรวจในด้อมวง

ดัดดียกเอาเดซีเรือคฤหัสถ์องคชน เรือศรีผาแดง เรือท่งกรวบ
ไปนอนกองซุ่มท้ายฉนม แะฝพายเรือศรีตักหลาด เรือกรวบ (ท่ง)
ทรง เรือกรวบ (ท่ง) รอง นอนริมฉนวนประจำทำนออกตารวด้อมวง

(๑) ที่วามหาดเล็กวงหน้าต่งนี้ คอยค้ออธิบายข้างหน้าต่อไป

และพันเทพราชเกณฑ์กบดองชนะประ โคมยาม

และกรมข้างเกณฑ์ข้างอยู่โรงในกำแพงล้อมพระตำหนัก และ
วงรายในกองข่มรอบกำแพงล้อมพระตำหนัก ข้างบันใหญ่ตงรอกองเพลิง
นอกกองข่มตามซ้ายตามขวา และเจ้ากรมปลัดกรมคุมไพร่ดาบเกยถือ
บันนงไพรงตระเวน & ยามตามซ้ายตามขวา เป็นข้าง ๒๒ ข้างใน (ตั้ง) น

ข้างคั่นอยู่โรงในพระตำหนัก พดาย ๓ พัง ๓ รวม ๒ ข้าง วงราย
รอบกำแพงล้อมพระตำหนัก ๓ ด้าน พดาย ๒ พัง ๒ รวม ๑๒ ข้าง ข้าง
บันใหญ่ตงรอกองเพลิง พดากองข่มเต็มอข้าง ๓ ทนายบันกลางข้าง ๓
กรมข้าง (ขี้) คอ ๓ ท้าย ๓ รวม ๓ คน บันกระสุนนว (กึ่ง) กระบอก ๓
กระสุนโต ๓๐ กระสุน กระสุนปราย ๒๐๐ กระสุน หอกขัด ๓๐ เต็ม
ແທນขัด ๓๐ เต็ม เป็นข้างพงซ้าย ๒๐ ขวา ๒๐ รวม ๔๐ ข้าง

(กอง) ตะเวน & ยาม ซ้าย ยาม ๓ พระราชวังเมือง ๓ ไพร่
ดาบเกย & รวม ๕ ยาม ๒ หมนคชศักดิ์ ๓ ไพร่ดาบเกย & รวม ๕ ยาม ๓
ขุนทรงสิทธิ์ ๓ ไพร่ดาบเกย & รวม ๕ ยาม & หดวงศรีไชยาทิศ ๓
ไพร่ดาบเกย & รวม ๕ ขวา ยาม ๓ พระกำแพง ๓ ไพร่ดาบเกย &
รวม ๕ ยาม ๒ หมนคชสิทธิ์ ๓ ไพร่ดาบเกย & รวม ๕ ยาม ๓ ขุน
ทรงศักดิ์ ๓ ไพร่ดาบเกย & รวม ๕ ยาม & หดวง (ศรี) สิทธิกรรม ๓
ไพร่ดาบเกย & รวม ๕ รวมนาย ๘ ไพร่ดาบเกย (ถือ) บันนงไพรง ๓๒
รวม ๔๐ คน ข้างพง ๘ ข้าง เขากนเป็นข้างพดาย ๘ พัง ๕ & รวม ๒๒
ข้าง ระดมมาตะเวน & ยามตามซ้ายตามขวา

ม้าซ้าย ยาม ๓ หดวงปราบพดแล่น ๓ ไพร่ถือหอกถือหาว &
รวม ๕ ยาม ๒ หดวงศรีอศวเดช ๓ ไพร่ถือหอกถือหาว & รวม ๕

๑๕

ขาม ๓ ขุนสุนทรดิษฐ์ ๑ ไพธอหอกถอดดาว & รวม ๕ ขาม &
หม่นชำนานัญญุเศวรี ๑ ไพธอหอกถอดดาว & รวม ๕ ม้าขาว ขาม ๑
หดวงทรงพด ๑ ไพธอหอกถอดดาว & รวม ๕ ขาม ๒ หดวงพิไชย
มนตรี (๑) ไพธอหอกถอดดาว & รวม ๕ ขาม ๓ ขุนวิเศษศรีศร ๑
ไพธอหอกถอดดาว & รวม ๕ ขาม & หม่นชำนานัญญุเศวรี ๑ ไพธอหอก
ถอดดาว & รวม ๕ รวมนาย ๘ ไพธอหอกถอดดาว ๓๒ รวมเป็น
๕๐ คน ม้า ๘ ม้า

และหม่นนรินทร์เดิน พันเทพราชกดาโหม หม่นศรีวัดเทพ
พันพุมมหาดไทย ได้เกณฑ์ขุนหม่นคุมไพร่ทหารถอดบั้งนงโพรง ไพธ
พดเรือนต์ตั้งถอดถอดถอดดาว ตั้งกองร้อยชั้นนอก ห่างพระ
ค้ำหนักออกไป ๒๐ เส้น ฟากตะวันออก ๒ กอง ฟากตะวันตก ๒ กอง
รวม ๔ กอง ครอบคลุมถึงกัน เด่มอกกองหนึ่ง ฝ่ายทหารนาย ๒
ไพธอดวงถอดบั้งนงโพรง ๕๐ รวม ๕๒ พดเรือนนาย ๒ ไพธอดวงถอด
ถอดดาว ๕๐ รวม ๕๒ คน รวมเป็นนาย & ไพธ ๒๐๐ รวม ๒๐๔ คน

และเกณฑ์ตงคอยเหตเห็นอนาทายนา ห่างพระค้ำหนักออกไป
๒๐ เส้น คนฝ่ายทหารเกณฑ์คอยทายนา กรมอาสาจามนาย ๒ ไพธ ๒๐
รวม ๒๒ คน พดเรือนเกณฑ์คอยเห็นอนา กรมม้า นาย ๒ ไพธ ๒๐
รวม ๒๒ คน รวมเป็นนาย & ไพธ ๕๐ รวม ๕๔ คน

และบัญชากองร้อยคอยเหตเห็นในชั้นนอก ๆ กว้างด้อมวงนิน หม่น
นรินทร์เดิน หม่นศรีวัดเทพ พันเทพราช พันพุม ได้บังคับให้ล้มุหนายก
ล้มุพระกดาโหม แต่พอรู้จำนวนไว้ และกรมพระราชวังบวร ๆ ให้

(๑) ทำเนียบเดีวนี้เป็นหลวงพิไชยพาศี จะแก้ใหม่หรือหนังสือนี้จะเขียน
สร้อยชื่อผิดก็เป็นได้

ข้าห์ดวงไปตรวจ แด้วเอากราบทูลพระกรุณาฯ ถ้ากรมพระราชวังบวรฯ
ไม่ได้เฝ้า ตั้งบัญชีมาให้เจ้าต่างกรมและตำรวจในพระราชวังหลวง
กราบทูลพระกรุณา^(๑)ฯ

และหมื่นศรีวัดเทพเกษมชั้นหมื่นฝ่ายพด เรือนกำกับนครบาล
(แตะ) แขวงตรวจตรา ตำรวจตรวจวังนอกเพลิง พันจันทได้ตรวจทาง
ให้นครบาลแขวงกรมการทำทาง กฤษหัดกตอยและหัดกตอโชดหาดคัต
ไม้ชายไม้เอนท่งในทางชดमारคและทางถัดถดमारคซึ่งกัตทางเดัดจ

(กระบวนทางสถลमारคเสด็จขึ้นพระพุทธรบาท)

อนึ่งเถาเดัดจฯ แต่ทำเจ้าذنุกชนไปประทับแรมพระตำหนักพระ
พุทธรบาท

กตาโหมเกษมชั้นนายกองนางงานคุมเจ้าพนักงานชนไปทำพระตำ-
หนักและทางถัดถดमारค แต่ทำเจ้าذنุกถึงบางโชมด พนักงานชุนนคร
ได้ทำ^(๒) แต่บางโชมดถึงพระพุทธรบาท พนักงานกรมการเมืองถัดถดमारค
(แตะ) พนักงานชุนโชดนได้ทำ พันจันทได้เกณฑ์หดวงชุนหมื่นคุมไพร่
ถัดถัดไปช่วยแขวงและกรมการทำทาง ๔ กอง กองหนึ่งนาย ๑ ไพร่ ๕๐
รวม ๕๑ คน

พันเทพราชเกษมชั้นนายคบหอกหมู่ ตำรวจในซ้าย ๔๐ ขวา ๔๐
รวม ๘๐ คน ตำรวจนอกซ้าย ๓๐ ขวา ๓๐ รวม ๖๐ คน ตำรวจใหญ่
ซ้าย ๔๐ ขวา ๔๐ รวม ๘๐ คน ทหารในซ้าย ๔๐ ขวา ๔๐ รวม ๘๐ คน

(๑) ความที่เกยถึงกรมพระราชวังบวรฯ ตรงนี้ บางทีจะเป็นแบบแผนมีขึ้นใหม่ครั้ง
เมื่อสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้า กิ่ง กรมชุนเสนาพิทักษ์เป็นกรมพระราชวังบวรฯ โดย
ทำนองจะได้มีหน้าที่เป็นผู้ตรวจมาแต่ก่อนนั้นแล้ว

(๒) ท้องที่ตอนนึ่งยังอยู่ในอำเภอนคร แขวงจังหวัดกรุงฯ ชุนนครเป็นนายอังก่อ

ทนายเดอกหอกซ้าย ๒๐ ขวา ๒๐ รวม ๔๐ คน รวมเป็น ๓๔๐ คน
และบักดองชนะ ๓๐๐ คน แตรฝรั่ง ๕ คู่ แตรทอง ๒ คู่ ดั้งคู่ ๑
ขงฉาน ๕ คู่

อนึ่งพนอนทราชเกณฑ์บนหามแดน ตำรวจในซ้าย ๒ ขวา ๒
รวม ๔ ตำรวจใหญ่ซ้าย ๒ ขวา ๒ รวม ๔ อาสา (วิเศษ) ซ้าย ๑
ขวา ๑ รวม ๒ อาสาเดโช ๑ อาสาท้ายนา ๑ รวม ๒ รวมเป็นบน
หามแดน ๑๒ กระจบอกตามทนายพระทอง

และเจ้ากรมปลัดกรมหัวหมนควัดตำรวจแถวในตำแหน่งแท้
หน้า (คือ) หาดวงเทพอรชุน ๓ หาดวงราชนิภูต ๑ นำวชนในรวม ๒
ขุนราชมนุ พนเทพราช คู่มบักดองชนะ (รวม) ๒ ตำรวจในซ้ายขวา
ตำรวจใหญ่ซ้ายขวา ตำรวจนอกซ้ายขวา ๒ กรม แห่หลัง (คือ)
ทหารในซ้ายขวา พดพันซ้ายขวา รักษาองค์ซ้ายขวา เจ้ากรมบ้านใหม่
เจ้ากรมโพธิ์เรียง ทนายเดอกหอกซ้ายขวา (รวมเป็น) ๓๐ กรม หมน
นรินทร์เด่น หมนศรีวัดเทพ (ปลายาว)

กรมวงเกณฑ์เครื่องตั้ง แห่หน้า (คือ) เครื่องตั้งหาชน เขียวคู่ ๑
แดงคู่ ๑ เหลืองคู่ ๑ รวม (เครื่องตั้ง) ๓ คู่ บังแทรกดำคู่ ๑ เหลืองคู่ ๑
รวม (บังแทรก) ๒ คู่ รวม (ทงเครื่องตั้งบังแทรกแห่หน้า) ๕ คู่ แห่
หลัง (คือ) เครื่องตั้งหาชน ขาวคู่ ๑ ดำคู่ ๑ รวม (เครื่องตั้งแห่หลัง)
๒ คู่ บังแทรกแดงคู่ ๑ รวม (ทงเครื่องตั้งบังแทรกแห่หลัง) ๓ คู่ บังสุรย์ ๑
พันทอง ขุนราชพิมาน คู่ม

และชาวแฉ่ง กรมฉนมพดเวอน ถือพระแฉ่งหวางเครื่องตั้งหน้า
(คือ) พระแฉ่งดาบไล่ที หมนพรดีรินทร์ ๑ หมนอนทราชวิญญู ๑
พระแฉ่งหอกดำไม้มะเกลือยอดทอง ขุนแฉ่งสรรพยทุช ๑ กำนันแฉ่ง

ใน ๑ พระแสงดาบไทย กำนันแสงใน ๑ พระแสงเชน กำนันแสง
 ใน ๑ พระแสงหวางเครื่องสูงหลัง (คือ) พระแสงง้าว ขุนคชนาถ-
 ภักดี ๑ พระแสงหอกง่าม ขุนแสงดารภาษ ๑

พินพุ่มหมายบอกทนายเตือกแต่งบนคาบคีตาตามท้ายพระทนต์
 ชาย ๕๐ ขวา ๕๐ รวม ๑๐๐ คน

และให้หมายให้ขุนโจมพุดด้าน ๑ ขุนสะทั้นพุดเด่น ๑ ชีมนำ
 ขุนไชยรชบโทน หาดวงราชนิภูถ้อยธง ๘ ชายนำทางเด็ดจ

กรมข้างซ้ายขวาเกณฑ์ข้างดำหีบกระบวนเด็ดจ ๑ ข้างพระทนต์
 ทรง ๑ ข้างพระทนต์รอง ๑ ข้างนำ ๑ ข้าง (ผูกพระทนต์) หาดคาทอง
 ๑ ข้าง (ผูกพระทนต์) ประพาสโถง ๑ รวม ๕ ข้าง ข้างตั้งหน้า ๑
 หลัง ๑ รวม ๒ ข้าง ข้างกันโน ๑๐ (ข้างกัน) นอกกองอาดำ ๒๐
 รวมข้างกัน ๓๐ ข้าง แทรกขุนข้าง ๒ ปลัดข้าง ๒ นายเชือก ๒ ปลัดเชือก
 ๒ มหาดไทย ๑ กตาโหม ๑ จศดัดมภ ๔ หัวหมนมมหาดเล็ก ๔ รวม
 ข้างแทรก ๓๘ ข้าง ข้างบน ๒๐ ข้างเครื่องมหาดเล็กชาย ๕ ขวา ๕
 รวม ๑๐ ข้าง ข้างกบดำหีบข้างใน ๔๐ ข้างพระประเทียบ พระทนต์
 หาดคาทอง ๑ (ข้างตั้ง) ข้างหน้า ๒ ข้างหลัง ๒ รวม ๕ ข้าง ข้าง
 บนหน้า ๕ บนหลัง ๕ รวม ๑๐ รวมข้าง (กระบวน) พระประเทียบ
 ๑๕ ข้าง (๑) รวมเป็นข้างกระบวนเด็ดจ ๑ ของหาดวง ๑๒๘ ข้าง กระบวน
 พระประเทียบ ๑๕ ข้าง รวมทั้งสิ้น ๓๔๕ ข้าง

ข้างพระทนต์ผูกเครื่องดุกพุด (๒) ดาวทองคำ ขาวพระแสงเชิญ
 พระแสงได้ในเบาะ พระแสงบนต้นคู้ ๑ พระแสงพร้าองค ๑ กระบมา

(๑) ว่าด้วยข้างพระประเทียบตรงนี้ เห็นจะหมายความว่ากระบวนพระมเหสี

(๒) ในต้นฉบับเขียนดุกพุด อย่างนี้จะดุกหรือที่ดุกจะอย่างไรสงสัยอยู่

ผูกข้างเบาะองค์ ๑ นายท้ายข้าง (เบน) ความ ๑ พระที่นั่งหอนกาทอง
 & ตำรวจยกมา กรมข้างผูกข้าง ชาวพระแสงเชิญพระแสงบันได ๑
 พระแสงหอกคามเหตุกบฏองค์ ๑ พระแสงปืนยาวองค์ ๑ นายท้ายข้าง
 (ข) คอ ๑ ท้าย ๑ รวม ๒ คนข้าง ๑ พระที่นั่งนาผูกเครื่องตุ๊กต
 ดาวทอง ชาวพระแสงเชิญพระแสงกระบองค ๑ พระแสงพร้าองค์ ๑
 รวม ๒ มาผูก ทนายเดอกแต่งบันลอบนคาบคี่ดากดางข้างกระบองค ๑
 นายท้ายข้าง (ข) คอ ๑ ท้าย ๑ รวม ๓ คนข้าง ๑

ข้างดงผูกเครื่องมณ ทนายเดอกแต่งบันลอบนคาบคี่ดากดางข้าง
 ข้างตะคน นายท้ายข้าง (ข) คอ ๑ ท้าย ๑ เบนข้างดงหน้า ๓ หอง ๓
 รวม ๖ ข้าง

ข้างแทรก (เบนข้าง) พัง พระกำแพง ๑ พระราชวงเมือง ๑
 รวมขุนข้าง ๒ หวดงคชคี่กค ๑ หวดงคชคี่ทช ๑ รวมปลัดข้าง ๒
 ขุนทรวงคี่กค ๑ ขุนทรวงคี่ทช ๑ รวมขุนเชือก ๒ หมนคี่วคี่ทชบาด ๑
 หมนราชคี่ทชกรรรม ๑ รวมปลัดเชือก ๒ มหาดไทยกดาโหมจคี่ดมภ ๖
 หอหมนมหาดเด็ก & รวมข้างแทรก ๑๘ ข้าง

ข้างบนใหญ่ หมนราชฤทช ๑ หมนราชรงค์ ๑ ตำรวจไนท่า
 จำตองดีดัดเกณฑ์เดอตั้งให้หมนคี่วคี่รเชษฐ หมนคี่วคี่รชชาญ คุมหัด
 เบนทนายบนกดางข้าง ๆ ตะคน นายข้างคคอ ๑ นายกองเบนความ ๑
 เด่มอดคหวนง ทนายบนกดางข้าง ๑ กรมข้างคคอ ๑ ท้าย ๑ รวมเบน
 ๓ คน บนกระด้นนวดงกกระบองค ๑ กระด้นโตค ๑๐ กระด้นปราย ๒๐๐
 รวม ๒๓๐ กระด้น หอกซค ๑๐ แหตนซค ๑๐ รวม ๒๐ เด่ม ชิงผูก
 ทองข้างตะคอก แต่งหน้า เขยงหอง เบนข้างหน้า ๑๐ ข้างหอง
 ๑๐ ข้าง รวมเบนข้างพดาย ๒๐ ข้าง

ข้างกันในคุกเครื่องม่น นายเลอกถอบนคาศักดาถางข้าง ๆ
 ตะคน ๓ ขนหมนกงข้างนอกชคอ ๓ ทาย ๓ เบนข้างซ้าย ๕ ขวา ๕
 รวมเบนข้างพดายกนใน ๓๐ ข้าง

กองข้างอาถ่าชนนอก มีทนายถอบนคาศักดาถางข้าง หมู
 ตำรวจถางขนนายโชติราช นายไชยราช ตำรวจในเบนทนายบ้นเต็ม
 ข้าง ๓ ขนหมนชาวกองข้าง (ชคอ) ๓ ทนายบ้นถางข้าง ๓ ไพร่นาย
 ข้าง (เบนคความ) ๓ รวม ๓ คน เบนข้างซ้าย ๓๐ ขวา ๓๐ รวมข้าง
 กนนอก ๒๐

ข้างเครื่องมหาดเล็ก สำหรับพระสุพรรณศรี พระดอมทองข้าง ๓
 สำหรับพระดอมตะบัน พระโอดสถูป พานพระชุดข้าง ๓ พระเต้าทอง
 พระเต้าเงินข้าง ๓ หม้อดงพระบังคน กาพระบังคนข้าง ๓ พระตะพานเงิน
 ใต้พระสุธารัสข้าง ๓ พชนทอง พชนแพรข้าง ๓ พระแสงกระสุน
 พระแสงง้าว พระแสงหอกข้าง ๓ พระกตดเคด พระกตดฝนข้าง ๓
 พระส้มคุด พระกระดานชนวนข้าง ๓ พระบั้นโคของเด้อยข้าง ๓
 รวมเบน ๓๐ ข้าง มหาดเล็กเชิญเครื่อง จ่าหุ้มแพรกำกับเครื่องถวดย

หอดวงพรหมบรรวิษ หอดวงสุริยภักดี ขนต้มหิพมาน ขนประธาน
 มณเฑียร สนมทหารแดงจาดองกบเขยนดวยรง ขวาพนแดง ซ้ายพนตา
 แดะหอดวงราชา หอดวงทิพราชา กรมข้างคหมจุ้เจียมกรมข้าง
 เครื่องมือสำหรับข้างปากไม้ ๓๐ (คน) คบเพลิงทวณะ ๒ คอก ข้างขวา
 ๕๐ ซ้าย ๕๐ รวมเบน ๘๐ ข้าง

ข้างพระประเทียบพดาย ๕ พัง ๓๓ รวม ๓๕ ข้าง

ข้างพระทงหงคาทอง นายพตมา นายจันบุญญา สัตำรวจเชิญ
 มา กรมข้างผูก นายท่ายข้าง (ช) คอ ๓ คความ ๓

ช่างตมูกเครื่องมณ ทนายเดอกแดงบนคาบคีดากดางข้าง ๆ ละคน
๕ ๒ ๒ ๒ ๒ ๒
เบนข้างดงหนา ๒ หดง ๒

และช่างบนใหญ่ เด่มอช่างหนึ่ง ทนายบนกดางข้าง ๓ กรมช่าง
(๕) คอ ๓ ควัญ ๓ รวมเบน ๓ คน บนกระตั้นนวกงกระบอก ๓
กระตั้นโคด ๓๐ กระตั้นปราย ๒๐๐ รวม ๒๓๐ กระตั้น หอกซัด ๓๐
แหดณซัด ๓๐ รวม ๒๐ เด่ม ชงผดทงชงดะดอ กแดงหน้า เขียวหดง
รวม ๒ ชง เบนข้างดงหนา ๕ หดง ๕ รวม ๓๐ ช่าง

และช่างประทุกทเดั่งของพระคดงข้างหน้าและพระคดงข้างใน
ดำหรับไปตามเดั่ง ๆ นน ถาช่างหน้าพนักงานเจ้ากรมปลัดกรมกรบาท
พระกรุณาฯ เดั่งเวรกรมช่างจ่าย ถ่าช่างใน ๆ กรบาททุดพระกรุณาเดั่ง
หางว่าวให้สนม (พดเรอณ) เดั่งเวรชาววงจเวรมหาดไทย ให้กรมช่างจ่าย
กรมช่างจ่ายให้พนักงาน ๆ บัดตราไวกแก่กรมช่าง จ่ายช่างกระบวน
เดั่ง ๆ และนอกกระบวนเดั่ง ๆ มากนอยเท่าใด พ้นภาณ (มหาดไทย)
ได้เรียกหางว่าวกรมช่าง ให้พนหัวเจ้าท่านสมุหนายกเอากรบาท
พระกรุณา

กรมมาเถณชมาผกเครื่องทองคำ (พระทง) ทรง ๓ (พระทง)
รอง ๓ มาแข่งในถอบนถอทวน คาบซัดแดง ซ้ายตารวจ ๓ ซุนหมน ๕
ชวาตารวจ ๓ ซุนหมน ๕ รวมตารวจ ๒ ซุนหมน ๓๐ เบน ๓๒ มาแข่ง
นอกถอทวนชตคาบซัดแดง ซ้ายตารวจ ๒ จิน ๕ ชวาตารวจ ๒ จิน ๕
รวมตารวจ ๔ จิน ๓๐ เบน ๓๔ ถอทวนคาบซัดแดง หมนพนชซ้าย ๖
ชวา ๖ รวม ๓๒ รวมแข่งนอก ซ้าย ๓๓ ชวา ๓๓ เบน ๒๖ มา

ม้าทศ^(๑) ขุนกองถือทวนดาบขัดแดง บินนกโพรงผูกข้างม้าตวัดระ
กระบอก ซ้าย ๘ ขวา ๘ รวม ๑๖ ม้า

ม้าสวนทางไปหน้ากระบวนแห่ดาบขัดแดง ซ้ายหมื่นเทพดำรงค์ ๑
ขวาหมื่นพาชัยไชย ๑ รวม ๒ ม้า

ม้าไซ้ (กระบวน) หลังดาบขัดแดง หมื่นไกรสรแมนชัย ๑ หมื่น
แดนใจเพชรวิชัย ๑ รวม ๒ ม้า

ม้านำเสด็จดาบขัดแดง ขุนโคมพุดด้านซ้าย ๑ ขุนสระท้าวพุดแดนซ้าย ๑
รวม ๒ ม้า

รวมกระบวนม้า ๖๐ ม้า พันเอก (มหาดไทย) ได้เรียกทางว่า
ตั้ง พลโทเจ้าท้าวสามหนายกกราบทูลพระกรุณา

และขุนด้เรนทรวิชิตคุมฝายบานใหม่ ๕๐ ขุนอภัยเด็นามคุมฝาย
โพธิ์เรียง ๕๐ รวม ๑๐๐ คน หวดวงเทพา (ตั้งตั้ง) คุมเดชเวรตงเวร
กันซ้าย ๕๐ คน หวดวงศรีภักดี (ตั้งตั้ง) คุมเดชเวรตงเวรกันขวา
๕๐ คน รวม ๑๐๐ คน ถือหอกถือพร้า (แบบกระบวน) ท้ายพระ
ทนต์ ๒๐๐ คน

และตั้งตั้งเกณฑ์ยกเอาเดชฝายเรือดกให้ตงคอน เรือศรีผ้าแดง
เรือทงกราบ เรือเจ้าหากกรมมิได้ ห้ามปองทหารในซ้ายขวา แฉ่งใน
เครื่องนมัสการ คุม

และหมื่นนทรเดโช หมื่นศรีสวัสดิ์เทพ เกณฑ์ขบวนตามมรดกสมเด็จพระเจ้า
พระเจ้าตงเธอ (และ) พระเจ้าตงเธอฯ รับเสด็จขึ้นไปพระพุทธบาท
เจ้ากรม ปัดตกรมฝ่ายทหาร ขุนพชัยนุราชวรการเจ้ากรม ๑ หมื่น
มณราช (รท) ปัดตกรม ๑ รวมฝ่ายทหาร ๒ ฝ่ายพุดเรือน ขุนราช

(๑) ต้นฉบับเขียน ทิศ อย่างนี้ จะผิดหรือหมายความว่าอย่างไรสงสัยอยู่

(รต) ยานบริรักษ์ เจ้ากรม ๑ หมนรตภูบาล ปัดดกรม ๑ รวมฝ่าย
พลเรือน ๒ รวม ๔ คน

และรตพระทนต์ทรงจตุรมุข เป็นพนักงานตัดดาวจว รวมกันรต ๑
พระประเทียบ กรมหอดวงพิภพมนตรี^(๑) ต้นมตำรวจซ้ายขวาทำ (รต) ๑
รตพระราชทานพระสงฆ์ รตสมเด็จพระเจ้าตูกเชอ รตพระเจ้าตูกเชอ
หุดานเชอ รตฝ่ายทหารเป็นพนักงานตำรวจในซ้ายขวา ตำรวจใหญ่
ซ้ายขวา ตำรวจนอกซ้ายขวา ทหารในซ้ายขวา ต้นมทหารซ้ายขวา
อาด้าหกเหล่า และรตฝ่ายพลเรือนเป็นพนักงานมหาดไทย (หน้าท) ชุน
ราชาญา (ส้มหับญช) จตุสดมภ์ กรมข้างซ้ายขวา กรมสัตว์พากรใน
กรมสัตว์พากรนอก กรมต้อมวง ใต้ทำ และกระบือชกรตนนกรมนา
ได้จ่าย

อนึ่งโค (และ) เกวียน (นั้น) พันจันทเวรทางเกณฑ์กรมการ
หัวเมือง เมืองมโนรมย์ ๑ เมืองชัยนาท ๑ เมืองสิงห์บุรี ๑ เมือง
สัตว์คบุรี ๑ เมืองอ่างทอง ๑ เมืองอินทรี ๑ เมืองพรหม ๑ เมือง
ตปบุรี ๑ เมืองสระบุรี ๑ แขวงสี่ทิศ^(๒) ให้เอาโค (และ) เกวียนมาบรรทก
ตั้งของข้างหน้าข้างใน ของเครื่องเล่น (มหรสพ) ของดอกไม้เพลิง
ของแสงสัตว์พายุทช ชุนไปพระพุทธรูปตามบัญญัติ (เจ้าพนักงาน) ข้าง
ใน (คือ) หมนเทพขันธ์ หมนราชขันธ์ (และ) เจ้าพนักงานข้างหน้า^(๓)
(แต่จำนวนเกณฑ์) จะเป็นเมืองใดมากน้อยเท่าใดจำมิได้ ถ้ามิได้
โคเกวียน กรมการแขวงเอาเงินมาให้เจ้าพนักงานชำระโคเกวียน และ

• (๑) พระมเหสีของสมเด็จพระเจ้าบรมโกศ

(๒) แขวงสี่ทิศอยู่ในจังหวัดกรุงเทพฯ คือแขวงรอบกรุง ๑ แขวงเสนา ๑ แขวงอุทัย ๑
แขวงนคร ๑ รวมเป็น ๔ แขวง

(๓) ตรงนี้ต้นฉบับเห็นจะตกชื่อเจ้าพนักงาน

เงินค่าโคเกวียน^{๕๕}ทรงน กรมการแขวงเรียกเอาแก่ราษฎรเดิม^{๕๖}เรือน ๓
 เดิม^{๕๗}ออก^{๕๘}เรือน^{๕๙}ระบาท ๓ (ค่า) ^{๖๐}หมาย^{๖๑}เรือน^{๖๒}ระ^{๖๓}๒^{๖๔}ตั้ง^{๖๕} (คือ ๕๐ ตั้ง^{๖๖}ต่าง^{๖๗})
 คร^{๖๘}น^{๖๙}อ^{๗๐}ย^{๗๑}มา^{๗๒}ท^{๗๓}ร^{๗๔}ง^{๗๕}พ^{๗๖}ร^{๗๗}ะ^{๗๘}ก^{๗๙}ร^{๘๐}ุ^{๘๑}ณ^{๘๒}า^{๘๓}ป^{๘๔}ร^{๘๕}ด^{๘๖}ก^{๘๗}ด^{๘๘}า^{๘๙}ฯ^{๙๐} ตั้ง^{๙๑}ว^{๙๒}า^{๙๓} ราช^{๙๔}ฏ^{๙๕}ร^{๙๖}เด^{๙๗}ีย^{๙๘}ค่า^{๙๙}โค^{๑๐๐}เก^{๑๐๑}ว^{๑๐๒}ย^{๑๐๓}
 แ^{๑๐๔}ต^{๑๐๕}เม^{๑๐๖}อง^{๑๐๗}จ^{๑๐๘}ต^{๑๐๙}ว^{๑๑๐}า และ^{๑๑๑}แข^{๑๑๒}ว^{๑๑๓}ง^{๑๑๔}ห^{๑๑๕}ว^{๑๑๖}เม^{๑๑๗}อง^{๑๑๘}ผ^{๑๑๙}าย^{๑๒๐}เ^{๑๒๑}น^{๑๒๒}อ^{๑๒๓} นอก^{๑๒๔}ก^{๑๒๕}ว^{๑๒๖}า^{๑๒๗}น^{๑๒๘}ม^{๑๒๙}ไ^{๑๓๐}ด^{๑๓๑}เด^{๑๓๒}ีย^{๑๓๓}ค่า^{๑๓๔}
 โค^{๑๓๕}เก^{๑๓๖}ว^{๑๓๗}ย^{๑๓๘}น ให้^{๑๓๙}เด^{๑๔๐}ีย^{๑๔๑}เอา^{๑๔๒}ค่า^{๑๔๓}โค^{๑๔๔}เก^{๑๔๕}ว^{๑๔๖}ย^{๑๔๗}น^{๑๔๘}ให้^{๑๔๙}ท^{๑๕๐}ว^{๑๕๑}จ^{๑๕๒}ง^{๑๕๓}ท^{๑๕๔}ห^{๑๕๕}ว^{๑๕๖}เม^{๑๕๗}อง^{๑๕๘} ค^{๑๕๙}ง^{๑๖๐}ร^{๑๖๑}า^{๑๖๒}ช^{๑๖๓}ฏ^{๑๖๔}ร^{๑๖๕}
 ไ^{๑๖๖}ด^{๑๖๗}เด^{๑๖๘}ีย^{๑๖๙}ค่า^{๑๗๐}โค^{๑๗๑}เก^{๑๗๒}ว^{๑๗๓}ย^{๑๗๔}น (ค^{๑๗๕}ร^{๑๗๖}ว) ฉ^{๑๗๗}ก^{๑๗๘}ร^{๑๗๙}ร^{๑๘๐}จ^{๑๘๑}เร^{๑๘๒}อ^{๑๘๓}น^{๑๘๔}ระ^{๑๘๕}๒^{๑๘๖}ตั้ง^{๑๘๗} ๓ หมาย^{๑๘๘}เร^{๑๘๙}อ^{๑๙๐}น^{๑๙๑}ระ^{๑๙๒}เพ^{๑๙๓}อ^{๑๙๔}ง^{๑๙๕} ๓
 ไ^{๑๙๖}ด^{๑๙๗}เ^{๑๙๘}น^{๑๙๙}ม^{๒๐๐}าก^{๒๐๑}น^{๒๐๒}อ^{๒๐๓}ย^{๒๐๔}เท^{๒๐๕}่า^{๒๐๖}ไ^{๒๐๗}ด^{๒๐๘}ตั้ง^{๒๐๙}ไ^{๒๑๐}ว^{๒๑๑}เ^{๒๑๒}ว^{๒๑๓}เ^{๒๑๔}ว^{๒๑๕}ค^{๒๑๖}ด^{๒๑๗}ัง^{๒๑๘} ค^{๒๑๙}อ^{๒๒๐}เ^{๒๒๑}ด^{๒๒๒}ี^{๒๒๓}จ^{๒๒๔}ฯ^{๒๒๕} จ^{๒๒๖}ึง^{๒๒๗}เอา^{๒๒๘}เ^{๒๒๙}ง^{๒๓๐}น^{๒๓๑}น^{๒๓๒}น^{๒๓๓}มา^{๒๓๔}จ^{๒๓๕}ำ^{๒๓๖}ย^{๒๓๗}
 ถ^{๒๓๘}า^{๒๓๙}เ^{๒๔๐}ล^{๒๔๑}อ^{๒๔๒}ด^{๒๔๓}ัง^{๒๔๔}เ^{๒๔๕}า^{๒๔๖}พ^{๒๔๗}ร^{๒๔๘}ะ^{๒๔๙}ค^{๒๕๐}ด^{๒๕๑}ัง^{๒๕๒}ห^{๒๕๓}ด^{๒๕๔}ว^{๒๕๕}ง

(ล^๑้อม^๒ว^๓ง^๔ที่^๕พ^๖ร^๗ะ^๘พ^๙ท^{๑๐}ช^{๑๑}บ^{๑๒}า^{๑๓}ท)

ค^{๑๔}ร^{๑๕}น^{๑๖}เ^{๑๗}ด^{๑๘}ี^{๑๙}จ^{๒๐}ฯ^{๒๑} ก^{๒๒}ง^{๒๓}พ^{๒๔}ร^{๒๕}ะ^{๒๖}พ^{๒๗}ุ^{๒๘}ท^{๒๙}ช^{๓๐}บ^{๓๑}า^{๓๒}ท ล^{๓๓}้อม^{๓๔}ว^{๓๕}ง^{๓๖}ค^{๓๗}ง^{๓๘}ค^{๓๙}ว^{๔๐}า^{๔๑}ร^{๔๒}ว^{๔๓}ง^{๔๔}ช^{๔๕}ว^{๔๖}าก^{๔๗}ก^{๔๘}ระ^{๔๙}จ^{๕๐}บ^{๕๑}
 เ^{๕๒}ล^{๕๓}ด^{๕๔}ก^{๕๕}ร^{๕๖}อบ^{๕๗}พ^{๕๘}ร^{๕๙}ะ^{๖๐}ค^{๖๑}า^{๖๒}ห^{๖๓}น^{๖๔}ก^{๖๕} ๕ ค^{๖๖}่^{๖๗}อ^{๖๘}ก^{๖๙} (ค^{๗๐}ง^{๗๑}เบ^{๗๒}น) ๓๐ ก^{๗๓}ง^{๗๔} ก^{๗๕}อ^{๗๖}ง^{๗๗} ๓ บ^{๗๘}น^{๗๙}ค^{๘๐}า^{๘๑}ต^{๘๒}ะ^{๘๓}ค^{๘๔}ร^{๘๕}ว^{๘๖}า^{๘๗}
 เ^{๘๘}ง^{๘๙}เ^{๙๐}ก^{๙๑}ระ^{๙๒}บ^{๙๓}อ^{๙๔}ก^{๙๕} ๓ บ^{๙๖}น^{๙๗}ห^{๙๘}ำ^{๙๙}ม^{๑๐๐}เ^{๑๐๑}ด^{๑๐๒}เ^{๑๐๓}ก^{๑๐๔}ระ^{๑๐๕}บ^{๑๐๖}อ^{๑๐๗}ก^{๑๐๘} ๓ บ^{๑๐๙}น^{๑๑๐}ค^{๑๑๑}า^{๑๑๒}บ^{๑๑๓}ช^{๑๑๔}๓ ๓๐ ก^{๑๑๕}ระ^{๑๑๖}บ^{๑๑๗}อ^{๑๑๘}ก^{๑๑๙} บ^{๑๒๐}น^{๑๒๑}ท^{๑๒๒}อ^{๑๒๓}
 ก^{๑๒๔}ระ^{๑๒๕}ด^{๑๒๖}ุ^{๑๒๗}น^{๑๒๘}ป^{๑๒๙}ร^{๑๓๐}า^{๑๓๑}ย^{๑๓๒} ๓๐ ก^{๑๓๓}ระ^{๑๓๔}บ^{๑๓๕}อ^{๑๓๖}ก^{๑๓๗} ร^{๑๓๘}ว^{๑๓๙}ม^{๑๔๐}บ^{๑๔๑}น^{๑๔๒} ๒๒ ก^{๑๔๓}ระ^{๑๔๔}บ^{๑๔๕}อ^{๑๔๖}ก^{๑๔๗} ๓๓ ๕ ค^{๑๔๘}ัน^{๑๔๙} หน^{๑๕๐}า^{๑๕๑}ไ^{๑๕๒}ม^{๑๕๓} ๕ ค^{๑๕๔}ัน^{๑๕๕}
 ไ^{๑๕๖}ด^{๑๕๗}ี^{๑๕๘} ๕ ช^{๑๕๙}ว^{๑๖๐}าก^{๑๖๑}ก^{๑๖๒}ระ^{๑๖๓}จ^{๑๖๔}บ^{๑๖๕} ๕๐ ห^{๑๖๖}ด^{๑๖๗}ม^{๑๖๘} ค^{๑๖๙}น^{๑๗๐}ก^{๑๗๑}อ^{๑๗๒}ง^{๑๗๓}๓ ๖๐ ค^{๑๗๔}น (ห^{๑๗๕}ร^{๑๗๖}ือ) ๗๐ ค^{๑๗๗}น
 ท^{๑๗๘}ห^{๑๗๙}า^{๑๘๐}ร^{๑๘๑}ใน^{๑๘๒}อ^{๑๘๓}า^{๑๘๔}ด^{๑๘๕}า^{๑๘๖}ว^{๑๘๗}ิ^{๑๘๘}เค^{๑๘๙}ษ^{๑๙๐}เ^{๑๙๑}ย^{๑๙๒}น^{๑๙๓}อ^{๑๙๔}ก^{๑๙๕}ล^{๑๙๖}้อม^{๑๙๗}ว^{๑๙๘}ง^{๑๙๙} ท^{๒๐๐}ห^{๒๐๑}า^{๒๐๒}ร^{๒๐๓}ใน^{๒๐๔} ๒ ก^{๒๐๕}อ^{๒๐๖}ง^{๒๐๗} ๓๖ ค^{๒๐๘}น อ^{๒๐๙}า^{๒๑๐}ด^{๒๑๑}า^{๒๑๒}
 ว^{๒๑๓}ิ^{๒๑๔}เค^{๒๑๕}ษ^{๒๑๖} ๓๖ ค^{๒๑๗}น

แ^{๒๑๘}ด^{๒๑๙}ะ^{๒๒๐}ป^{๒๒๑}ร^{๒๒๒}ะ^{๒๒๓}ศ^{๒๒๔}ล^{๒๒๕}้อม^{๒๒๖}ว^{๒๒๗}ง^{๒๒๘}น^{๒๒๙}น^{๒๓๐}ช^{๒๓๑}า^{๒๓๒}ว^{๒๓๓}ง^{๒๓๔}ไ^{๒๓๕}ด^{๒๓๖}ก^{๒๓๗}า^{๒๓๘}ก^{๒๓๙}บ^{๒๔๐}ร^{๒๔๑}ก^{๒๔๒}ษ^{๒๔๓}า^{๒๔๔}ด^{๒๔๕}ย^{๒๔๖}

แ^{๒๔๗}ด^{๒๔๘}ะ^{๒๔๙}ด^{๒๕๐}ี^{๒๕๑}ด^{๒๕๒}ค^{๒๕๓} พ^{๒๕๔}น^{๒๕๕}ท^{๒๕๖}พ^{๒๕๗}ร^{๒๕๘}า^{๒๕๙}ช^{๒๖๐}ย^{๒๖๑}ก^{๒๖๒}เ^{๒๖๓}ด^{๒๖๔}ช^{๒๖๕}เร^{๒๖๖}อ^{๒๖๗}พ^{๒๖๘}ร^{๒๖๙}ะ^{๒๗๐}ท^{๒๗๑}ง^{๒๗๒} เร^{๒๗๓}อ^{๒๗๔}ค^{๒๗๕}ง^{๒๗๖} เร^{๒๗๗}อ^{๒๗๘}ก^{๒๗๙}น^{๒๘๐} เร^{๒๘๑}อ^{๒๘๒}ค^{๒๘๓}ว^{๒๘๔}
 ฝ^{๒๘๕}า^{๒๘๖}แ^{๒๘๗}ด^{๒๘๘}ง^{๒๘๙} เร^{๒๙๐}อ^{๒๙๑}ค^{๒๙๒}ฤ^{๒๙๓}ห^{๒๙๔}ี^{๒๙๕} ม^{๒๙๖}า^{๒๙๗}น^{๒๙๘}อ^{๒๙๙}น^{๓๐๐}ช^{๓๐๑}ุ^{๓๐๒}ม^{๓๐๓}หน^{๓๐๔}า^{๓๐๕}น^{๓๐๖}า^{๓๐๗}น แ^{๓๐๘}ด^{๓๐๙}ะ^{๓๑๐}ท^{๓๑๑}าย^{๓๑๒}ด^{๓๑๓}น^{๓๑๔}ม

แ^{๓๑๕}ด^{๓๑๖}ะ^{๓๑๗}ก^{๓๑๘}ร^{๓๑๙}ม^{๓๒๐}ช^{๓๒๑}ำ^{๓๒๒}ก^{๓๒๓}ร^{๓๒๔}ม^{๓๒๕}มา^{๓๒๖}เ^{๓๒๗}ก^{๓๒๘}เ^{๓๒๙}น^{๓๓๐}ท^{๓๓๑}ช^{๓๓๒}ำ^{๓๓๓}เ^{๓๓๔}ก^{๓๓๕}เ^{๓๓๖}น^{๓๓๗}ท^{๓๓๘}มา^{๓๓๙}ค^{๓๔๐}ระ^{๓๔๑}เว^{๓๔๒}น ๕ ย^{๓๔๓}า^{๓๔๔}ม^{๓๔๕}ตาม^{๓๔๖}ช^{๓๔๗}ำ^{๓๔๘}
 แ^{๓๔๙}ด^{๓๕๐}ะ^{๓๕๑}ช^{๓๕๒}ว^{๓๕๓}า เ^{๓๕๔}ห^{๓๕๕}เ^{๓๕๖}น^{๓๕๗}อ^{๓๕๘}น^{๓๕๙}อ^{๓๖๐}ย^{๓๖๑}า^{๓๖๒}ง^{๓๖๓}เ^{๓๖๔}ม^{๓๖๕}เ^{๓๖๖}ด^{๓๖๗}ี^{๓๖๘}ด^{๓๖๙}จ^{๓๗๐}ะ^{๓๗๑}ป^{๓๗๒}ระ^{๓๗๓}ท^{๓๗๔}บ^{๓๗๕}ร^{๓๗๖}เ^{๓๗๗}ม^{๓๗๘}อ^{๓๗๙}ย^{๓๘๐} ๓ พ^{๓๘๑}ร^{๓๘๒}ะ^{๓๘๓}ค^{๓๘๔}า^{๓๘๕}ห^{๓๘๖}น^{๓๘๗}ก^{๓๘๘}ท^{๓๘๙}า^{๓๙๐}เจ^{๓๙๑}ำ^{๓๙๒}ด^{๓๙๓}น^{๓๙๔}ก^{๓๙๕}

๓ การรักษาพระนครเวลาเสด็จไม่อยู่

หนึ่งตามท่เสด็จไปพระพุทธบาท (หรือ) เมืองดพบุรี (หรือ) เมืองเพชรบุรี (๑) นครบาลเกณฑ์รักษากรุง ฯ

กรมด้อมพระราชวัง พระเพชรพิชัยตงกองซุ่มอยู่จวนท้องดนาม กตาง ขุนหมนคุมไพร่ขนิรักษาบอมเชิงเทินรอบพระราชวังกรม ๑

กรมวงนอกอยู่ทิมดาบชาววัง หดวงราชฤทธาชนนท หดวงนนทเส่น ขุนหมนชาววังนอก เหล่า ๑

กรมวงเกณฑ์ ขุนอินอาญา ๑ ขุนเทพสุภา ๑ ขุนพรหมสุภา ๑ (ตุลาการศาลกรมวง) ๓ คน อยู่จำหัดอประตุท่าดิบเบย (เหล่า ๑)

และ (พนักงาน) อยู่รักษากรุง ตระเวนนอกทห้าม ตงกองซุ่ม ๓ กอง ตงกองรักษาจำหัดอและตระเวนในกรุงตามอำเภอ ๘ กอง ตระเวนนอกกรุงตามอำเภอ ๘ กอง รวม ๑๘ กอง เป็น (คือ)

ขุนด้สด ๑ ขุนดำวักตร ๑ นายตำรวจซ้าย ๑ นายขามรงค์ ๔ นายบัญชาตง ๑ รวม ๘ นาย ไพร่ดม ๘๐ รักษาผู้ร้าย ๘ คน รวม ๘๘ คน

พระยายมราช ๑ หดวงขุนหมน ๓๐ เด่มยทนาย ๒๐ ไพร่ดม กาดัง ๒๐๐ รวม ๒๓๓ คน ตงกองซุดคาทพอยุ่ท้องดนามหน้าพระศัพ (๒) เพดากตางคินไปตระเวนตรวจตราทวงกรุง ฯ

(๑) ทัง ๓ แห่งนี้เป็นที่เสด็จประพาสเนือง ๆ

(๒) ทัว หน้าพระศัพ ตรงนี้ จะเป็นตรงไหนสงสัยอยู่.

หลวงรองเมือง ๑ เด็มนทนาย ๓๐ ไฟว์ส้ม ๕๐ รวม ๖๑ คน
ตั้งอยู่บ่ออมเพชรบางกะจะ และไปตระเวนตรวจตราอำเภอทหาร

ขุนเทพผล ๑ เด็มนทนาย ๗ ไฟว์ส้ม ๓๒ รวม ๔๐ คน ตั้ง
อยู่ ณ จำหอดสระพานดำเหย ตระเวนอำเภอพลเรือน

(กองตระเวนกรมเมือง) ตั้งกองรักษาจำหอด และตระเวนใน
กรุง ๑ & อำเภอ ขุนยี่สารบุรี ๑ หมนยี่สารบุรี ๑ ขุนวิจารณ์ภร ๑
ขุนตระเวนรักษา ๑ หมนจัตวบรรบาด ๑ ขุนภักดีภูวดล ๑ หมนภักดี
ภูวดล ๑ ไฟว์ส้มนายตะ ๓๐ คน รวมนายไฟว์ ๘๘ คน

(กองตระเวนกรมเมือง) ตระเวนนอกกรุง ๑ ตามพนักงาน &
อำเภอ ขุนนครภักดี ๑ หมนนครภักดี ๑ ขุนจ้านงบุรี ๑ หมนจ้านงบุรี ๑
ขุนแฉ่วภูวดล ๑ หมนแฉ่วภูวดล ๑ ขุนไชยบรรบาด ๑ หมนไชยบรรบาด ๑
ไฟว์ส้มนายตะ ๓๐ รวมนายไฟว์ ๘๘ คน

รวม (พนักงานในกรุง ๑ เกณฑ์รักษาพระนคร) นาย ๖๑ ไฟว์
๕๒๒ คน เป็น ๕๘๓ คน

อนึ่งมตราบรรดั่งให้หาผู้ครอง (และ) ผู้รงเมือง (คือ) เมือง
พิเศษไชยชาญ ๑ เมืองอินทบุรี ๑ เมืองพรหมบุรี ๑ (เมืองสิงห์บุรี)
เมืองสรรค^(๑) ๑ เมืองนครชัยศรี ๑ เมืองสุพรรณบุรี ๑ เมืองราชบุรี ๑
รวม ๘ เมือง เจ้า (มา) บรรจบอยู่รักษากรุง ๑ ได้ตระเวนทางเรือ
รอบกรุง ๑ ๘ ตำ เป็น (จำนวน) นาย ๘ ไฟว์เมืองละ ๕๐ คน รวม
เป็น ๔๐๘ คน

กรมท่าซ้ายขวาเกณฑ์เบ่งอยู่รักษากรุง ๑ รักษาจำหอดตระเวน
บรรจบถึงกันตามอำเภอ เป็น (คือ)

(๑) ในต้นฉบับเขียน เมืองสรรคบุรี สันนิษฐานว่าจะเป็นสรรคบุรี

ขุนทองดี๋ ขุนทองดี๋มุก อำเภोजัน (รักษา) แด่วจันถงประตุจัน
 ขุนโกษาอิคทา ก ขุนราชเคัษฐี อำเภอแซก (รักษา) แด่
 ต่พานประตุจันถงวคินางมุก แด่วจันถงประตุไคกาย

ดอรรพระว่า^(๑) วิประวาช อำเภอพราหมณืเทศ (รักษา) แด่
 หน้าวคินางมุกมาวคินำแม่ ถงฉะกุกุไปถงเด้าชิงช้า กอถระเวจนกรมท้
 กอถ ๑ นาย ๑ ไพว ๑๐ คน ๒ กอถรวมเบ็น ๒๒ คน

ขุนโรงขุนศาถออยู่รักษาของจำหัดอตามหน้าททกกรม และเจ้ากรม
 ปลัดกรมนอกกว้าน แบ่งไ่วประจำการรักษาพลัดจออก รักษาทิมคาว
 รักษาโรงแด้ง รักษาคลัง รักษาฉาง รักษาศาถาดุกขุน ตามพนักงาน
 ทกกรม

ข้าราชการผู้อยู่ทงน พนักงานเด้มย่นตรากรมพระนครบาดไค
 เรยกบญช เข้างบตั้งให้ฯ พนทหวเจ้าท้านด้มหนายก และผู้อยู่ประจำ
 การกรงฝายทหาร (น) พนทพรราชเรยกบญชตั้งให้พนทหวเจ้าท้าน
 ด้มพระกตาโหม (แต่ก่อนเด็จ) ครนเด็จไปแด่ว ข้าทูถระของชุด
 พระบาทผู้อยู่รักษากรงฯ บอกรเข้าไปยงทพหวถง

แถและการทหารซึ่งหม่นนวันทวเด้น พนทพรราช พนทพรราช พน
 อินทราช พนพรหมราช กะเกณททงน เขาว่าแกด้มพระกตาโหม
 พระสุรเด้นา หดวจรรวมไควโลก หดวทพรชุน ฝายพลเรือน
 ซึ่งหม่นศรัดเทพ พนพฒ พนภาณ พนภา พนจนท กะเกณททงน
 เขาว่าแกด้มหนายก หดวจอำมาตย์ หดวจราชนิกูถ (ต่าง) บังคับ
 บัญชาตามราชการ ขอเดชะฯ

(๑) ต้นฉบับเขียนอย่างนี้ จะถูกหรือที่ถูกต้องจะเป็นอย่างไร หากทราบไม่

ตอนที่ ๒

๕ ตำราหน้าทมหาดเล็ก

อย่างธรรมเนียมมหาดเล็กแต่ก่อน ให้หมนด้วรเพรภกต หมน
ศร์ด้วรกษ หมนโวยวรนาถ หมนเด่มอใจวราช นายคักต นายด้ทช
นายถุทช นายเดช ดั่งด้อนว่ากตว่าวมหาดเล็ก, จำ, หุ้มแพร, เดว,
ผู้ทวราชการฉดองพระเศชพระคุณพระบาทด้มเดจพระพุทชเจ้าอยู่หัวโดย
ด้จรวค

เวรขวาเวร ๑

หมนด้วรเพรภกต ๑ นายคักตนายเวร ๑ นายจำยง ๑ รวม ๓ คน
นายจันมช๑ นายด้นท ๑ นายชยชรวค ๑ หุ้มแพร ๓ คน รวม ๖ คน

เวรซ้ายเวร ๑

หมนเด่มอใจวราช ๑ นายด้ทชนายเวร ๑ นายจำยวต ๑ รวม ๓ คน
นายจทร ๑ นายด้ตจันตา ๑ นายพดพ่าย ๑ รวมหุ้มแพร ๓ คน รวม ๖ คน
รวมชวช้าย ๑๒ คน พนักงานรวมกัน

เวรขวาเวร ๑

หมนโวยวรนาถ ๑ นายถุทชนายเวร ๑ นายจำเรศ ๑ นายกวด ๑
นายพดพน ๑ นายเดห้อวรุช ๑ รวมหุ้มแพร ๓ คน รวม ๖ คน

เวรซ้ายเวร ๑

หมนศร์ด้วรกษ ๑ นายเดชนายเวร ๑ นายจาร์ง ๑ รวม ๓ คน
นายชัน ๑ นายเด้นท์ ๑ นายสรวไชย ๑ หุ้มแพร ๓ รวม ๖ คน รวม
ชวช้าย ๑๒ คน พนักงานรวมกัน

เขา ๒ วัน ออก ๒ วัน ขวาเบนเวรรับตั้งข้างชน ซ้ายเบนเวรรับ
ตั้งข้างแรม ถ้ามการตั้งครามชาติกยกลงเขามาถึงในขอบชั้นทได้มา
แถมมเด็จพระราชดำเนินไปประทับแรม คุงหนึ่งพระพุทชบาทและ
เมืองถพบรี เพดาคำให้เขามาอนเวรประจำของทง ๔ เวร และนายกวด
นายจนมชอ พนักงานรวมกัน พระแแดงกนหยน พระแแดงกฤช พระ
ดอม พระสัพรณศรั ผ่าเช็ดพระพกตว เครื่องตั้งวงพระพกตว เครื่อง
พระดำอาง พระสัคนัช ฉดองพระบาท ตั้งของในห้องเครื่องขวา

นายฉนิท นายเล่ห์อาวรุช พนักงานรวมกัน พระแแดงคาบไทย
พระแแดงเชนดง ชารพระกร นายไชยชรรค นายพดพัน พนักงานรวมกัน
พระแแดงบับน พระแแดงคาบยบุน พระแแดงกระบ พระแแดงนาค พระแแดง
เหล็กเพลิง

นายขัน นายพดพ่าย พนักงานรวมกัน ชั้นตั้ง ผ่าเช็ดพระเลโท
พระเต้า หม้อดงพระบังคน พระโอดถ พระสัชารสร้อน พระสัชารด
เย็น นาดังรงอน นาดังรงเย็น เครื่องของคาว เครื่องของเสวย เครื่อง
ดำหรับดงพระบังคน พันนผัคมะขาม พันนทอง พันนแพว สัหรัย
ทองแดง ถาดชุด พระโอดถชุบ หมากกรุก สัเกกา พระสัพรณราช

นายจิตร นายสัรวชิไชย พนักงานรวมกัน พระแแดงหอก พระ
แแดงง้าว พระแแดงทอน พระแแดงชุน พระแแดงเกาทันท์ พระแแดงกระสุน
พระแแดงกล้องสัตติ ชารพระกร

นายสัตุจันดา นายเด็นท์ พนักงานรวมกัน พระชันษา พระ
สัพรณบัตว พระศาสัคราคม พระราชปฏิสันถาร พระตะกรุด พิธัมว
พระสัมุด พระกระดานชะนวน

และหีบหนงท่ายพระทงอยู่ในห้องเครื่องขวาเบนนกงานชาว
เครื่องขวา เครื่องซ้ายอยู่ในห้องเครื่องเบนนกงานชาวเครื่อง (ซ้าย)
ชาวพระสมุค มพระอักษร หามพระอักษรไม้ กระดานชะนวนและ
คินส์อแก้ว คินส์อเกรง คินส์อคำ อยู่ในห้องเครื่องนนเบนนกงานชาว
พระสมุค เครื่องนมัสการและชุบตั้ง จับตั้ง ข้างในตั้งออกมาเป็น
พนักงานเวรบตั้งได้รบถวาย และเครื่องจบพระหัตถ์ถนรบมาค้อข้าง
ใน ตั้งให้มหาดเด็กเวรบตั้งถวายจบพระหัตถ์ ถัดถนรบไปบูชา

ถ้ามหาดเด็กจะเข้รบเวร ให้รบแต่เพลมาย ๕ โมง ให้นายเวร จำ
หุ้มแพร ตรวจเครื่องตอกันไว้ให้ครบตามซ้ายตามขวา และดับถามเอา
ข้อราชการไว้ให้แจ้ง ผู้จะออกเวรไปให้บอกข้อราชการ และตั้งเครื่อง
ตามซ้ายตามขวาคอกันจงออกเวรไป และให้หัดหม่นนายเวร จำหุ้มแพร
เผ้าคอยรบตั้งและถวายเครื่องอย่าให้ขาดได้ตามเกณฑ์กันไว้

นงยาม ๆ คำ หุ้มแพร เวดคอยรบตั้งเถาแก่ ออกมาตั้ง ยาม
ถ้าม หุ้มแพร เวดคอยรบตั้งใช้ข้างหน้า ยามรุ่ง หุ้มแพร เวดคอย
รบตั้งข้างหน้า และอ่านตรวจถวาย นงยามนน ชาวทงนงคดยทกยาม
ครนททมคยาม ให้มหาดเด็กเบาสั่งข คกรบคดยทกทไปจนค ๓๓ ทม
แวดให้ผ่นงยามคอยรบตั้ง ฟังปากเสียง และคอยเหตุการณ ถ้าเกิดเพลิง
แวดมเหตุการณชนเมอใดให้กำหนดทมโมงไว้ คควรจจะร้องกราบทลพระ-
กรณาคให้ร้องกราบทลพระกรณาโดยเร็ว ถ้าเสด็จจอยทข้างในโถงอยู่
จจะร้องกราบทมมิได้ ให้เร่งบอกเข้ไปให้ข้างในจะไดกราบทล

ถ้าเสด็จออกมาให้มหาดเด็กเผ้าทลละของ ๆ แค่น้ำ แค่น้ำ
แค่น้ำพระทง หามอย่าให้เผ้าโถงหลวงพระทง และเผ้าใช้ถ้อยในที่

เสด็จออกให้คณาดด้วยศอก ให้เฝ้าเป็นอันดับกันออกมาตามผู้ใหญ่ผู้น้อย
อย่าให้ผู้น้อยเฝ้าเกินผู้ใหญ่

ถ้าจะถวายเครื่องและพระแสงให้ผู้น้อยส่งผู้ใหญ่ถวาย อย่าให้
ผู้น้อยดวงผู้ใหญ่ขึ้นไปถวาย ถ้าจะเชิญเครื่องและพระแสง และรับค้ำ
พระหัตถ์กต ให้จับศีรษะเอางานเดี่ยวก่อน จึงถวายพระแสง ถวายเครื่อง
รับเครื่อง เชิญเครื่อง พระแสงและเครื่อง ถัดบพระทนต์ให้เอางาน
ก่อนจึงเชิญ ถ้าเชิญพระแสงเข้ามาถวายและตามเสด็จ อย่าให้กตบคม
กตบปลายพระแสงเข้ามาค้ำพระทนต์ ถ้าจะเชิญพระแสงตาบ พระ
แสงกระบตามเสด็จ ให้เชิญต้องมือ ให้คมตงไว้ข้างบ่า อย่าให้ถ่มมือ
เดียวพาดบ่า ดุจแบกตาบขุนนาง ถ้าจะเชิญเครื่องและตามเสด็จในท้อง
พระโรง และทเสด็จออกประตูเปิดประมให้คุกเข่าคณาด อย่าให้เดิน

ถ้าทรงครตั้งประการใดมิได้จำเพาะข้อให้หัดหมั้นรับตั้ง ถ้าหัด
หมั้นมิได้เฝ้าอยู่ ให้นายเวรรับตั้ง ถ้าหัดหมั้นนายเวรมิได้เฝ้าอยู่ ให้จำ
รับตั้ง ถ้าหัดหมั้นนายเวรจำมิได้เฝ้าอยู่ ให้ห่มแพรรับตั้ง อย่าให้ผู้น้อย
รับตั้งดวงผู้ใหญ่ ๆ รับตั้งแล้ว ให้แต่เจ้าแต่ห่มแพรไปตามคตวรราชการ
ถ้าทรงตั้งจำเพาะผู้ใหญ่ไปจึงไปตามรับตั้ง ถ้าและทรงตั้งมหาดเล็ก
เดวกลใหม่มหาดเล็กเดวรับตั้งเกิด แต่เมื่อจะออกไปนให้กราบตงต้ามท
แล้วคณาดด้วยศอกถอยหลังออกไปจนสุดที่เฝ้าแล้ว ถวายบังคม ออกต้ามท
จึงวงไป อย่าให้ย่นขนวงไปในที่เฝ้า

อนึ่งถ้าแก่จะมาตั้งราชการตั้งใด ให้มหาดเล็กจดหมายไว้ แล้ว
อ่านให้แก่แก่ฟัง ถ้าแก่แก่ว่าชอบแล้วให้พเคราะห์ดีในขอรับตั้ง ถ้าเป็น
ขอพระราชทานพระยศและเนือความขื่อใหญ่ ก็ให้กราบทูลพระกรุณาตง

ก่อนจึงส่งไป ถ้าเป็นการเบ็ดเสร็จ ก็ให้ส่งชาววังไปตามรับสั่ง ให้จด
หมายเวรชาววัง เวรมหาดไทย เวรกตานิคม ใต้จตุรกรัง

ถ้าแต่ละทรงสั่งให้เรียกทองเรียกเงินเป็นการเวรนั้น ให้มหาดเล็ก
ไปเรียกเอาต่อชาววังผู้อยู่เวร ๆ ไปเรียกเอาต่อเจ้าพนักงานพระคลัง
มหาสมบัติมาถวาย ทรงพระกรุณาพระราชทานข้าทูลละออง ๆ เป็นการ
บุญ จดหมายรับสั่ง ๆ เสร็จไปให้พระคลังศุภรคทำตราให้ข้างใน สั่งเวร
ไปให้พระคลังวิเศษทำตราให้ข้างใน สั่งเวรไปให้ชาววังทำตราให้พระคลัง
มหาสมบัติ ถึงทรงพระกรุณาให้เรียกสิ่งของในท้องพระคลังทงปวงเป็น
การเวรก็เหมือนกัน

อนึ่งอย่าให้มหาดเล็กเวรเข้ามาแหวกแฉกของข้าข้างใน คบหาพูดจา
กับคนอื่นชาติใด ๆ ถ้ามหาดเล็กจะเข้าไปวางพระแสงง้าว ณ ที่ข้างใน
นั้นชาวทักกับ แตะเผาทรมเขาไปอย่าให้เขาไปแต่ผู้เดียว

อนึ่งพระแสงง้าวทอดกทข้างในและพระแสงกระบี่ พระแสงดาบทรง
อยู่ทข้างในนั้น เดือนหนึ่งสองเดือน ให้หัวหมนนายเวรจำหุ้มแพร เชิญ
พระแสงคู่ผลัดเข้าไปกราบทูลพระกรุณาผลัดออกมาชำระ

อนึ่งหม้อพระสุธารต์ชานาด้วยเอามาส่งนั้น ให้มหาดเล็กพนักงาน
เทียบบดแตรรับไว้ เอาผ้าขาวปิดปากตราประจำเตบไว้ เมื่อเต็ม
พระเตาแตรให้ปิดตราประจำเตบไว้ด้วย ต่อทรงเรียกพระสุธารต์จึงให้แก้
ตราเปิดองถงแตรจึงถวาย ถ้าเสด็จออกและเขาที่ด้วยข้างหน้า มหาดเล็ก
ซ้ายขวาเชิญเครื่องคองคามซ้ายคองขวา แตรให้เขียนแผนทไว้เป็นอย่างดี

ถ้าออกฎีกาอาลากรพระสั่งขมาชราชาคณะอาพาธ อาการกรมพระ
ราชวงศ์ ๆ ประชวร อาการเจ้าต่างกรมประชวร อาการข้าทูลละออง ๆ
บวช มหาสังกรานต์, พระราชพิธี จันทร สุริย ช้าง มา เขามาให้

กราบทูลพระกรุณา เป็นพนักงานมหาดเล็กหุ้มแพร ยามค่ำรับเอากราบ
 ทูลพระกรุณา แต่อาการพระตั้งยี่ราชาคณะ ข้าทูลละของ ฯ และ
 อาการกรมพระราชวัง ฯ อาการเจ้าต่างกรม มหาสังกรานต์ พระราชพิ
 จน์ทรอุปราคา ดุริยอุปราคา ช่างมานน ให้ตั้งหอกหมอนนายเวรกราบทูล
 ถวาย ถวายพระบรมมหาราชวังและที่เสด็จออกพระตำหนักพัดบพดาแห่งใด ๆ
 นน มหาดเล็กพนักงานเชิญพระแสงง้าวดวงไปทอดกั ถวายเสด็จออกทอด
 พระนครเสื่อนน พระแสงง้าวทอดกัถวาย พระแสงง้าวทอดกัถวาย
 หนึ่งถนัดใจไปประพาส ถวายและทรงประพาสให้มหาดเล็กคอยรับ
 พระแสงกระบพระแสงดาบทรง ครนทรงวัดพระองค์แด่จงถวายพระ
 กนหยน คอทรงเครื่องตนพระมาตาฝรั่ง แด่ จึงถวายพระแสงดาบชะเคย
 และฉดองพระบาท (ฉดองชด) พระทงนจะได่ดวงพระดอมหังเจียด
 พระดพรณศร์นอย พชน คามจว หมอชงพระบงคน เครื่องตนชางตาม
 เส็ดจันน พระดอมทอง พระเตาหัง พระดพรณศร์ พชนทอง พระ
 แด่ชอก พระแสงทรง พระแสงกระสุน พระตะพานเงิน หีบหัง
 พระบันไดเครื่อง

อนึ่งมทเส็ดจ ๆ ทรงเรือพระทงศร์เส็ดกหัดพระทงกราบ เชิญ
 เครื่องตงเรือพระทง มหาดเล็กชวเครื่องชวไต่เชิญ พระดอมทอง
 เงินบาทชง ๓ เงินเส็ดตงชง ๓ เงินเพองชง ๓ รวม ๓ ชง หีบหังตง
 พระบาท, ดันบพระหัด, มหาดเล็กชวพระดมุด และชวเครื่องชช
 ไต่เชิญ พระเตา หมอชงพระบงคน กระดานชะนวน พระดมุดมหัดเด็ก
 ไต่เรือไต่เชิญ พระแสงกระสุน หีบพระโอดถ ชวพระภษาไต่เชิญตง
 พระภษา และชวพระแสงไต่เชิญพระแสงง้าวตงหวางเรือพระทง ชว
 พระแสงบันไดเชิญพระแสงบันตงหวางเรือ พระแสงบันชวผูกกับเส็ด

พระแสงหอกชะวา ๒ พระแสงเขน ๑ พระแสงดาบชะเดย ๑ แห่หลัง
 พระแสงง้าว ๑ พระแสงหอกง่าม ๑ และมหาดเล็กเชิญพระถ่มมกดิน
 พระสุพรรณศรีประคบบดอย และเครื่องทองปวงตามเด็ดยุ ครนถง
 พระเมรุแล้ว ถาเด็ดยุยกพัดบพดากขางหน้าใหม่หาดเล็กคอยรับสั่งเฝ้า
 ใช้สอย รับสั่งจะถามคดยพระสั่ง สดับปรกณได้มากน้อยเท่าใดให้ถามไว้
 ถาจะถวญพระเพลิงพระบรมศพ ครนเบ็ดพระโกศออกแล้ว ให้มหาดเล็ก
 ถวญเครื่องพระชำระ มะพร้าวแกว ถ้พระทนต์ นาชมน มะกรุด
 ส้มบอย ส้มรบค้อขางในมาสั่งให้มหาดเล็กถวญ และเครื่องชำระ
 พระหัตถน มหาเด็กรับมาค้อเฝ้าแก่มาถวญ แลวมหาดเล็กถวญ
 หนนพดง เหตกเพลิง และเทียนถดองพระหัตถ เทียนจุดเพลิงหนน
 หนนเทวาทิศเบกมาสั่ง ครนถวญเหตกเพลิงแล้ว สนมโตถวญไม้
 เชื้อเพลิงชบนำพมเด่นให้ทรงจุดเพลิงทอนจนทนต์และชปคดยเทียนเพลิงหนน
 สั่งให้หนนเทวาทิศได้โคมเตียงเพลิงไป ให้ส้มเด็ยพระสั่ง ฆราชจุด
 ดอกไม้เพลิงพดาค่า ครนรุ่งชนแล้วเด็ดยุไปดับเพลิงและเก็บพระอัญ
 ญน เครื่องพระดีคนช นามะกรุดส้มบอยพนกงานสนมรับมาค้อเฝ้าแก่
 นาทอมพนกงานชนดียมพรรับมาค้อเฝ้าแก่ สั่งให้มหาดเล็กถวญ ครน
 แจงพระรบแล้ว พระสั่งจะได้อดับปรกณมากน้อยเท่าใดให้เรียกหางว่า
 สั่งฆการไว้ จะได้กราบทูลพระกรุณา

๕ ตำราหน้าท้าวท

อย่างธรรมเนียมแต่ก่อน ราชการพนกงานในท้าวทชายชวาได้
 ผุดตเปลี่ยนนกันเช้า ๒ วัน ออก ๒ วัน หนึ่งยามตามเพลิงในท้าวทชายชวาแล้ว

อยู่คอยรับสั่งด้วยมหาดเล็กทงกลางวงกลางคน ถ้ามการส่งความซาศัก
 ยกดวงเข้ามาถึงขอบชัณฑเสมา และ (เสด็จ) พระราชดำเนินไป
 ประทับแรมคฤหาสน์พระพุทธรบาท เมืองดพบรินน์ เพศาคำให้เข้ามาอน
 ระคมประจำของทงชายชวา และได้เกณฑ์ชาวทเถวไปกำกับด้วยคำรวจ
 ในชาววังตรวจผู้นอนเเวประจำของ และให้เอาไม้พลองเข้ามาเตรียมไว้
 โถดท์เสด็จออก ๓๐ อิน ๕๐ อิน และคัมคบง บ่วงคดองงด้วย ถ้า
 พระเจ้าถุกเรือ พระเจ้าหदानเรือ ทงพระเยวเสด็จออกมาข้างหน้า
 ชาวทไทรบเสด็จ อุม แบก โดยเสด็จไปมา และได้เกณฑ์ชาวทเถว
 ทดตยชอไปกำกับชาวพระศรี และได้เสด็จออกขุนนาง ได้คักเคอน
 รักษาพระองค์คงชวาตา ครนเพศาคำชาวทเอาเพลิงจตชวาตา ตามเทียน
 ตามโคมและต้องเสด็จ ได้ห้ามคำสูงปากเสียงในทเฝ้า

ถาขุนนางเฝ้าบนทให้คตานด้วยศอก และให้ตงบนพระโอรูเงิน
 สำหรับเจ้าต่างกรม กะโถนคักบงสำหรับขุนนาง ถาและกรมพระราชวัง
 บวร ๑ เสด็จเข้ามาเฝ้าบน ชาวทได้ปลุ่จนพระยกรองพระกร และออก
 ไปรับเชิญพระด้อม บ้วนพระโอรู พระด้อมต้อมหาดเล็กแต่่นอกประตู
 ทดบแดงตามเสด็จเข้าปดงในทเฝ้า และคอยรับสั่งใช้ด้วยด้วย ห้ามอย่า
 ให้มหาดเล็กพระราชวังบวร ๑ มหาดเล็กเจ้าต่างกรมเข้ามา และชาวท
 ได้รักษาประตูททข้างหน้าและได้ว่ากล่าวรักษาองค์ ได้ห้ามปราม
 ปากเสียง นก กา กบ อิง ถาไม่เสด็จออกขุนนาง แต่ทงพระโรงไป
 จนในแฉงในดบแดง ชาวทได้ห้ามปรามปากเสียงคำสูงมิให้แปดกปลดอม
 แต่ทงพระโรงไปจนประตุระเนียด นอกกระเนียดออกไปเป็นพนักงาน
 ชาววัง

ถ้าและพระที่นั่ง พระตำหนัก ที่เสด็จฯ อยู่ ตั้งโตชาวดักทัง
 ฝนรดน้ำรด แดกต้องนน ชาวทได้ตั้งเสียดแล้วกว่าทำให้เจ้าพนักงานทำ
 ถ้าและที่ข้างในตั้งโตชาวดัก และทรงฯ จะให้ทำชนใหม่กิด และแต่งที่
 ยกย้ายแผนแปรประการใดกิด เผาทออกมาตั้งชาวทๆ ได้ตั้งให้เจ้าพนักงาน
 ทำ ชาวทได้คุมเจ้าพนักงานเข้าไปกับเผ่าที่ดูแลให้ทำ และให้ตรวจตรา
 ดูแลชาวทพระบรมมหาราชวัง เบาะ ม่าน พรม เสื่อ แต่งทพระบรมมหาราช
 กวัง เสด็จฯ ออก

ถ้าพระบรมมหาราชวัง พระมหาชาติ แจง และเสด็จพระพทช
 มนต์ จำเรียพระปิตตคาคาหดวงนน ธรรมมาสน์ เตียงเสด็จ ราวเทียน
 ราวฉัตร ระบายเชือก ผกปรบตรา แกะผลไม้ และทบกดอกไม้ ดอกบัว
 พนักงานเสด็จตรวจทายเขาไปตั้งท และ เบาะ หมอน พรม เสื่อ
 นนศักรัดแต่ง และกานากระโถนนพระคดงมหาตัมบตได้แต่งชาวทได้
 ดูแล และถวายเทียนประจำคณท และรับเทียนคดราว ถ้าเสด็จอยู่
 เจ้าพนักงานจะเข้าไปตั้งมได้ ชาวทได้รับเข้าไปตั้งแต่ง

ถ้าเสด็จทรงพระเสด็จใหญ่ไปข้างใน และไปฉนวนหน้า ตำรวจ
 ใหมได้แก่ มหาตเด็กมิได้ตามเสด็จนน ชาวทตั้งอยู่ได้เชิญเครื่องของ
 มหาตเด็กตามเสด็จ ถ้าเสด็จไปแห่งโตเพตาคาเบนทมิได้แก้คบนน
 ชาวทต้อง โคมคามเสด็จด้วยชาวอง ถ้าทรงเรือพระที่นั่งกนงน หดวงทพ
 ตัมบต หดวงเทพตัมบต นึ่งตัมบตตาย ห้มเสด็จครุย ใต้พอกเกยว
 ขุดคาบตงทายพระที่นั่ง ถ้าทรงเรือแฉงแฉงเรือเชานกประพาสบัว ชาวท
 ได้ตงทายเรือพระที่นั่งด้วย ทางเสด็จในพระที่นั่ง พระตำหนัก พดบพด
 เบนทได้เบตประศทนาก ซักมานไซ ชนในเบนพนักงานชาวท ชนนอก

เป็นพนักงานชาววัง และชกมันไซททรงเครื่อง ทเปิดทองเครื่องน
ชาวทได้ชกมันรบเสด็จ ชาววังได้ชกสิ่งเสด็จ

ถ้าเสด็จไปประพาสโพนช้าง และทอดพระเนตรจับช้างจับเสือใน
ทตอมนน ช้างทงกรมฝายใน ช้างประเทียบบน ทรงสั่งให้เจ้ากรม
ปลัดกรมชาวททส่งอายุไปทำคอ ถ้าและทอดพระเนตรเสื่อ ครนเสด็จ
ถึงพดบพดาแดง ชนรक्षाหน้าทหน้าพดบพดากกรมฝายในด้วย เจ้ากรม
ฉนมพดเรอน ทหารในให้ถือหอก (ถือ) ผักไว้ทุกคน ตุ้หนึ่ง
พดบพดาตระวางเสื่อท้ายสระ

ถ้าเสด็จชนวดและประพาสถาษา ประพาสสวนผลไม้ตุ้หนึ่ง
ประพาสมะม่วง กรมฝายในและพระฉนมโดยเสด็จ ๆ ด้วยนน ชาวท
ส่งอายุได้เข้าไปแห่เสด็จ ตามเสด็จ รับสั่งให้ส้อยในทประพาส และ
ให้ระวงรक्षाพระทงอย่าใหม่เหตุการณ์ใด ถ้าประพาสถาให้เรียก
เทียบเรียกคบต้องเสด็จ ๆ ถาทรงให้ปลัดคนไม่กระถาง และเดยงปลาทอง
ปลาดเงินโกดพระทง เป็นพนักงานชาวทได้รक्षाให้เหยอปลาดูแด ถ้า
มเสด็จ ๆ ไปบำเพ็ญพระราชกุศล และประพาสประทับรอนแรมแห่ง
ใด ๆ ชาวทได้เกณฑ์กันตวงไปรับเสด็จ ดูแต่ให้เจ้าพนักงานแต่งท
และบังแดดแฉงค่า ครนเสด็จ ๆ ถึงค้อยค่าแฉงบังแดดบังฝน (ใหม่)
ไม้ต่างพดอง ๓๐ อัน ๕๐ อันไว้ทโกด และได้ตามเทียบตามโคมตุ้หนึ่ง
เสด็จอยกรง และได้ตามเทียบยามในทชางหน้า

ถ้าเสด็จชนพระพุทศบาทเป็นพยุหบาตรา ได้เกณฑ์ชาวทชายชวา
ไปชชางพงคาชางละคน ถาพระศัพ การส่มโภชและฉดอง มคน
กตปลพฤษ ชาวทได้ชนทงทานคนละคน ถาฉนมเสด็จพระเจ้าลูกเธอทรง
ผนวชและเสด็จไปประพาสโพนชางนน ได้เกณฑ์ชาวทเดวไปคน ๓

กรมพระนครบาล และได้ถอดรบบังไปเอากิจการราชการและข้าราชการเป็น
การเร็ว และตั้งพระราชอาญา ณ หัวเมือง

อนึ่งได้ตั้งออกขุนนาง (เผ่าที่พระถ่าน) เจ้ากรมปลัดกรมเจ้า
ทูลละของ ๆ ถ้อยมวงอยู่นอกกำแพงนอกกระเนียดนอกแฉง เกณฑ์ให้
หัวหมนตวัดตำรวจเดวรักษาประตูกำแพงแก้วประตูกระเนียดแฉงดับแด
ชนใน และห้ามปากเตียงอย่าให้เปลวปลดอมแอมแฉงอยู่ได้ เพศาคา
ให้ทนายคบเอาคบเข้าบักประตูกำแพงแก้วประตูกระเนียดแฉงดับแดและ
หน้าฉานตามซ้ายตามขวา ถาทรง ๆ ให้ถ้ามลงพระราชอาญาผู้ใด ๆ น
ขุนตำรวจได้รบบัง แดวให้คุมเอาควมูนออกไปเดี่ยวจากทเผ่า ถาทรง
พระกรุณาตั้งให้เอาควมุตของจากของถามาหน้าพระที่นั่ง ให้คุมคว
ฉนหน้ามา ถาทรงพระกรุณาให้หาผู้ใดเข้าไปเผ่าฉัดเวลา แต่คนหนึ่ง
ขึ้นไปนั้น ให้เจ้ากรมปลัดกรมผู้อยู่เวรนั้นเข้าไปเผ่า ปลัดกรมหัวหมน
ตวัดด้วย

ถ้าได้ตั้ง ๆ ไปทอดพระเนตรกรมหรัศพนัน เจ้ากรมปลัดกรม
นึ่งตั้งบักถาย ห่มเสื้อครุย เจ้ากรมตะพายกระบี่ ปลัดกรมขัตตาบ
หัวหมนตะพายคาบถือหอก คิวตักคาคตาบ พันทนายนึ่งผ้าแกมใหม่ชาย
ยามเกยฉาเกยวตะพายคาบแห่ได้ตั้งตามกระบวณไป ครนถงพลบถา
ทอดพระเนตรกรมหรัศพนัน เจ้ากรมปลัดกรมเผ่าอยู่หน้าพระที่นั่งและ
หัวหมนตวัดพันทายนัน เผ่าถอมวงอยู่หน้าฉานตามซ้ายตามขวาเป็น
พนักงานขุนตำรวจคอยรบบังและเบิกคู้บารุ คู้มวง, คู้ปด้า, คู้คู้ดี โคน
โครอบ โคระแทะ โคนกะชมภา ไก่บา

ถ้าได้ตั้ง ๆ ไปวัดพระศรีรัตนเพชญ์แผนการปรกคินัน ให้เจ้ากรม
ปลัดกรมนึ่งตั้งบักใหม่ห่มเสื้อครุยคาคตาบแห่ได้ตั้ง ๆ แต่ที่ประทับพระ-

ถ้าเสด็จเป็นการปรกติเป็นกระบวนประพาศและทอดพระเนตรเสด็จ
 แห่งใดนั้น ให้นำแหวนใหม่หุ้มเสด็จหน้าทวนเกี้ยวมาเกี้ยว ถอดออกให้
 ตามกระบวน ครั้นเสด็จถึงพดบพดาแล้ว เจ้ากรมปลัดกรมหัวหมน
 ควดดีพนทนาย ขนรักษานานาทคอยรับสั่ง คัจฉาหนึ่งตระวางเสด็จท้ายสระ
 เสด็จทรงพาหะพระที่นั่งสั่งไต่ และเสด็จด้วยฉลอมพระบาทกต ทรง
 ครัดตั้งประการใดมิได้จำเพาะข้อ ถ้าแต่ในพระราชวัง เป็นพนักงาน
 ชาววังรับสั่ง นอกพระราชวังพนักงานขุนค้ำจวนได้รับสั่ง

ถ้าทรงว่าพดดาเข้าพดดาเย็นนั้น เจ้ากรมปลัดกรมผู้อยู่เวรเข้ามา
 คอยกราบทูลพระกรุณาด้วยตมกลาตมอ่อน ครั้นเสด็จไปทรงว่าเจ้ากรม
 ปลัดกรม ซึ่งอยู่เวรประณมมือไหว้เสด็จไปจนถึงสถานทรงว่า ณ ส่วน
 กระต่ายแดงเผ่าคอยรับสั่ง ครั้นวงราว (คือวงรอก) เรียกหัวหมนควดดี
 ค้ำจวนเดวชนไปวงราว และเกณฑ์ให้คอยค้ำจวนบ้าน ถ้าพานว่า
 บกเบิกคิดเข้ามานั้น ไต่เอาบัญญัติกราบทูลพระกรุณาตามข้อทุกวง

ถ้าทอดพระเนตรการตั้งใด ๆ ดุจแต่งตัวไม้นั้น เจ้ากรมปลัดกรม
 เฝ้า และตรวจตราการ

ถ้าเสด็จออกประคิษาย ทอดพระเนตรข้างบารุ ข้างผัดพาน
 ถวายตัว ในพระราชวังนั้น เจ้ากรมปลัดกรมนำส้มปากใหม่หุ้มเสด็จ
 คาคาดดาบ ไหว้เสด็จไปถึงที่ทอดพระเนตร แดงเผ่าคอยรับสั่งและหัวหมน
 ควดดีค้ำจวนเดวคอยห้ามปราม และพนทนายถือส้มตำวกรักษาพระที่นั่ง
 ตามซ้ายตามขวา และเจ้ากรมปลัดกรมค้ำจวนเฝ้าทูลละอองฯ อยู่ ณ ที่
 ไต่ ๆ และไหว้เสด็จกต ถ้าทรงสั่งให้สั่งไปเอาราชการประการใด ๆ นั้น
 ขุนค้ำจวนรับสั่งแล้ว สั่งให้แคปลัดค้ำจวนหัวหมนควดดี ไปตามควรด้วย

เด็ดจาดำหนึ่งตามเวร เรือแจกรมปลัดกรมทงนหนตามเด็ดจาดำ เรือตาม
 ชนหนงแต่เรือแจกรมต้องดำ และเรือแจกรมปลัดกรมทงนหนยชนต้อง
 ถาทรงตั้งไซเรือชนหนงไปดำหนงแถว จึงให้เรือชนต้องรบชนไปให้
 คงชนหนงต้องดำอย่าให้ขาดได้ ถ้าเป็นทางคดของแคบหนน เกณฑ์
 หวหมนตวัดพันทนายถอหอกแห่งต้องฟากคดอง เพดากดางคั้นให้เอา
 คบไปปักกวางร่นเพดงด้วย แต่สระพานหนนหนนเกณฑ์ให้พันทนายคอยจุก
 ช้องทงต้องฟากสระพาน ถ้าเพดาคำให้ทนายคบเอาคบปักข้างตะดอกลง

ถ้าเด็ดจไปพระราชทานกฐิน เพดาคำนั้นให้เกณฑ์ปลัดตำรวจ
 ถอหอกแห่งเด็ดจชนวดิต ๆ ตะคน และเกณฑ์หวหมนตวัดพันทนายถอมวง
 และคนกวตทกวต ถ้าเด็ดจเป็นการพยุหบาทราทงเรือพระทงนกง มหา
 เทพมหามนตรนุ่งส้มปักตายใส่เสื้อครุยใส่พอกเกยว (ไปตง) หนารือ
 พระทงนง บอกมหาดเล็กถอพระแต่งคอยคชองด้วย

ถ้าเด็ดจทางสถิตมารคแห่งใด ๆ มีहतกรอยहतกกกรุย ชนตำรวจ
 ได้ถอระยะทางกราบทตามระยะ และพนักงานตำรวจในใต้คชองชนเกย
 ด้วย ถาทรงรถยางโตตั้งหนน มหาเทพมหามนตรไคชนขบรคคหนง ถา
 เด็ดจประพาสบวชน แจกรมปลัดกรมไปคชทบวแถวเอามากราบทูถ ถา
 เด็ดจไปทอถพระเนตรการวัดวาอารามในกรงนอกกรง ถาในกรงคจหนง
 ไปวัดเจ้าปราบหนน (ทง) พระเสด็จหลังคช แจกรมปลัดกรมนุ่งส้ม
 บักใหม่ห่มเสื้อครุยคาคตามแห่งเด็ดจเซาทประทับพระเสด็จไป และ
 หวหมนตวัดพันทนายตงแห่นอกประคุมหาโภกราชด้วยเครื่องตุง ไป
 เกณฑ์จุกชองด้วย ถานอกกรงคจหนงไปวัดหนนตรา วัดพระยาคำนน
 แห่นอก ถาเด็ดจไปแห่งใด ๆ มีทประทับรอนหนน หวหมนตวัดพันทนาย
 ได้ถอยรักษาประตูถอมวงตามซ้ายตามขวา ถาเด็ดจประทับแรมเพดา

กต่างคันไ้คังโคมราย หน้าฉาน ตำรวจในคู้ ๑ ตำรวจใหญ่คู้ ๑
 ตำรวจนอกคู้ ๑ รวม ๓ คู้ และได้เอาปืนคาตะ (กระบี่ขนาด) ไปตั้ง
 ตำรวจในซ้ายบอก ๑ ขวบบอก ๑ ตำรวจใหญ่ซ้ายบอก ๑ ขวบบอก ๑
 ตั้งรายหน้าฉาน ๔ ทหารในซ้ายบอก ๑ ขวบบอก ๑ ตั้งในประตูหน้าฉาน
 รวม ๒ บอก ตำรวจในซ้ายขวา ตรวจกองร้อย กองซุ่ม กองคอยเหตุ
 หมายช้าง หมายม้า และตำรวจนอกซ้ายขวา ได้ตรวจล้อมวงทหารใน
 ล้อมวงฮาด้าวเค็ช ตั้งกองแทรก เจ้ากรมได้เอาบุญชักรวมทุกเขต
 ล้อมท่มทกวัน ถ้าประพาสถ้าประพาสเขา กรมฝ่ายในพระสันมโดย
 เล็ดจันน เจ้ากรมปลัดกรมเห็นอก ชาวทชนท้อออกไปให้ไกล แต่พอ
 เรียกโดยนั้ให้ระแวดตรวจคนควาด อย่าให้มเหตุการณั้ได้ (ตรงนั้งตั้ง
 ว่ากระบี่ขนาด) ให้หุดหมนตวัดพันทนายแห่แข่งออกไปชนนอก

แต่ตำรวจในซ้ายขวานน เรือพระทงมบดลงกรคนาฉัน ๑ เรือ
 พระทงมราชฉมเล็พ ๑ เรือนาคคู้ ๑ เรือมังกร ๒ คู้ เรือทกทวง (ทก
 กะทอ) คู้ ๑ เรือวรสังห์ (นรสังห์) คู้ ๑ เรือโต ๒ คู้ เรือกิเด็นคู้ ๑
 เรือไซมตญาคู้ ๑

ตำรวจนอกขวา เรือไชยเห็นหาว ๑ ตำรวจนอกซ้าย เรือไชย
 หลดาวทอง ๑ รวม ๒๐ ลำ ออกรบเงินสำหรับเล็ดจันนทวงมา

และการพนังงาน หอพระ หอพระมณเฑียรธรรม และหอหนังสือ
 หอดวด หอพระเทพบิดร หอพระเทพอกัน ธรรมาฉัน เคียงดวด
 ทพระสังฆพกมโดยกชน

ตำรวจในรวมกับตำรวจใหญ่ พระทงมสูงวรณปลุชฎาฉกั พระ
 ทงมศรสังห์หตาด ๓ ชน ชนเคียว หลงคาทของพุดคาต ประพาสโอง

พระตำหนักและชาลา และโรงสำหรับไว้เกยช้าง และที่ประทับพระ
เสด็จພັດພຸດພາດຕະທຳຮຽງ ມາຫາພິໄສຍາຮາຮກຕະຮກທຽງຍາງໂຕ້ສັງ ຈນວນ
ທາງເສັ້ນຈຳໂຮງແຮມໃນ ໂຮງເຄື່ອງມາຫາເດັກ ໂຮງແຮມປັ້ນຕົ້ນໃນ ທີມຕາບ
ຕຳຽວຈໃນ ທີມຕາບສາວວັງໃນ ໂຮງອາດັກຊນ ຕັ້ກໂຮງປັ້ນໃຫຍ່ປັ້ນນ້ອຍ
ໂຮງມາຫາພິໄສຍາຮາຮກ ໂຮງຫຼ່ອຍຮະພັງຫຼ່ອຍຮະ ໂຮງຂ້າງຕົ້ນ ໂຮງມ້າຕົ້ນ
ສານເຮືອໄຮງຂ້າງ ອ່າງແກ້ວ ນ້ຳພ່ອ່າງແກ້ວ ຫ່ອນ້ຳ ຮະຫັດນ້ຳ

ຕຳຽວຈນອກຽວມັກປັ້ນຕົ້ນ ພະຕຳຮັກກຽວເຮືອນຫຼ່ອຍທຽວພຽງບັງຄນ
ພັກງານຕົ້ນມູ່ສ້າຍຂວາ ຕຳຮັກກຽວເຮືອນພຽງຮາຮທານ ພັດພຸດພາດຂ້າງໃນຈນວນ
ທາງເສັ້ນຈຳໂຮງແຮມຝ່າຍໃນ ຈັດຮັກຝ່າຍໃນທຽງປຽງ ໂຮງຮັດຮັງ ໂຮງເຫຼ້ຍ
ທີມັກເຕັກັ້ນ ທີມສນທ ທີມໂສຕນ ເຮືອນເພັດຮັງ

๗) ຕຳຮາຫນ້າທີກຽມວັງ

ອ່າງຮຽມເຮືອນແຕ່ກ່ອນຮຽມເຮືອນຮາຮກກຽມວັງ ເຈັກກຽມ
ປັດຕັກຽມຕົວຮັກສາມັກຕຳຽວເຮືອນ ໃຫ້ເຮັດປັດຍັກເກັບເຂົ້າເວຽງປຽງຈຳສ່ວນ
ຮັກສາຮາຮກຮອບຮັງ ຕຳມັກກຽມຮັງຄຽງກຽມ ແລະຂາຕັກຍັກເຂົ້າມາໃນຂອບຂັດ
ເສັ້ນມາ ເສັ້ນຈຳໂຮງແຮມຕັກຮັກສາພຽງພຽງພາຫ ເມັງດພຽງປັ້ນ ເພດາຕຳ
ໃຫ້ເຮືອນຮັກສາປຽງຈຳສ່ວນທຽງ ໔ ເວຽງ ຕຳເສັ້ນຈຳໂຮງແຮມກັດ ມັກເສັ້ນຈຳໂຮງ
ປຽງຈຳສ່ວນແຮມອ່າງແກ້ວເທັດຕັດ ຕຳເສັ້ນຈຳໂຮງພຽງຮາຮທານ ທຽງພຽງເສັ້ນຈຳໂຮງ
ທຽງວອ ທຽງຮັດ ໄປຂ້າງຫນ້າຂ້າງໃນເບັ້ນພັກງານ ສາວວັງໄດ້ເຮັດ ຕຳ
ທຽງຕຽງປຽງກຽມໄດ ມີໄດ້ຈຳເພາະສ່ວນໃນພຽງຮາຮວັງ ເບັ້ນພັກງານ
(ຫມັດຮະບັບທັມໃນຫຼອພຽງຮັກສາແຕ່ເຫນັ້ນ)

ตำราราชาภิเษกครึ่งกรุงศรีอยุธยา

วัน ๕ ๖ ๗ คำ จดศักราช ๓๓๔๕ ปีเถาะ เบญจศก (พ.ศ. ๒๓๒๖)
เจ้าพระยาเพชรพิไชย เจ้าพระยาอัครมณเฑียร พระยาราชดงคราม
พระยาอภัยมณเฑียร นางพรหมกนแดงกัญหามายซึ่งท้าวการพระราชพิธีราชา-
ภิเษกครึ่งในหลวงวัดประดู่ไว้สำหรับหอหลวงฉบับ ๑

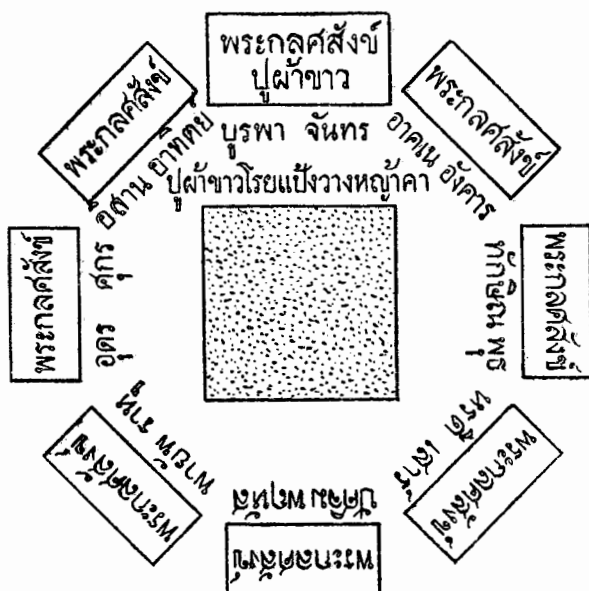
ตั้งเตียงแว่นพามได้ดัดได้มเพดาน ตั้งบนพระที่นั่งตั้งพระเพณู
ปราสาท มีพระตั้งมพรวราหมณ เทียนไชยพระตั้งมราชจุด เทียนราว
ในหลวงทรงจุดบูชาพระ พระไชย พระขันษา พระมนตภิเษก พระ
เตาเงิน ๓ พระเตาทอง ๓ พระเตานาค ๓ พระเตาต้มฤๅษ ๒ พระนพ
พระมหาดั่งชกษณาอัญ พระได้มาธิบต ๓ พระฉัตรไชย ๒ พระเกี้ยวพ่าย ๓
พระมหาธงไชย ๓ พระกระบี่ชูช ๓ พระแต่งง้าวเจ้าพระยาแค้นพดพ่าย ๓
พระแต่งชอศข้างดม ๓

เครื่องตั้งบนเตียงแว่นพ่า หีบพระขำมรงค์ ตั้งพระมาดาเบียง
ฉลองพระองค์เกราะ ๑ ฉลองพระองค์นวม ๑ พระเตาเบญจกพยมพระ
ยันตรอง ๕ พระมหาดั่งवादพราหมณตั้งร้อยอ่อน เค็ดฉัตร ๓ ฉัตร
กัมพด ๒ เบญจกษกษณัท พระมหามงกุฏ ๑ พระขรรค์ไชยศรี ๑
พสนผกมะขาม ๑ ชารพระกร ๑ ฉลองพระบาท ๑ รวม ๕ ตั้ง พระแต่ง
บนคาบชุดขำมแม่น้ำดะโคง พระแต่งหอกไชย พระแต่งชองง้าว พระแต่ง
คาบชะเตย พระแต่งเขนมคาบควย พระแต่งจักร พระแต่งกรี่ศูต พระแต่ง
เกาทัณฑ์

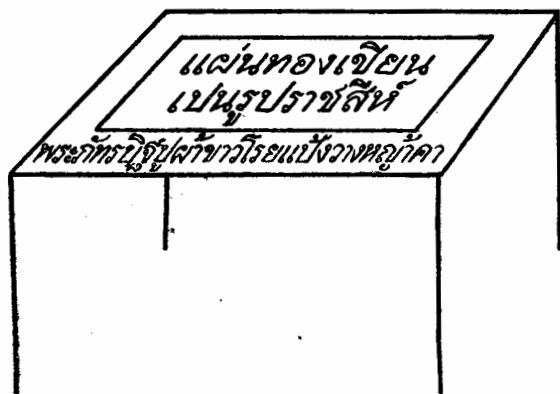
ชัพพพราหมณตั้งพระอศักร ๑ นางอมาภคอด ๑ พระนารายณ ๑
นางตกษม ๑ รวม ๕ ท้าวพพรพราหมณด้วยทง ๓ วัน เจ้าพนักงานปลุก

โรงพระกระยาสันถัมภ์ข้างพระที่นั่งสุทไธสวรรย์ปราสาทเป็นพระมณฑป มี
 นาคช้อยช้อยคองมีใบโพช้อย หงคาบแผงปฐมาชวนอก มีเพดานผ้าขาว
 มีดอกจำปาทองห้อย มีมานชาดแคะมณฑปหุ้มผ้าขาว มีราชตรีฉัตรทอง
 ฉัตรเงิน ฉัตรทอง ฉัตรนาก ฉัตรเบญจรงค์ ต้นกดย ต้นออย ดอก
 หมาย ดอกมะพร้าว ประดับตามธรรมเนียม มีเตียงลาดเต็อออน ผ้าขาว
 ปูข้างบนเต็อออน ถาดทองแดงปากกว้าง ๓ ศอกตั้งบนผ้าขาว เมื่อแรก
 ตั้งการพระราชพิธี ๓ วันนั้น ในหอดวงทรงพระภษาดายพนขาวฉดอง
 พระองค์ทรง ทรงพระมาดาพระเต้าตั้งตั้งหัว เต็จเพดาบายไปทรงพัง
 ด้วคตง ๓ วัน ทรงพระมาผมกต

ครนนวนรงชนถงถูกษจระราชาภิเศกน ในหอดวงเต็จชนไปเต็
 เพดาเข้าทรงคตทวงประเคนถำรบพระตั้งช้แถว เมื่อจะเต็จชงไปโรง
 พระกระยาสันถัมภ์ พระมหาราชครูเชิญเต็จชทวงเต็ถคตทวงผัดคต
 พรหมฉญพระไชยนำเต็จ และพระตั้งช้กตงไปตวยคยถูกษอยู่
 ครนไคถูกษแถวให้โหรชกคตอม ชาวพระภษามาถาดววยเควองพระมรธา
 ภิเศก แถวชาวพระมาดาชุนศรัถยมพรหงนาคหัดชวรา ครนตั้งแถว
 แถวพระตั้งช้ราชาคณระอชการผายถ่มถระตนาพระเคาเงิน พระเคาทอง
 พระเคานาก พระเคาถ่มถูกษแถว พรหมฉญถวายนาวพระกรต นาวพระตั้งช้
 ณะเตาระพระเควระหแถว ทรงพระภษาดายพนแถงฉดองพระองค์ทรงชน
 มานบนพระทง เต็จชนงบนคงไมมะเดอกวางจตรตั้งศอกคปฐมาชว
 ไรยแบ่งวางพญาคฉาขาวปกบน ผนพระพคตวไปทศอถำณ มคตงนอย
 กวางศอกหงคตงพระอฐิทธิ ตั้งกรต ตั้งตั้งช้ ทงแปตทศคตงน

มีผ้าขาวปรองพระ พราหมณ์ถวายนาพระมหาตั้งชทักษิณาวฏ
 ในหดวงรับด้วยพระหัตถ์ตรงพระพักตร์แต่ด้วยหน้อยหนึ่ง พราหมณ์
 ถวายราชสมบัติ ถวายเวท ถวายมนต์ ถวายไชย ฉันทพระองค์ไปรอบ
 ทงแปดทิศ แล้วจึงได้ตั้งชนบนพระภทบริฐ มีผ้าขาวปูแล้วโรยแป้งวาง
 หน้าค่า แล้วปูแผ่นทองเขียนรูปราชต์หด้วยชาติหรุกุณปกบนผ้าขาวดงน

พราหมณ์ถวายพระสุพรรณบัตร ถวายพระมหาสังฆวาทสร้อยอ่อน
 ถวายพระเศวตฉัตร ถวายผ้ารัตกัมพต ถวายพระมหามงกุฏ ถวาย
 พระขรรค์ไชยศรี ถวายฉดองพระบาท ๘ ดั่ง แล้วถวายอัญญา
 พระแสงปืน พระแสงหอกไชย พระแสงดาบชะเดย พระแสงของ้าว
 พระแสงจักร พระแสงตรีศูต พระแสงเขน พระแสงเกาทัณฑ์ ๘ ดั่ง
 แล้วพราหมณ์ถวายไชยถวายพร แล้วจึงมรบัดงแก่พระมหाराชครูผู้ใหญ่
 ว่า พรรณพฤษและสิ่งของทั้งปวงซึ่งมีในแผ่นดินทวชอบเขตแดนพระ-
 นครซึ่งหาเจ้าของทองแหยมไฉน ตามแต่สมณะที่พราหมณ์อาณา
 ประชาราษฎรจะปรารถนาเกิด จึงพระมหाराชครูผู้ใหญ่วิ่งมตรัก
 พระราชโองการเป็นฤกษ์ก่อน แต่เพดานนดับไป ชาวตดของชุดพระบาท
 จึงได้รับราชโองการดับไปได้ ในหดวงทรงไปรอยคอกพิกุดเงินคอกพิกุด
 ทอง แล้วพราหมณ์เอาพระมหาสังฆวาทสร้อยไชยกลดองอินทเทวีประ โคม
 มะโหระทกเศวตสังฆมะโหระขัปไมประ โคมแล้ว ในหดวงเสด็จไปทรง
 เกรียง ชาวพระภษามาตาดถวายพระสนับเพลาเชิงงอนล่องชน ภูษารวด
 จะยจับใจโยค รดพระองค์หนามขนน ทรงฉดองพระกรนอย ทรงฉดอง
 พระองค์ล้นนอก รดพระองค์แครงเห็นพระแสงกนหยนภนิต ทรงพระ
 ข้ามรงค์พลอยต่างกัน ทรงพระชฎาพระเกยวแหวนแดงรวม ๘ ดั่ง
 มหาตเด็กถวายพระแสงใจเพชร ฉดองพระบาท เสด็จขึ้นพระราชยาน
 แห่เกรียงสูงเป็นกระบวนลงมาพระตำหนักถ่อนกระต่าย เสด็จการ
 มกฐนหมายเจ้าหม่นไฉนโดยวราถทำไคดงว่า เมื่อตนเกดถนกระหม่อม
 ในพระบรมโกศชนปราบคาภิเชก บิณดู เอกคกน ทงการพระราชพิธี
 ดั่งฉพพพราหมณ์บนพระทงพมานวตยาองหน้า เจ้าพนกงานทำการและ
 ดงเกรองทงปวงเหมือนกน นิดกนแต่ไม่ดงพระภทริฐ ไม่ถวายเบญจ

กกุชภัณฑ์ ตั้งแตดงใหญ่ น้อยแปดทิศ เด็ดจขนบนตงกตาง พราหมณ
ถวายนาวพระมหาสังข์ ถวายราชส้มบัต ถวายเมือง ถวายเวทมนต์
แล้วถวายไชย

เมื่อครั้งในหตวงพระทงงส์รยามรินทรชนผ่านพิภพนัน หาเด็ดจ
ขนบนพระภทวิรูไม เด็ดจขนแต่บนตงอฐุทิต ทำอย่างในหตวงใน
พระบรมโกศ ข้าพเจ้าจำได้แต่เพียงนี้ แล้วแต่จะโปรดเกล้าโปรด
กระหม่อม

เมื่อครั้ง บดินธุ นพศก ในหตวงในพระบรมโกศทรงพระภรรณาสัง
กรมเทพพิช ว่าดีมเด็จพระเจ้าดุกเชอ เจ้าฟ้ากรมชนพรพินคณนใหญ่ก
ชนบนกรมพระราชวงบวรสถานมกคต ครองนตงพิชดวดพระพุทชมนต
พระทงงส์รวเพชญปราสาท ๓ วัน ตงเครื่องทงปวงอย่างเฉดิมพระคําหนก
ปลุกโรงริมพระทงงส์รวเพชญปราสาท ตงเคยงทงตั้งรมวราชวคตครตกรง
ฉัตรเงิน ฉัตรทอง ฉัตรนาก ฉัตรเบญจรงค์ ตามธรรมเนียม ครนเขาท
ตั้งแถวพระตั้งฉัตรนาวพระพุทชมนตแถว พราหมณถวายนากรัตนาสังข
แถวทรงพระภุษาตายเขียนทองจับโจงหางหงส์ ทรงฉดองพระองค์กรอง
ทอง ทรงพระมาดาพระเจ้าตั้งดีเด็ด ทรงพระเส็ดยงแห่เครื่องตั้งด้ามชน
ตงมาพระทงงบวรยงกรตนาถัน เกณท์แห่หยุดอยู่ เด็ดจตงจากเด็ดยง
เปิดองเครื่องแต่เครื่องคตออกเดัย เด็ดจขนไปเฝ้าในหตวงบนพระทงง
เมื่อเด็ดจกตบตงมานนเห็นทรงพระแสงดาบญบนฉกมะขามดำหรับพระ-
ราชวงบวร ฯ ทรงอยู่แต่ก่อนนตงมา แล้วชนพระเส็ดยงแห่ไปคําหนก
ตั้งนกระต่าย แล้วเจ้ากรมเทพพิชตงมาตั้งหมนเด็มอโจรราชมหาดเด็ก

ว่าสมเด็จพระเจ้าตากฯ ไปเฝ้าบนพระที่นั่ง ^{๕๖} ดนเถดาดนกระหม่อม
 พระราชทานพระแสงสำหรับพระราชวังบวร ฯ ให้แก่พระราชทานพระพร
 อดยพระชัยให้เป็นเจ้ากรมพระราชวังบวรสถานมงคลให้รับพระบัญชา
 ให้หมายบอกแก่ข้าทูลตลอดชุดพระบาทฝ่ายทหารพลเรือนให้ทอถน ได้
 ทราบเถดาทราบกระหม่อมแต่ท่าน ^{๕๕}

พระตำราทรงเครื่องตน

ถ้าเสด็จออกแขกเมืองทรงพระเครื่องตน ๒ ตั้ง คือ ทรงฉลอง
พระองค์อย่างเท็คแพรอศักรวิว ๑ ทรงฉลองพระองค์นอกอย่างเท็คตาด
ต้นาก ต่ทอง ต่เขียว ๑ ทรงเครื่องตน พระชฎา พระเกี้ยวเพชร
ทบทม มรกต มัดตามฉลองพระองค์ ๑ ทรงพระต้นับเพลาเชิงเดอย ๑
รัตพระองค์เจียรบาด ๑ เหน็บพระแต่งกนหยน ๑ ตีรับเน ๒ ตั้งเทานน

ถ้าเสด็จไปพระราชทานเพลิงศพ วัดไชยวัฒนาราม เป็นบาทรา
ทรงเรือกงแถว ทรงเครื่อง ๒ ตั้งเทานน คือทรงฉลองพระองค์อย่างเท็ค ๑
ทรงฉลองพระองค์นอกอย่างเท็คตาดพนเงิน ๑ ทรงเครื่องตนพระชฎา
สอดตามตั้งฉลองพระองค์ ๑ ทรงพระต้นับเพลาเชิงเดอย ๑ รัตพระองค์
เจียรบาด ๑ เหน็บพระแต่งกนหยน ๑ ตีรับเน ๒ ตั้ง

ถ้าเสด็จพระพุทบาท แดกรงขนไปจนถึงท่าเจ้าต้นุก ทรงเรือ
พระทงกง ทรงเครื่อง ๗ อย่างเทานน คือ ทรงต้นับเพลาเชิงอน
ตั้งขน ๑ ทรงพระภูษาจับใจ ๑ ทรงฉลองพระองค์ตั้งเวยขนก ๑
ทรงรัตพระองค์เจียรบาด ๑ ทรงพระมาดาพระกตบ ๕ ยอดตั้ง ๑ เหน็บ
พระแต่งกนหยน ๑ ถวายพระนายดวย ๑ ตีรับเน ๗ ตั้ง

ถ้าตั้งพยุหบาตราแต่ท่าเจ้าต้นุกขนไปจนพระพุทบาท ทรงเครื่อง
๔ อย่าง คือทรงประพาด ๑ ทรงพระต้นับเพลาเชิงอน ๓ ทรงรัต
พระองค์เจียรบาด ๑ ทรงพระมาดาฝรั่งพระเส้าระเทินขนนกอน ๑

ถ้าเสด็จไปถึงปากบาทงบ้านใหม่ เปิดองเครื่องทรงประพาดออก
จกถวายเครื่องซงทรงเรือพระทงกงไปแดกรงขน ไปจนถึงขารเกษม

จิงเป็ตองเครื่อง ครนเพลาบายจะเด็จจพระราชคาเนินมานมัตถการพระ
 พทขบาท จิงถววยเครื่องทรงเหตทาน คือถาทรงขางพระทงนงพดคาตทอง
 ทรงเครื่อง ๘ ดังเทานน คือ ทรงพระด้นบเพลาเชิงงอนดองชน ๑ ทรง
 พระภษาจับโจง ๑ ทรงวัดพระองคหนามชนน ๑ ทรงนดองพระองค
 พระกรนอยพนทองผุดคอก ๑ ทรงนดองพระองคียนชานอก ๑ ทรงวัด
 พระองคแครง ๑ ทรงพระชฎาขาววมทองดัดคามาดี ๑ พระแแต่งกนหยน ๑
 ดัรบเบน ๘ ดัง

ถึงพระพทขบาทแหวเด็จจไปประพาสบำ ทรงขางทรงประพาส
 ทรงมาทรงอยางเทค มาทรงประพาสกัได

ถาเด็จจไปวัดพระศรีรัตนเพชญ และนดองวัด ทรงพระมาดา
 พระเล้าดังกหวาชนนกกตง ๑ ทรงพระภษาดายพนชว ๑ ทรงนดอง
 พระองคณูน นดองพระองคกรองกไค ๑ ทรงพระเสด็จหงคคา พระ
 เสด็จเปดากไค ด้นบเพลาเชิงงอนดองชนบกประดับพดอยตาง ๆ ดัดกรอย
 ฟองมุกตกระหนามมังกประดับพดอย ๑ พระภษาจับโจงรว เขียว แดง
 ม่วง ทอง เชิงบกประดับพดอยตาง ๆ ชายพทหอยดัดกรวยทองบดหัด ๑
 วัดพระองคหนามชนน ๑ จันประดับพดอยใบโพทองหอยรอยดัดมฤทช ๑
 นดองพระองคปราดั่งเวยนยกดัดทบทมดัดมฤทชรอยประหวาประจำทอง
 ฟองมุกตกรองเบนคาชายมประจำยามตอก ๑ พระสูวรัตนกรอบแพ
 พนเขย บกเบนผ่านแยงคาชายนนรอยประหวาประจำทองใบโพทอง
 หอย ๑

ทรงพระมหาพิไชยราชรถแฉะเรือพระทงนงกิงไปพระราชทานพระ
 กฐิน ทรงเครื่อง ๑๓ อยางเทาน คือ ทรงวัดพระอรุระทองคากนพดอย

แดง ดอกจันทร์ทาบ ๒ แผ่น ๑ ทรงพระมหาตั้งวาดแก้วกุ่มประดับพลอย
ทับทิม มรกต ๑ ทรงชายไหประดับพลอยต่าง ๆ ๑ ทรงชายแครงประดับ
พลอยต่าง ๆ ห้อยหน้า ๑ ทรงเครื่องพระมหาพิไชยมงกุฎ ๑ ทรงดอกไม้
ฟองมุกุณฑลห้อยพลอยมรกต ๑ ทรงพระขำมรงค์ ๑ ทรงทองพระกร
ถงยาราชาดประดับพลอย ๑ ทรงทองพระบาทถงยาราชาดประดับ
พลอย ๑ ครอบ ๓๓ อย่างแทน

เครื่องพระพิไชยสงครามสำหรับชนช้าง ทรงพระต้นับเพลิงดงราช
ชัชนี ๑ ทรงฉลองพระองค์ย้อมว่านดงราชชัชนี ๑ ทรงพระต้นับเพลิง
แพรดำเกวระชนนอก ๑ ทรงฉลองพระองค์แพรดำนวมชนนอก ๑ ทรง
พระมาตาดงราชชัชนี ๑ ทรงพระมาดาเบียงนอก ๑ ทรงรัดพระองค์
เจียรบาดพندا ๑ ดักรเบนเครื่องทรงพิไชยสงครามชนช้าง ๗ ดังแทน

ถามที่เสด็จไปตพบรและสระแก้วและนาโจนและดอมเดื่อและชน
ห่างจับเดื่อ และไปโพนช้างและจับช้างพะเนียดและจับช้างกวางแปด
ทรงเครื่องทรงประพาศพระ (มาดา) เด้าสะเทิน

วิจารณ์ชนบทธรรมเนียมในราชสำนักกรุงศรีอยุธยา
ตามตำราที่ปรากฏในหนังสือลัทธิธรรมเนียมต่าง ๆ

ภาคที่ ๑๙

พระนิพนธ์ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดโชไชย

๑. วินิจฉัยลักษณะการตั้งตำราชนบทธรรมเนียม

ในเรื่องพงศาวดารปรากฏว่าเมื่อยกรุงศรีอยุธยาแก่พระมา
หนังสือสำหรับตำราราชการบ้านเมืองที่มีอยู่ในหอหลวงสำหรับพระนคร
เป็นอันครายหายสูญไปหมด เพราะฉะนั้นเมื่อกษัตริย์บ้านเมืองกลับเป็น
อิสสระไต่แถว จึงต้องตั้งตำราชนบทธรรมเนียมราชการบ้านเมืองใหม่
เหมือนดังแต่ก่อน ด้วยใช้วิธี ๒ อย่าง คือ อย่าง ๑ ให้เทียบเดชะหา
ด้านาสำหรับตำราของเดิมที่ยังมีกระจัดกระจายอยู่ในพื้นเมืองรวมเอามา
เรียบเรียงตรวจชำระตั้งเป็นตำรา ในจำพวกหนังสือพระไตรปิฎก
และกฎหมายระบบพิมพ์ ๒ เล่มสมุดเป็นตัวอย่าง อีกอย่าง ๑ อาศัย
ใ้ถามผู้เคยทำราชการกรุงศรีอยุธยาารเห็นชนบทธรรมเนียมเอาคำ
ชี้แจงของผู้นั้นมาตรวจชำระตั้งเป็นตำราชน เช่นตำราทพิมพ์
ในหนังสือลัทธิธรรมเนียมต่าง ๆ ภาคที่ ๑๙ นั้นเป็นตัวอย่าง แต่ทว่า
พิมพ์ในสมุดเล่มนั้นเพราะตำราชนบทธรรมเนียมในราชสำนักซึ่งหอพระ
สมุดฯ ได้ระบบเขียนมาแต่ที่ต่าง ๆ ระบบเดิมแยกกันเป็น ๕ เรื่อง คือ
เรื่องที่ ๑ ตำรากระบวนเสด็จประพาส (ซึ่งพิมพ์ไว้ข้างตอนต้น)
ตำราแต่งในสมัยกรุงธนบุรี มีบาญแจแพกว่า

“วันศุกร์ เดือน ๑๒ แรม ๖ ค่ำ จดศึกวราช ๑๑๕๒ ปีชวด โทศก
(พ.ศ. ๒๓๒๓) เจ้าพระยาจักรีฯ รับผิดชอบได้เกิดตั้งว่า ชนบทธรรมเนียม

ราชการทักถนพนเพื่อน ให้ (มีรายชื่อข้าราชการ คือ เจ้าพระยา
ศรีธรรมราช เจ้าพระยาราชบริภักษ์ เจ้าพระยาราชนายก เป็นต้น
กับพระยา พระ หดง หมน พน อีกหลายคนตลอดจน “นายหงส์เต็มย
นครบาดแต่ก่อน” เป็นที่สุด รวมจำนวน) “คนเก่า ๒๐ คน” มา
พร้อมกัน ณ โรงพระแก้วมรกต บอกชนบชกรรมนิยมราชการตามอย่าง
แต่ก่อน” ดังนี้

เรื่องที่ ๒ คำราหน้าราชการในราชสำนัก ซึ่งผมพบในตอนท ๒
หมดเพียงหน้าทกรมวง เรื่องนระบบทได้มาไม่มีบาญแพนภปรากฏว่า
แต่งเมื่อใดหรือใครเป็นสแต่ง ถึงกระนั้นมเคาเงอนในรูปความ กับท
ทใช้คำเรียกพระเจ้าแผ่นดินว่า “ของหดง” เหมือนกับในตำราเรื่อง
ท ๑ นำต้นนษฐานว่าแต่งคราวเดียวกัน และคนแต่งคงอยู่ในพวก “คน
เก่า” ที่แต่งตำราเรื่องท ๑

เรื่องที่ ๓ คำราชพิธีราชภิเชกซึ่งผมพอยู่ในตอนท ๒ (หน้า ๕๕)
แต่งในรัชกาลท ๑ กรุงรัตนโกสินทร มีบาญแพนภว่า

“วันพฤหัสบดี เดือนย ๓๐ ค่ำ จดศักราช ๑๑๔๕ ปีเถาะ
เบญจศก (พ.ศ. ๒๓๒๖ ภายหลังแต่งตำราเรื่องท ๑ ตามปี) เจ้า
พระยาเพชรพิชัย เจ้าพระยาดีธรรมมนตรี พระยาราชสังคราม พระยา
อุทยมนตรี นางพร้อมกันแต่งกฎหมายซึ่งทำการพระราชพิธีราชภิเชก
ครั้งในหดงวัดประดู่ (ฟังตั้งเกตว่าเด็กใช้คำ “ของหดง” เป็ดย
เป็น “ในหดง”) ไว้สำหรับหอดหดงฉบับ ๑” ดังนี้

เรื่องที่ ๔ คำราชทรวงเครื่องคน ซึ่งผมพบไว้ข้างท้ายตอนท ๒
คำรานตบอยชานาน เพิ่งมาปรากฏเมื่อรัชกาลท ๗ ด้วยคุณแวด

ข้าทูลองค์เดิม ซึ่งเคยเป็นภรรยาเจ้าพระยาศรีธรรมราช (เอก บุญย-
 รัตพันธ์) นำมาทูลเกล้าฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้า
 อยู่หัว และทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานแก่หอพระสมุดฯ แม่ไม่มี
 บัญชีแพนทหรือชื่อผู้แต่ง ก็เห็นได้ว่าคงแต่งเมื่อรัชกาลที่ ๓ และ
 เจ้าพระยาศรีธรรมราช (บุญรอด) คงได้เกี่ยวข้องกับในการแต่งตำรา
 เรื่องนี้ หนังสือจึงตกอยู่ในสังกัดบุญยรัตพันธ์ต่อมาจนถึงเจ้าพระยา
 ศรีธรรมราช (เอก) ผู้เป็นเหตุ

พิเคราะห์ชนบชกรรมนิยมซึ่งเอามาแต่งตำราต่าง ๆ ที่พิมพ์ในสมุด
 เดมนี้ ดูเหมือนคงใจจะเอาระเบียบคหกรรม กาลพระเจ้าบรมโกศ
 (ระหว่าง พ.ศ. ๒๒๗๕ จนถึง พ.ศ. ๒๓๐๓) ซึ่งมักเรียกกันว่า “คห
 บานเมืองดี” มาตั้งเป็นตำราทงนั้น เห็นได้ชัดแห่งหนึ่งตอนว่าด้วย
 กระทบณเด็ดจจนไปพระพุทธบาท กล่าวถึงกระทบณพระประเทียบออก
 พระนามกรมทูลวงพิชมนตรี พระมหัดของพระเจ้าบรมโกศ (ที่หน้า
 ๒๕)^(๑) แต่มีคำ “คนเก่า” ที่แต่งตำราบอกออกตัวได้ในบัญชีแพนท
 เรื่องที่ ๓ ว่า “ว่าตามทเจ้าโต” เพราะฉะนั้นตำราต่าง ๆ ที่พิมพ์ใน
 สมุดเดมนี้ พึงเข้าใจได้ว่าแต่งตามความรเห็นของ “คนเก่า” ทงนั้น
 ตำราจำพวกนี้ยังมีชนบชกรรมนิยมอย่างอื่นที่ตรงกันตามความรเห็นของ
 “คนเก่า” ปรากฏอยู่อีกหลายเรื่อง แต่มีได้เอามารวมพิมพ์ในสมุด
 เดมนี้ เพราะเป็นตำราการต่างประเภทกัน

๒. วิจัยเนื่องด้วยเรื่องพงสาวดาร

ในบัญชีแพนทเรื่องที่ ๓ มีความควรกล่าวอธิบายโดยเฉพาะ
 ๓ ข้อ ข้อที่ ๓ คือ ที่ปรากฏว่าแต่งตำรานนเมือ บัชวด โทศก พ.ศ.

(๑) ตรงกับที่พิมพ์ในฉบับนี้ หน้า ๒๓

๒๓๒๓ ก่อนสิ้นรัชกาลกรุงธนบุรีเพียง ๓ ปี ขอนเห็นวาทกรรมเพราะ
 สัมยคชนนรัชกาลกรุงธนบุรีคองทำศึกสงครามมิไคร่ว่าง ไม่มิไคร่ขาด
 ทจระคิดแตงตำหรับตำราจรงรอมมาจนปลตายรัชกาล

ขอท ๒ คำทอ้างในกระแด้รับดังว่า “ชนบชรรวมเนยมราชการ
 ทกอนนพนเพอน” ความด้อว่าเพงแวกมตำราชนบชรรวมเนยมชนนในบชน
 จงเนบญหว่ากอนนพนมาตอดเวตา ๓๒ ปีไซ้เอะไรเนบเนบแผนชนบ
 ชรรวมเนยมในสัมยกรุงธนบุรี ขอนคิดเห็นวาท ในชนกอนตงตำรา เวตา
 จะทำการพระราชพรอนโดหรือจะจ้ดกระบวนเด้จ้ประพาด คงให้
 ชาราชการเกาทมตาแห่งอยในกระทรวงวงแตงหมายรับดังณะเพราะเวอง
 แดงไซ้หมายรับดังนเนบเนบเวตามงนอย่างนนภายทงดด้บมา ด้น
 หนาทชาราชการในราชดำเนินกนในชนแรกกคงทำตามความวเห็นคนเคย
 ของ “คนเก่า” ทมามตาแห่งเนบหนวหนารบราชการในกรมหนๆ หรือ
 ทดาร์ดีดังตามชอบพระราชทฤทยถอเนบเนบมา เนบเนบคามมหมาย
 รับดังคงยังบภพร้องมากจ้งไปรด ๆ ให้ประชม “คนเก่า” แตงตำรา
 เหมอนกบทำ “ประมอด” ชนบชรรวมเนยมตงเนบญคิ และไซ้โครง
 การตามตำรานค้อมมาในสัมยกรุงรัตนโกสินทร โดยมาก เนบเนบแ้แ้ไซ้
 ราชการมาโดยด้าบ

ขอท ๓ เจาพระยาจักรผู้รับดัง ซึ่งปรากฏในบาญแพนกรองท ๑
 หน ค้กราช บัชวด พ.ศ. ๒๓๒๓ บงว่า ค้อ พระบาทสมเด็จพระพุทธ-
 ยอดฟ้าจุฬาโลก เวदानนเดอนพระยศชนเนบสัมเดจเจาพระยามหา
 กษัตริย์ศึกแดง เหตุใดจึงยังไซ้พระนามวเจาพระยาจักร ขอนตาม
 ประเพณ ไบราณ (อนเห็นได้ในกฎหมายทำเนียบค้กคินา) ชาราชการ
 รับราชทินนามกบตำแหน่งรวมกนเนบคณว่า ถ้าใครเนบเด้นาบคิ

กระทรวงมหาดไทยก็ได้ราชทินนามว่า “เจ้าพระยาจักรีศรีอองครักษ์
 สัมหมายกษัตริย์มหาเสนาบดี อภัยพรยปรากฏมพาทู” เรียกกันโดยย่อว่า
 “เจ้าพระยาจักรี” เสด็จมาตั้งกระทรวงอนุกเป็นท่านองเดียวกัน ตาม
 ประเพณีมโหรีชนทคนทงหลายเจ้าใจง่าย แม่เรียกแต่ว่า “เจ้า
 พระยาจักรี” คนก็เข้าใจว่าเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย หรือเรียกว่า
 เสด็จมาตั้งกระทรวงมหาดไทยก็ราชชื่อเจ้าพระยาจักรีตั้งน ต่อมาในสมัย
 กรุงศรีอยุธยาจะเป็นตงแต่รัชกาลไหนและเพราะเหตุใดไม่ทราบแน่
 พระเจ้าแผ่นดินทรงตั้งราชทินนามเสนาบดีบางคนผิดกับนามในทำเนียบ
 ตรวจดูในหนังสือพระราชพงศาวดารพบในรัชกาลพระเจ้าบรมโกศทรง
 ตั้งหุดวงจำเสนาบดีกรเป็นเจ้าพระยาอภัยมนตรี ที่สัมหมายก เสด็จมา
 กระทรวงมหาดไทยคน ๑ กับตั้งพระยาราชธาดาเป็นเจ้าพระยาอภัย
 ราช สัมหมายก เสด็จมาตั้งกระทรวงมหาดไทยอีกคน ๑ พิเคราะห์ดูน่า
 จะเกิดความลำบากขึ้น เพราะคนอยู่ตามหัวเมืองห่างไกลจะพากันฉงน
 ดันเทให้ ด้วยเคยเข้าใจกันมาช้านานว่า เจ้าพระยาจักรีเป็นเสนาบดี
 กระทรวงมหาดไทย เพราะเหตุฉนั้นจึงตั้งพระราชบัญญัติว่า ถึงเสนาบดี
 มีราชทินนามนอกทำเนียบ ก็ให้คงใช้นามตามทำเนียบเดิมในบัตรหมาย
 หรือท้องตราทคนเป็นผู้รับพระราชโองการ ถึงกรุงกรุงธนบุรีสมเด็จพระ
 เจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกซึ่งบัญญัติราชการกระทรวงมหาดไทย จึงใช้นาม
 เจ้าพระยาจักรีในบัญญัติแพนก ประเพณีตามพระราชบัญญัตินั้นยังใช้
 ต่อมาในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ซึ่งเสนาบดีกระทรวงมหาดไทยมีราช
 ทินนามนอกทำเนียบทุกคน แต่เป็นเจ้านายกม ถ้ามีดำรงรับพระราช
 โองการต้องใช้นามว่าเจ้าพระยาจักรีเป็นนิจมาทุกรัชกาล มกรณ

ประหลาดในเรื่องบทเกยวกับตัวฉันเอง จะเล่าพอให้เห็นเบเนอูทาทรณ
 ครงหน่งในเวลาดันไปเที่ยวตรวจราชการอยู่หัวเมืองไกล พระบาทสมเด็จพระ
 พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวดำรงให้หา ครองนพระยาราชวราณกด
 (อ่อม) ปลัดทูลฉลองเป็นผู้รักษาการแทนฉันอยู่ในกรุงเทพฯ มัครวรับ
 ตั้งให้หาตั้งตามไป ในคราวนั้นชื่อว่า “ดำรงตราเจ้าพระยาจักร์ศรีองครักษ์
 ดมุนายกอกกรมหาเด่นาบดี อภยพริยปวกรวมพาหุ ทดมายังพระเจ้าของ
 ยาเชอ กรมหมนดำรงราชานภาพ เด่นาบดีกระทรวงมหาดไทย” ดึงน
 ถกคองตามแบบ แต่ประหลาดคะเพาะกรณน ทเจ้าพระยาจักร์ฯ ทดมุน
 นายกกบเด่นาบดีกระทรวงมหาดไทยค เป็นต่างคนกัน หรือถาออก
 อยางหน่งเด่มอนเจ้าพระยาจักร์หาได้วกระทรวงมหาดไทยไม กรณ
 เช่นนแตกชนกเห็นจะมี ดึงเช่นเมยเจ้าพระยาบดินทรเดชาไปทำสงคราม
 อย่เมองเขมร พระยาศรีสุทเทพ (เพ็ง) รับพระราชโองการตั้งราชการ
 ไปยังเจ้าพระยาบดินทรเดชา ก็เห็นจะเขยนแบบน.

๓. ว่าด้วยกระบวนเสด็จประพาส

คำวราในเล่มตเดมนตงตนตวยดกษณะการเสด็จประพาสอยาง
 “มิได้ประทับแรม” หมายควมวว่าเสด็จประพาสเดวกดบพระราชวงใน
 วนนนเอง พรรัตนาดกษณะกระบวนต่างกนเป็น ๔ อยาง คีอ กระบวน
 เสด็จ “ทางชตมารค” (ไปทางดำนำ) อยาง ๑ เสด็จไปทางบกตวย
 “กระบวนราว” (เดินเท้า) อยาง ๑ ตวยกระบวนช้าง อยาง ๑
 ตวยกระบวนม้า อยาง ๑ กระบวนแต่ดะอยางทพรรัตนในคำวรา เห็น
 วาจะเบนอยางเต็มคำวรา เพาะจำนวนผู้คนดะพาหนะทกำหนดมากมาย
 การแห่เสด็จเต็มคำวราอยางวณนนาน ๆ จะมดักครงหน่ง เช่นเสด็จไป

พระราชทานพระกฐินเป็นต้น ถ้าเสด็จไปทางไกล ๆ หรือเป็นการด่วน
 ฆราวาสหรือพระภิกษุ หรือที่เสด็จจะเสด็จประพาสอย่าง “เที่ยวเดิน” กง
 อดกระบวนให้น้อยลงตามสะดวกและตามพระราชอัชฌาศัย กระบวน
 แห่งเสด็จทางบก ๓ อย่างนั้นฉันษฐานว่า ถ้าเสด็จไปไหนไกล ๆ คงใช้
 กระบวนราบ ถ้าเสด็จไปทางไกลหรือเสด็จไปในเขตตามค้ำ (เช่นลุ่มเตี้ย
 พระนารายณ์เสด็จไปส่งพระเบนเจ้าทเวศ์ถาน ดังกล่าวในหนังสือพระราช
 พงศ์าวดาร) เสด็จกระบวนช้าง ถ้าเป็นการเสด็จไปอย่างปัจจุบันทันด่วน
 กัทรงมา ยังมีตำรากระบวนแห่งเสด็จครั้งกรุงศรีอยุธยาทางกระบวนทางบก
 และทางน้ำเป็นกระบวนใหญ่ยังกล่าวตำราทพิมพ์ในลุ่มตมเดิมนปรากฏอยู่
 เรียกว่า “กระบวนพยุหยาตรา” ดังกระบวน “เพชรพวง” ซึ่งมีตำรา
 เขียนเป็นรูปภาพไว้ และกระบวนแห่งเสด็จเจียบพระนครในงานราชาภิเษก
 (ตำราเหล่านี้มอยู่ในหอพระลุ่มตม) กระบวนแห่งพยุหยาตราอย่างใหญ่
 นั้นคนมากตง ๓๐,๐๐๐ จต “วิธ” กระบวนย่อมาจากเสด็จไปการสงคราม
 มิใช่ดำหรับเสด็จประพาสโดยปกติ

ตำราเสด็จประพาสทพิมพ์ในลุ่มตมเดิมน ใช้เป็นแบบแผนในกรุง
 รัตนโกสินทร์ต่อมา เป็นแต่แก้ไขขัดดหย่อนหรือเปลี่ยนแปลงบางตาม
 กาดเทศะ เพราะฉะนั้นในวินิจฉัยรายการทจะกล่าวต่อไป จะเป็นแต่
 บอกอธิบายบางอย่างให้อ่านตำราในลุ่มตมเดิมนเข้าใจชัดเจน

๔. ลักษณะกะเกณฑ์กระบวนแห่ง

การกะเกณฑ์กระบวนแห่งเสด็จ ตามประเพณีแต่โบราณมีมาตม
 ดั้ง คือ พระเจ้าแผ่นดินจะเสด็จไปไหน ตำราชั่งเจ้ากระทรวงวัง หรือ
 ถ้าเป็นการด่วนก็ตำราชั่งมหาดเล็กหรือใครอนทอยุรบใช้ไกลพระองค์เป็น

“ผู้รับสั่ง” ไปบอกกระทรวงวัง เจ้าพนักงานกระทรวงวังเขียนบัตรหมาย
 เรียกว่า “หมายรับสั่ง” ส่งไปยังกระทรวงมหาดไทยหัวหน้าฝ่ายพลเรือน
 ระบบ ๓ กระทรวงกลาโหมหัวหน้าฝ่ายทหารระบบ ๓ กระทรวงทั้ง ๒
 นั้นแยกราชการตามหน้าที่กรมต่าง ๆ เขียนบัตรหมายย่อยเรียกว่า “คัต
 หมาย” ส่งกะเกณฑ์ไปยังกรมนั้น ๆ (หมายรับสั่งเช่นว่านั้นคัวอยู่
 ในหอพระสมุดฯ ในพวกหนังสือเขียนกระดาษเหลืองหรือสมุดดำ ที่ได้มา
 จากกระทรวงมหาดไทย) ในกระทรวงมหาดไทยและกระทรวงกลาโหมมี
 หัวหน้านายเวรเป็นพนักงานคัตหมายและออกหมายย่อยกระทรวงละ ๔
 เวร กำหนดหน้าที่ต่างกันตามประเภทการ กระทรวงมหาดไทย
 พันพาดราชเป็นหัวหน้า นายแคว้นคชดำรงนายเวรเป็นพนักงานตั้งเกณฑ์
 ช้าง พันเภาอศิวราชกับนายควรรือคือเป็นพนักงานตั้งเกณฑ์มา พัน
 จันทนมาลกับนายชำนาญกระบวนเป็นพนักงานตั้งสำหรับทำทาส พันพุ่ม
 ษณราชกับนายรัตนวงศพลเป็นพนักงานตั้งเกณฑ์คน กระทรวงกลาโหม
 พันพรหมราชกับนายฤทธิรงค์อาวุธเป็นพนักงานตั้งจ่ายเครื่องสรรพยุทธ
 พันเทพราชกับนายวิสุทธิกรมฉัตรเป็นพนักงานตั้งทำกำหนดพลบาดและ
 ฉนวนหนา พันเทพราชกับนายจําเนียรดำรงพลเป็นพนักงานตั้งเกณฑ์คน
 ถึงเวลาดำกระบวนหัวหน้า ๘ คนนามหน้าทเป็นสมตรวจกระบวนทเกยวกับ
 หน้าที่แผนกของตนคอย จึงมีชื่อในคาวราชพิมพ์ในสมุดเล่มนี้

๕. กระบวนแห่เสด็จทางชลมารค

กระบวนแห่เสด็จทางชลมารคใช้ “เรือยาว” อย่างโบราณ ยัง
 ใช้ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์จนถึงรัชกาลที่ ๗ คนชั้นหลังได้เห็นรูปและ
 ลักษณะเรือยาวแบบต่าง ๆ อย่างโบราณอยู่โดยมาก ไม่ต้องพรรณนา

ลักษณะเรือใหญ่ยาว เรือยาวสำหรับให้เสด็จพระเจ้าแผ่นดิน เรือหลวง
มี ๒ ประเภท ประเภท ๑ เป็นเรือสำหรับกระบวนพยุหยาตรา เช่นเรือ
พระที่นั่ง "กิง" (มีเรือพระที่นั่งสุวรรณหลังเป็นต้น) ตงบุษบก (ใน
ภาพเห็นเรือของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศร์ว่า ตงราชคฤหจตรมฐ และกนยากัม)
เบหนตประทบตกกลางดำ และเรือ "เอกชัย" เรือ "รูปสัตว์" ซึ่งเป็น
กระบวนนำ ออกประเภท ๑ เป็นเรือสำหรับเสด็จทางชลมารคอย่างสามัญ
มีเรือพระที่นั่ง "ศรี" พระที่นั่ง "กราบ" มักนยาเบหนตประทบ กับเรือตง
เรือกราบให้เสด็จ เช่นที่พรรณาในลุ่มดเดนมิน กระบวนให้เสด็จทาง
ชลมารคในลุ่มยกรงรัตน โกสินทรก็คงอย่างแบบเก่าเหมือนกับเช่นว่าใน
ตำราโดยมาก แตมทผลกนบางแห่ง จะกล่าวฉยเฉยเตชอทผลกน
ตามหน้าลุ่มตทชกรรมนยมต่าง ๆ ภาคที่ ๑๘ ฉบบหอพพระลุ่ม
พมพเมือ พ.ศ. ๒๔๗๐

หน้า ๒ ทเรียกเรือพระที่นั่งว่า "ศรีด็กหาด" คำน (ในหนังสือ
พงศาวดารกใช้) หมายความว่าอย่างไร (เรืออย่างนี้เรียกกันในชนตงदै
ว่า "เรือศรี" มีคางเอนว่าเบนแบบเรือขอมदैโบราณ เรือใช้กนใน
ฉานาเมืองเสียมราวูกยงทารูปหัวเรืออย่างเรือศรีอยุณบตน แมเรือก
กเบนแบบเรือขอม ควยมตายจำหตกรปเรือปรากฏอยุทปราชัทหิน
บายนหรือนครวัดแห่งใดแห่งหนึ่ง) เหตุใดจึงมีคำ "ด็กหาด" อยุชาง
ทาย ถ้าหมายความว่าเพราะดาดหลังคากนยาด้วยด็กหาดใช้ ในลุ่มย
กรงศรีอยุชากนาคจะมี "เรือศรี" ออกชนตงหนึ่งชงหลังคากนยาเบนदै
กะแ่งไมใช้ด็กหาดดาด ครนมาถึงลุ่มยกรงรัตนโกสินทรให้ดาดหลังค
กนยาเรือศรีด้วยด็กหาดทุกด้า จึงงดคำด็กหาดคงเรียกदैว่าเรือศรี

หน้า ๓ (แต่บรรทัดที่ ๑ จนบรรทัดที่ ๗)^(๑) ว่าด้วยข้าราชการกรม
 ตำแหน่งตงเรือพระที่นั่ง ความที่เขียนในตำราว่า หอหม่นหรือนายเวร
 มหาดเล็กคน ๑ กับกำนันพระแสงปืนคนคน ๑ “ตงหน้าเรือพระที่นั่ง”
 เทียบกับประเพณีชนตง (เมื่อคนเบนราชของครกษในรัชกาลที่ ๕ เคย
 ตงเรือพระที่นั่งตามเสด็จไปภูหินหลายปี) ราชของครกษกับจางวางหัว-
 หม่นมหาดเล็ก ๔ คน ตงเรือพระที่นั่งนั่งเฝ้าอยู่ในกษยา กำนันพระแสง
 ปืนคนอยู่นอกม่านข้างหน้ากษยา แต่ข้างนอกกษยาตายเรือพระที่นั่ง
 ไม่ได้เอาใจใส่พิจารณา แต่คาดจำนวนว่าราว ๔ คน มีอาดกษยด้วย
 คน ๓ ตกต่างในตำราว่าแม่หาดเล็กคน ๓ กับภษามาตคน ๓ และ
 ๒ คนนอกตงพายเรือด้วย ชวนให้เข้าใจว่าเรือพระที่นั่งศรีตักหตาดครก
 กรุงศรีอยุธยาขนาดจะย่อมมาก

หน้า ๓ (แต่บรรทัดที่ ๘ จนบรรทัดที่ ๑๐)^(๒) กล่าวถึงเรือพระที่นั่ง
 เรียกว่า “ทองแถมพ้า” ๒ ลำ เบนเรือ “บ้านใหม่ชนหตวงต์เรนทรนชิต”
 ลำ ๑ เบนเรือ (บ้าน) “โพธิ์เรียงชนหตวงต์อภยเสนา” ลำ ๑ ก็ใน
 กระบวนเสด็จมเรือพระที่นั่งศรีตักหตาดเบนต่างทรงลำ ๑ และเบนพระท
 ษยงรองลำ ๑ แดง เหตุใดจึงมเรือพระที่นั่งทเรียกว่าทองแถมพ้านอก
 ๒ ลำ อธิบายขอนมเคาเจอนอยู่ในกระบวนเสด็จต่างในสมัยกรุง
 รตนโกสินทรน มเรือหน้าเรือพระที่นั่งต่างทรง ๒ ลำ แต่เรียกว่าเรือ
 “ตงคู่ชก” (หมายความว่สำหรับตงเรือพระที่นั่ง) มีชื่อเฉพาะลำว่า
 “เรือทองชวานพ้า” ลำ ๑ พดพายใช้คนชวบ้านใหม่ และชนอนอยู่ใน
 หตวงต์เรนทรนชิต อีกลำ ๑ ชื่อว่า “เรือทองบายน” ชวบ้านโพธิ์เรียง

(๑) ตรงกับที่พิมพ์ในฉบับนี้ หน้า ๒ (บรรทัดที่ ๒๐ ถึงบรรทัดที่ ๒๒) และหน้า ๓
 (บรรทัดที่ ๑ ถึงบรรทัดที่ ๔).

(๒) ตรงกับที่พิมพ์ในฉบับนี้ หน้า ๓ (บรรทัดที่ ๔ ถึงบรรทัดที่ ๖)

เบนพดพายชนอนอยู่ในหอดวงอภัยเสนา ตรงกับในตำราครุฑกรงศรีอยุธยา
 ทุกอย่าง ผิดกันแต่ในตำราว่าเบน "เรือพระทอง" ตามแบบชนหลง
 ว่าเบน "เรือดงคู้ชก" รูปเรือเบนอย่างเรือศรีเหมือนเรือดงทองปดง
 ผิดกันแต่เรือคู้ชกหัวท้ายปิดทองหอยพัดแดงและด็กหลอดคาดหลังคา
 กษยาบักทายทองเคมทองผ่น แต่เรือดงตำมัญหุทายไม้ปิดทองหอยพัด
 ชาว กับด็กหลอดคาดหลังคากษยาบักทองแต่เบนชอบ ฉนั้นเคยได้ยินคน
 ชนเก่าเขาเล่าให้ฟัง ว่าเรือดงคู้ชกนั้นมดทั้งหมดกับเรืออนทแห่เด็ดจ
 เพราะเรือพระทองพดพายยอมคดเดือกแต่หมดกาดังพายเรือแดนเรือ และ
 พายทนกว่าคนพายเรืออน เรือดงคู้ชกคองพายนำให้เรือทนหนเรือพระ
 ทอง ถ้าหากจะหนีไม่พน พอหัวเรือพระทองงเคยวแนวท้ายเรือคู้ชกเขาไป
 เรยกกินว่า "เขาดง" เรือคู้ชกก็ไซ้บายแกดงคืดเรือให้โกลถนจน
 ชองนาแคบเรือพระทองไม่สำมารถจะพายแทรกกลางแข่งชนไปได้ ฉนั้น
 ได้เคยเห็นเองครั้งหนึ่งเมื่อเบนราชองครักษตามเด็ดจไปทอดกฐินวัดเฉลิม
 พระเกษรต ฉนั้นนทรวงเรือพระทองกราบแดนเรือกว่าเรือศรีเพราะระยะ
 ทางไกล ชาวตบพดพายอยากรบกดบดด้วยกนทงนหน เรือพระทอง
 พายไถเรือคู้ชกทน ถูกเรือคู้ชกบดชองคองรือเรือพระทอง ดูเบนการสู้ก
 ฉนั้นนาคายกับเรือดงคู้ชกชนะกะพา แม่ส้มเด็ดจพระพุทษาเจ้าหอดวงกทรวง
 พระด้รวด ดัทธิชองเรือดงคู้ชกเช่นว่ามานเห็นจะเป็นประเพณมมวกเก่าแก่
 เหตุที่เดือกจะเพาะชาवानใหม่และโพธิเรยงเบนผพายเรือคู้ชกน ก็น่า
 จะเบนดวยพดกษวานทง ๒ นนชานาญการพายเรือ จึงให้เบนพดพาย
 เรือดงคู้ชก คงดเือกด้รวกนมาทกคราว แต่ชอทในตำราเรยกว่า "เรือ

พระทนต์” และเรียกชื่อว่า “เรือทองแถมพญา” เหมือนกันทั้ง ๒ ด้าน
 คิดไม่เห็นว่าจะเป็นที่เพราะเหตุใด จะว่า “คนเก่า” ที่บอกคำราชาเข้าใจผิด
 ก็ไม่ผิดกติกาจะอ้างคดีความ ได้แต่ต้องเดาเรื่องเรือพระทนต์ทองแถมพญา
 ๒ ถ้าตามเค้าทมิ ในเรื่องพงศาวดารว่า ครองหนั่งด้มเด็จพระนเรศวร
 มหาราชทรงเรือเร็วได้ตามเรือดำเภาพระยาจันจนศุที่จะหนีไปเมืองเขมร
 เด็ดจไปทนต์ปากน้ำเจ้าพระยา ทรงยิงพระแสงปืนต่อสู้กับพวกพระยา
 จันจนศุ จันดำเภาได้ตมแต่ในบออกทะเล เรือพระทนต์จะตามออกไป
 ไม่ได้จึงเด็ดจกลับ ออกครองหนั่งเมือต่อสู้กองทัพเขมรใหม่ทดาบบาโมก
 นอย ด้มเด็จพระนเรศวร ำกับด้มเด็จพระเอกาทศรถทรงเรือพระองค์
 ละด้ายพระแสงปืนรบขาศักซึ่งอยบ่นบก ด้มเด็จพระเอกาทศรถเห็น
 ลูกปืนขาศักยิงเรือด้มเด็จพระเชษฐาหนามาก จึงเอาเรือดาททรงเองเข้า
 บงเรือพระทนต์ด้มเด็จพระนเรศวร ความในเรื่องพงศาวดารตอนทวน
 ลือให้เห็นว่าน่าจะเรือเร็วเป็นเรือพระทนต์ดำหรับทรงเรือดำเด็ดจเขารบ
 พงเอง และมี ๒ ด้าน ในเวลาออกปล้นค่ายขาศักเมือพระเจ้าหงส์ดำดมา
 ล้อมกรุง ก็เห็นจะทรงเรือเร็วอย่างนี้ “อาจจะให้เรียกเรือแถมพญา”
 (หมายความว่าเรือเหมือนบินในอากาศ) ครนได้ร็จด้มขยมหาด้งครามแล้ว
 จึงให้บิดทองตงแต่งให้งดงามเอาเขานาหนารือพระทนต์ดำทรงในกระบวน
 แห่เด็ดจทางชลมารค จึงเรียกเรือพระทนต์ทองแถมพญาทงคู่ แดงเคย
 ใช้เป็นแบบต่อมาในรัชกาลอนเมือภายหลัง แต่จะเบียดนเป็นเรือตง
 คู่ชกมาแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยาหรือมาเป็ดียนต่อภายหลังไม่ได้ ทว่ามาน
 โดยเคาทงนน อาจจะผิดกเบนได้.

การเกณฑ์คนพายเรือดังกล่าวในตำราฯ เกณฑ์แต่สำหรับพายเรือ
 บางประเภท เรือประเภทอื่นนอกจากนั้นไม่กล่าวถึงเกณฑ์พายเรือ
 มอชบายดังจะกล่าวต่อไป คือมี "กรมพาย" ไว้สำหรับพายเรือพระ
 ทนงกรม ๓ จะเสด็จทรงเรือเมอไค หรือจะมเรือพระทนงเขากะบวน
 แท้เสด็จสักกดา ให้คนกรมพายเบนพายทนงน เจากรมพายเบน
 ผู้ตั้งเรียกคน แต่เรือพระทนงของเขื่อนฟ้าทรงกันนกกดาใหม่ตั้งเกณฑ์พ
 พาย ขอนด้อให้เห็นว่า "เมอครงบานเมองด" เรือของเขื่อนฟ้ากเบน
 อยางเรือดงคู้ชก ที่เรียกว่าเรือพระทนง และเกณฑ์ชาวบ้านใหม่กับ
 ชาวบ้านโพธิ์เรียงเบนพาย เบนแต่รักษาประเพณีเดิมไว้ให้ศูนย์เสย
 ทแต่หาไคนบวาเรือของเขื่อนฟ้าเบนเรือพระทนงไม่ เรืออยางอื่นทตั้ง
 เกณฑ์พายเช่นเรือประเทียบและเรือดงเบนตน เบนแต่เรือหลวง
 สำหรับใช้ราชการไม่มีพายเรือประจำ จะใช้เมอไคจ้งทของกะเกณฑ์
 คนกรมอื่น ๆ มาพาย แต่เรือเจ้านายทเบนกรมกดี เรือราชการท
 เบนทหนากกรมต่าง ๆ กดี เรียกคนในกรมของตนเองดงเบนพาย
 จ้งไม่มรายการเกณฑ์ในตำราฯ นันได้เคยประดับประเพณีทวนดวยตน
 เองครงหนึ่ง เมอแรกนันได้เบนเส่นาบดกระทรวงมหาดไทย พอไค
 กำหนดพระกฐิน เจ้าพนักงานในกระทรวงเขามาเส่นอว่า คนสำหรับ
 พายเรือณตามเสด็จกฐินมาถงแล้ว นันยงไม่รู้นบธรรมเนียมเรื่องน
 ถามเขา ๆ บอกว่าตามประเพณีแต่ก่อนมา "เสก & สระ" (คือคนพวกท
 กำหนดไว้เบนพนักงาน สำหรับรักษาสระ นาดรงมราชภิเชก เรียกว่า
 สระเกษ สระแก้ว สระ (คง) คา สระยมนา ทเมองสัฟรณ) มหนาท
 สำหรับพายเรือเส่นาบดกระทรวงมหาดไทยตามเสด็จดวย ถงบจ้งเรียก
 ระดมเดกพวกนุนเขามาพายเรือ (ดูเหมอนบดะ ๑๕ วัน) และใน

ระหว่างดวงพวยเรือ เสนาบดีจะใช้สอยคนพวกนั้นก็ได้ เป็นชนบ
 ธรรมเนียมมาช้านาน ฉะนั้นคนพวกนั้นพวยเรือตามแต่ดั้งจกฐินอยู่หน่วย
 หนึ่งก็เล็ก แต่ไม่เคยเขาไปใช้สอยที่บ้านเรือน

หน้า ๕ (แต่บรรทัดที่ ๕ ถึงบรรทัดที่ ๓๘) (๑) พรรณนาวัดแะ
 ข้าราชการที่เข้ากระบวนแห่แต่ดั้ง ตั้งเกิดตักเบ็นอย่างเดียวกันกับในสมัย
 กรุงรัตนโกสินทร์ แต่มีผิดกันเบ็นข้อสำคัญบางแห่ง คือ

เรือนำกระบวนกล่าวในตำราความ ๒ คำ คือ เรือหลวงราชินิกุล
 (ปลัดทูลฉลอง) มหาดไทยดำ ๑ เรือเจ้ากรมหรือปลัดกรมตำรวจดำ ๑
 รัวกระบวนในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ มีเรือ "ประตู่หน้า" คู่ ๑ พระยา
 ราชินิกุลปลัดทูลฉลองกระทรวงมหาดไทยดำ ๑ พระยาเทพอรชุน
 ปลัดทูลฉลองกระทรวงกลาโหมดำ ๑ ข้างท้ายกระบวนตามเรือ
 พระที่นั่งกรมเรือประตู่อีกคู่หนึ่ง เรียกว่า "เรือประตู่หลัง" พระยาศรี
 สหเทพปลัดบัญชามหาดไทยดำ ๑ พระยานรินทรราชเสด็จปลัดบัญชา
 กลาโหมดำ ๑ ที่ในตำราไม่มีแต่เรือหลวงราชินิกุลฝ่ายมหาดไทยนำ
 ดำเดี่ยว ไม่กล่าวถึงเรือฝ่ายกลาโหมด้วยนั้นเห็นว่ามีผิดเบ็นแน่ อาจจะมี
 เบ็นเพราะเสี้ยนเขียนคัดตกกเบ็นได้ ทจริงเช่นเดิมเห็นจะมีเรือปลัดทูล
 ฉลองกลาโหมเบ็นประตู่หน้าคู่กับเรือปลัดทูลฉลองมหาดไทย หรือ
 มีฉนวนเรือปลัดทูลฉลองกลาโหมเบ็นประตู่หลัง แต่ในตำราไม่กล่าว
 ถึงทีเดียว แม้นในภาพเรือของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศ (กุ้ง) แต่งในรัชกาล
 พระเจ้าบรมโกศ ตอนพรรณนาเรือรูปสัตว์ความ "เรือมา" อันเบ็น
 รูปตราปลัดทูลฉลองมหาดไทย และ "เรือเลี้ยงผา" อันเบ็นรูปตรา

(๑) ตรงกับที่พิมพ์ในฉบับนี้ หน้า ๓ (บรรทัดที่ ๒๑) และหน้า ๕ (บรรทัดที่ ๑ ถึงบรรทัดที่ ๓๘)

ปลดทุกตลงกลาโหมในกระบวนแห่เสด็จ ออกขอหนึ่ง ความทพรพรรณ
ในตำราขนาด "เรือกดอง" นำเสด็จ เรือนนเจากรมอาดำ ๖ เหล่าดง
คน ๓ พายดำยกลงไปข้างหน้าเรือกดองคู่ชก มีคนตกลงแขกคู่เข้ากับ
เพลงบั้งวามบรรเลงไปในเวลาแห่เสด็จ เมื่อดงทประทับ เรือกดองดอง
ดอยดำถวายเสด็จยกลงนาตรงเรือพระที่นั่งจนเสด็จขึ้นบกแถวจหยด
เรือกดองทวานนาจะมาแต่ตรงกรุงศรีอยุธยา แต่เหตุใด "คนเก่า" จึง
ไม่กล้าในตำรา จะว่าดมทง ๒๐ คนก็จะมิใช่เหตุ บางทจะมีเรือกดองนำ
ค่อในการเต็มยศ เช่นเสด็จไปพระราชทานพระกฐิน มิม่ในการประพาส
สำมัญ จึงไม่กล้าถึง

หน้า ๔ (บรรทัดที่ ๑๘)^(๑) ว่าเรือเจ้านายแะเรือขุนนางจะพายดง
เรือดาวจแะกรมวงชนไปไม่ได้ ขอนเบนมดทมเรือประตุดงเบนเขตค
กระบวนหลวง ค่อหมตกระบวนหลวงแะเรือเจ้านายต่างกรมแะเรือ
เส่นาบตทตามเสด็จจึงพายเรียงดำตามกันค่อไป

หน้า ๕ (บรรทัดที่ ๓)^(๒) เรือทเรียกว่า "เรือไซ" นั้น เบนเรือ
ขนาดย่อมไม่มกนยา พดพายราว ๓๐ คน สำหรับรับใช้ไปกิจการเบ็ดเตล็ด
ต่าง ๆ ในเวลาเสด็จประพาส

หน้า ๕ (แต่บรรทัดที่ ๑๐ จนหน้า ๖ บรรทัดที่ ๓)^(๓) ว่าด้วยด้อมวง
บนบก ณ ทประทับเมื่อดเสด็จประพาส ถึงด้อมยกรงรัตนโกสินทร ก็เป็น
อย่างน จนมทหารอย่างยุโรปแะตำวจ (โปดัก) เบนกรมชน จึง
เล็กแบบด้อมวงอย่างเกาทกถาวในตำรา ใช้ทหารกับตำวจด้อมวง

(๑) ตรงกับที่พิมพ์ ในฉบับนี้ หน้า ๔ (บรรทัดที่ ๑๔)

(๒) ตรงกับที่พิมพ์ในฉบับนี้ หน้า ๔ (บรรทัดที่ ๑๖)

(๓) ตรงกับที่พิมพ์ในฉบับนี้ หน้า ๕ (บรรทัดที่ ๓ ถึงบรรทัดที่ ๑๓)

หน้า ๖ (แต่บรรทัดที่ ๕ จนบรรทัดที่ ๑๗)^(๑) ว่าด้วยกระบวนเสด็จ
 อย่างทม “ข้างใน” (คือผู้หญิง) ไปตามเสด็จด้วยนั้น ดูเป็นการ
 ประพาสอย่างฝรั่งเรียกว่า “บิกนิก” เช่นประพาสทุ่งหรือเสด็จจากพระ
 นครศรีอยุธยาตามประพาสที่เกาะบางปะอิน เป็นต้น เพิ่มเรือประเทียบ
 “กราม่านใหญ่” สำหรับนางในไปในนั้น ๒ ลำ ถ้าเรือพระเจ้าตากเรือ
 ที่ทรงพระเยาว์ยังไม่ไต่คงกรมตามเสด็จ มีเรือผายมหาดไทยดำ ๓ ผาย
 กตาใหม่ดำ ๑ สำหรับ “ซัก” (คือว่าจ) เรือพระราชกุมารตามเสด็จ
 ขอนความต่อว่าแม่เรือพระที่นั่งดำทรง บางเวลาคงให้เรือตงค์ในจาง
 เรียกว่า “เรือคู่ซัก” จะเบนในเวตาบรรทมมิให้เรือสะเทือนหรืออย่างไร
 ดั่งสย้อย นอกจากนั้นยังมีเรือ “คฤหต้องคอน” คือเรือยาวตงคฤหต้อง
 คอนแทนกษยา เบนเรือเครื่องตามในกระบวนอก ๕ ลำ เบนเรือ
 เครื่องดรงดำ ๑ เรือพระภษาดำ ๑ เรืองานใช้ (คือคนรับใช้) ดำ ๑
 เรือเครื่องเสวย ๒ ลำ

กระบวนแห่เสด็จประพาสอย่างมีข้าง ในตามแบบ โบราณดงวาน
 ปรากฏว่าเคยมีในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์เพียงครั้งรัชกาลที่ ๕ ต่อมาเมอม
 เรือไฟและเรือแจวกเสด็จกระบวนเรือไฟหรือเรือแจว กระบวนเรือพาย
 เสด็จพร้อมกบพระประเทียบเช่นว่าในคารวน ก็เป็นอันเลิกแต่นั้นมา

๖. อธิบายลักษณะเรือต่างๆ ที่แห่เสด็จ

เรือแห่เสด็จทางชลมารคที่กล่าวในคารวนเบนแต่เรือประเภทที่ใช้
 ในกระบวนแห่เสด็จอย่างสามัญ ยังมีเรือประเภทอื่นสำหรับแห่เสด็จ
 กระบวนพยุหยาตรา และมีเรื่องตำนานการเปลี่ยนแปลงลักษณะเรือแห่

(๑) ตรงกับที่พิมพ์ในฉบับหน้า ๕ (บรรทัดที่ ๑๘ ถึงบรรทัดที่ ๒๑) และหน้า ๖
 (บรรทัดที่ ๑ ถึงบรรทัดที่ ๑๐)

แต่จปรากอยู่ในหนังสือพระราชพงศาวดาร จะรวมอธิบายมากด่าไว้
ด้วย เพราะตัวอย่างเรือประเภทนั้น ๆ ยังใช้จนในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์
พอจะพรรณนาได้

ในหนังสือพระราชพงศาวดาร (ฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม ๓
หน้า ๒๘) ว่า เมื่อปีมะเด็ง พ.ศ. ๒๐๗๖ สมเด็จพระมหาจักรพรรดิ
โปรดให้ “แปดเรือแซ่เบนเรือชยและเรือคัระระต่าง ๆ” ความที่
กล่าวนเบนกระโทงพิจารณาเทียบกับเรือต่าง ๆ สำหรับเห่เด็จทงยังใช้
ในกรุงรัตนโกสินทร์ เห็นว่าสมัยเมื่อกอนรัชกาลสมเด็จพระมหา-
จักรพรรดิน่าจะมเรือยาวซึ่งใช้เบนเรือรบและเห่เด็จทงนาเป็น ๓ ชนิด
เรียกว่า “เรือกราบ” ชนิด ๑ “เรือคั” ชนิด ๑ “เรือแซ่” ชนิด ๑
เรียกรวมกันว่า “เรือยาว” เพราะเรือเหล่านี้เขาคนไม่ทให้มยาว
มาเบกท่ามาตทงตน แลเดเหตนาเบนรูปเรือ ต่อหวทายตคแตงให้เบน
เรือชนิดต่างกน ทกชนิดมกระโทงดำหรบคนนงพายหรือคกระเซียงตลอด
ดำ เวนแตคอกนถางดำทาเบนทดำหรบนายเรือนง ดกษณะทมถกน
เบนต่างชนิดนน คือ

“เรือกราบ” เบนเรือพายมกระดานเด็ริมปากเรือเบนกราบตลอด
ดำ ซึ่งเรือชนิดคอกนทามไม่ เพราะฉะนงจเรียกว่าเรือกราบ ผดกบ
เรือชนิดคอกนออกยงหนงทควเรือขางภายนอกชดททานามนไม่ทาด ชอน
เห็นได้วาพอจะให้แฉนเรือกวาเรือชนิดคอกน เรือรบของไทยชนเคิมเห็น
จะเบนเรือกราบทงนน แมเมือเกิดมเรือชนิดคอกนชนแฉนยงยังเรือกราบ
มากกว่าเรือชนิดคอกน

“เรือคั” เบนเรือพายเหมอนเรือกราบ ผดกนทรูปหวเรือทายเรือ
เบนอยงฉน และดำเรือภายนอกทพนนาทดำมถดถายจาหถกบคทอง

ต้องขาด (ประดับกระจกบ้าง เขียนทองหรือประดับบ้าง ทำแค่นั้น
 เนื้อไม้ขัดเกลี้ยงบ้าง) แต่งงามดั่งา แต่แดนซำกว่าเรือกราบ แต่เป็น
 เรือพระทองและเรือประเทยบกกับเป็นเรือดงนากระบวณเด็ดจ พิเคราะห์
 ครบเรือศรัเห็นจะแบบเรือเขมร เรือกราบแบบเรือไทย ทว่า
 นเพราะเห็นเรือพายในเมืองเขมร แม้จนเรือขนาดเล้ก ๆ ของชาวบ้าน
 รูปทวยาก็เป็นอย่างเรือศรั ไทยจะได้แบบมาทำแค้เมื่อโดยงไม่พบ
 หลกฐาน

“เรือแซ่” นั้นเป็นเรือตกระเซียง หวดตาทำเป็นพนสำหรับคน
 ๒ คนใหญ่อย่างที่เรียกว่า “บันทมแดง” ไหยงไปได้จากเรือ ตจเรือ
 เขียนดวดด้ายระบายด้ แดนซำกว่าเรือ ๒ ชั้นนิตทว่ามาแลว ด้นนิษฐาน
 ว่าเรือแซ่จะเป็นเรือบันใหญ่ดำหรับบรรททุกเครื่องยทรถณท เช่นกระด้ง
 และคินดำเป็นคิน ตามไปในกระบวณทพ เหตุใดจึงเรียกชื่อว่ “เรือแซ่”
 ขอนมหลกฐานประหลาดนทหนา ว่าโดยชื่อความหมายว่าเป็นแบบเรือ
 ของพวกกระแซ่ ซึ่งอยุขางผายเหนือเมืองพะม่า แต่คค้ำ “กระ”
 พยางคหนาคงเรียกแต่ค้ำทวย จึงกตายเป็น “เรือแซ่” หรือถ้าวอก
 อย่างหน่ง พวกกระแซ่ทอพยพเข้ามาตงอยุในเมืองไทยมาค่อทอย่างน
 ให้ไทยใช้ ไทยจึงเรียกว่า “เรือกระแซ่” ความล่อไปว่า-----

(ทรงพระนิพนธ์ค้างอยู่เพียงนี้)

เมื่อเขียนวิจาวรณทอนท ๒ ดั่งไปถววยด้มเดจเจ้าพำกรมพระ-
 นริศรานุอดคองศัทรงแลวประทานพระวินิจฉัยทอบมาเหมือนอย่างตรวจ
 ทานชชอที่ตั้งดัยในค้วจาวรณของณ รุดักวาทมทณเขียนพรรณนา
 เรือประเภทต่า ๆ ยังบกพรองและอาจจะมีตไปบ้าง จึงเขียนวินิจฉัยว่า
 ควยเรือประเภทต่า ๆ เพิมตงในวิจาวรณทอนน แหน่ได้ผศกบทพรรณนา
 มาชางคัน ขอให้ผู้อ่านเข้าใจตามทว่าในคตอนชางหลงน

๑. เรือกราบ เป็นเรือรบแบบไทยใช้มาแต่เดิม ถ้าเรือชดถัดยง
ไม่มตายจำหัก เพราะประสงค์จะให้เบาพายแค้นเร็วเป็นสำคัญ เรือ
กระบวนแห่เสด็จใช้เรือกราบมากกว่าเรืออย่างอื่น เรือเจ้านายทรงตาม
เสด็จ เรือชนนางหน้าตามเสด็จ ก็ใช้เรือกราบทรงน

๒. เรือศรีหรือเสด็จทอด เขาใจว่าเป็นแบบเรือเขมร เพราะ
เคยเห็นเรือพระราชพิธีในตำนานเมืองเขมรราชบุรีเป็นรูปเหมือนอย่าง
เรือศรีของไทยทรงน ไทยจะเอาแบบมาทำเป็นรูปเรือพระทรงแต่เมื่อ
ใดไม่ทราบ ได้แต่สันนิษฐานเหตุ เรือชนิดนี้เขมรเห็นจะเขียนถวดตาย
ระบายตั้งหัวท้าย เรียกว่า "เรือโสมคยา" พระบาทสมเด็จพระจอม-
เกล้าเจ้าอยู่หัวเคยโปรดให้ทำพระราชทานพระราชาคณะผู้ใหญ่ในเครื่อง
ตั้งเครื่องพระเมรุสมเด็จพระเทพศิรินทราบรมราชินี และเรียกเรือนี้
ว่าเรือโสมคยา (ยังเคยเห็นพระราชาคณะบางองค์ไปเรืออย่างนี้ใน
กระบวนแห่พระพุทธรูปเมรุรัชกาลที่ ๕ จะเป็นเหมือนพระพุทธรูปมถ-
ธรรโมภาสโปรดดินแดนธรรมประเวศทางประอิน หรือเมื่อแห่พระพุท-
ธชินราชโปรดเบญจมาบพิตร จำไม่ได้เสียแล้ว)

ทรงนจะกล่าวถึงชนิดพิเศษเรือต่าง ๆ ที่ใช้ในกระบวนแห่เสด็จ
และเรื่องตำนานการคิดแบบเรืออื่น ๆ ตามที่ปรากฏในเรื่องพงศาวดาร
หรือทมิเตาเงอนในทางสันนิษฐาน ถ้าด้วยชื่อที่เรียกชนิดเรือมี
๗ อย่างคือ เรือกราบ เรือศรี เรือแซ เรือรูปสัตว์ เรือเอกชัย เรือกง
เรือมวง เป็น ๗ อย่างทรงเรือบดตงกัดำหรับประทับแรมหรือประทับ
เป็นอย่างพดบพดา เรือทกชนิดทวามาถนเอาไม่ทรงคนมาแบกเป็นมาถ
แถวเหลดารปทรงต่อหัวท้ายทำเป็นเรือต่างชนิดกัน นอกจากเรือแซ
และเรือบดตงก

(ทรงพระนิพนธ์ค้างอยู่เพียงนี้)

๗. กระทบไหล่เสด็จทางสถลมารค

กระทบไหล่เสด็จทางบกทุกก้าวในตำราฉบับ ๓ อย่าง คือกระทบ
เดินเท้าเรียกว่า “กระทบนราบ” อย่าง ๑ กระทบข้างอย่าง ๑ และ
กระทบหน้าอย่าง ๑ จะวิจารณ์เป็นลำดับกันไป

กระทบนราบตามที่เคยเห็นไหล่เสด็จในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์
กำหนดต่างกันเป็น ๔ อย่าง อย่างที่ ๑ เรียกว่า “พยุหยาตราใหญ่”
กระทบเดิน ๘ คืบ ใช้แต่ไหล่เสด็จเดียวพระนครในงาพระราชภิเษก
อย่างที่ ๒ เรียกว่า “พยุหยาตรา” (ด้ามัญ) กระทบ ๖ คืบ
มีเครื่องกุดอง ๑ คู่ ๒ คู่ ๓ คู่ ๔ คู่ ๕ คู่ ๖ คู่ ๗ คู่ ๘ คู่ ๙ คู่ ๑๐ คู่
รถดพระที่นั่งด้วยกระทบพยุหยาตราเช่นว่าน อย่างที่ ๓ เรียกว่า “พยุห
ยาตราน้อย” กระทบเดิน ๒ คืบเหมือนกระทบนราบด้ามัญ ผิดกัน
ที่เครื่องกุดองขณะแตรดั่งขเพิ่มขน ไหล่เสด็จในงานวิด้ามัญแต่ไม่
เป็นงานใหญ่ถึงแต่อย่าง ๒ อย่างที่ ๔ เรียกแต่ว่า “กระทบนราบ”
กระทบเดิน ๒ คืบ ไหล่เสด็จโดยปกติ หรือถ้าออกอย่างหนึ่งกระทบ
๓ อย่างข้างตนไหล่เสด็จงานเต็มยศ กระทบที่ ๔ ไหล่เสด็จไปไหนๆ
เป็นด้ามัญ หรือ ข้างน้อย

พยุหยาตรา พระมณเฑียรในตำราทวิวิจารณ์ (แต่หน้า ๖
จนหน้า ๘) น้อยอย่าง ๓ ซึ่งเรียกว่าพยุหยาตราด้ามัญ แม้ในสมัย
กรุงศรีอยุธยา ก็เห็นจะไหล่เสด็จจะเพราะงานบางอย่าง ไม่ใช่สำหรับไหล่
เสด็จเต็มอไป จึงต้องเขียนลงเป็นตาราง

เนื่องกบการไหล่เสด็จโดยกระทบพยุหยาตรา -----
(ทรงพระนิพนธ์ค้างอยู่เพียงนี้)

(๑) ตรงกับที่พิมพ์ในฉบับหน้า ๖ ถึงหน้า ๘